

Педагогічний вісник

4 - 2020

ДОРОГІ І ШАНОВАНІ КОЛЕГИ - ОСВІТЯНИ!

Щиро вітаємо вас із прийдешніми святами — Новим роком та Різдвом Христовим!

Бажаємо, щоб 2021 рік подарував нові великі можливості та перспективи для процвітання і успіху. Нехай у ваших домівках буде щастя, у ваших серцях — любов, а у ваших колективах — стабільність, довіра, чесність, взаєморозуміння і удача!

Нехай у наступному році ми всі станемо щасливішими, добрішими і уважнішими до людей, які нас оточують!

Дякуємо Вам за плідну співпрацю, з надією сподіваємось на її успішне продовження у наступному році.

Із Новим роком, любі друзі!
Хай він почнеться в білій смузі,
І світлі будуть його дні,
Щасливі, добрі і ясні!
Хай успішними будуть всі справи,
І хай мирною буде держава.
Також успіхів, сил, довголіття
Не на рік, а на цілі століття!

*Головна редакторка часопису «Педагогічний вісник», кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти Черкаської обласної ради» **Наталія Чепурна і члени редакційної колегії***

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
професор, доктор педагогічних наук (науковий
редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, в.о. директора Інституту
модернізації змісту освіти МОН України, доктор
педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрющенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, доктор філософських наук,
доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшур

Відповідальний за друк **В.М.Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається з думкою
автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам не
повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП

Протокол № 4 від 5.11.2020

Підписано до друку 14.12.2020

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 4,5

Зам.№1566

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:

18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Чепурна Н.М. Професійний розвиток особистості
в умовах післядипломної педагогічної освіти.....2
Назаренко Г.А. Законодавчі аспекти професійного
розвитку педагога.....5

НАУКА-ШКОЛИ

Теслюк П.В., Теслюк І.В. Порівняльна характеристика
групових форм психокорекційної роботи.....7
Чозіна Н.В. Роль педагога-наставника у стажуванні
молодих педагогів.....10
Руденко І.М. Шкільні труднощі: як із ними
впоратися батькам-першокласника.....15
Зоря Ю.М. Розвиток емоційного інтелекту у
початковій школі.....17

МЕТОДИКА-ДОСВІД

Богославець Г.І. Нові виклики – роль,
завдання та особливості управління сучасною
школою.....20
Мищенко М. В., Гудкова О. С. Використання
комбінованого навчання у викладанні іноземної мови.....24
Чорна Ж.Л. Співпраця з батьками – запорука
успішності вихованців. Із досвіду роботи.....27
Висоцька Н.О. Формування ключових
компетентностей у здобувачів освіти засобами
вокального мистецтва в спеціалізованій школі.....29
Гавриленко Т.Л. Особливості розвитку, навчання та
виховання дітей із затримкою психічного розвитку.....32
Качкар С.В., Курас В.К. Можливості використання
документ-камери в освітньому процесі закладів
загальної середньої освіти.....36
Дубенок О.В. Формування екологічної свідомості
учнів з особливими освітніми потребами.....38
Носова В.Ю., Бережна Н.Г. Сюжетно-рольова гра
як засіб розвитку діалогічного мовлення.....41
Туник Ю.І. Стародавній Єгипет. Розробка уроку з
інтегрованого курсу «Всесвітня історія. історія України,
6 клас».....43
Стрічка Ю. В. Найчорніший рік в історії України.
Розробка уроку з позакласного читання, присвячена
голодомору 1933 року. Для учнів середнього
шкільного віку.....46
Якимів В.П., Линник С.В., Новочуб В.М. «Бог
створив її на світі для добра». Розробка уроку
духовного розкриття.....49
Молодик О.І. Виконання лабораторних робіт під
час дистанційного навчання.....52
Галущенко Л.А., Колісник О.В., Сільченко О.О.
Подорож до світу казок В.О. Сухомлинського.
Розробка нестандартного уроку з літературного
читання для учнів 4 класів.....55
Смірнова А.М. Для кожного звіра і птаха у казки свої
голоси. Розробка уроку з мистецтва для 2 класу.....58
Кудін В.С. Створення інноваційної виховної
системи в освітньому просторі.....60

ВІДОМІ ІМЕНА ЧЕРКАСЬКОГО КРАЮ

Дядик Л. Д. Видатний краєзнавець і педагог
Черкащини.....65
Кисіль В. О. «Той, що творить добро, творить
саме життя». Розробка уроку доброти у 2 класі,
присвячена творчості В.О. Сухомлинського.....67
Грицай О.Д., Прісич Н. М. Сонячна дорога
пам'яті. Вечір-спомин, присвячений творчості
А. О. Савченка.....69

РОЗРОБКИ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ

Лузан Н.О. Різдвяне свято щедре і веселе.
Фольклорно-пісенна композиція для учнів
середнього та старшого шкільного віку.....72
Яковлева Ж. А. Традиції святкування дня
народження. Розробка виховного заходу
для учнів 1-4 класів.....77

ІНФОРМАЦІЯ

Твори. Рухайся. Грай.....80

Н.М. Чепурна,

кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, доцент, ректорка комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У контексті реалізації змісту реформи НУШ основним «агентом, координатором, фасилітатором, модератор, коучем, ментором» стає УЧИТЕЛЬ. В основу його професійного розвитку покладено усвідомлення всіх перетворень в освіті як природної потреби постійно підвищувати свою кваліфікацію, формувати та розвивати професійний світогляд і педагогічну свідомість. Професійний розвиток учителів із позицій сьогодення розглядається як безперервний процес, який має здійснюватися на основі відомих, модифікованих чи новостворених, розроблених форм і способів організації підвищення кваліфікації. Це постійний процес вибору й поєднання різних форм, методів, технологій, які є найбільш оптимальними в конкретній ситуації, у конкретному місці тощо. (1, с. 42).

З огляду на вирішальну роль учителів у системі освіти, дуже важливо забезпечити умови для їх професійного розвитку. Застарілі моделі викладання зумовлюють наявність неузгодженості загальних і спеціальних цілей педагогічної діяльності. У зв'язку з цим постає питання про інноваційний потенціал учителювання, про його здатність відповідати актуальним запитам та потребам суспільства. Наразі затверджений професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [2], що не лише полегшує вибір змісту підвищення кваліфікації педагогів цього фаху, а й надає їм право долучитись до процесу сертифікації професійної діяльності.

Велика відповідальність у професійному розвитку особистості покладається на систему післядипломної освіти, яка наразі має нове змістове і технологічне навантаження для підвищення рівня професійного розвитку фахівців освітньої галузі. Одним із пріоритетних завдань діяльності комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти Черкаської обласної ради» є підвищення кваліфікації педагогічних працівників, керівних та методичних кадрів галузі освіти, фахівців інших соціальних галузей, а також резерву управлінських кадрів Черкаської області.

Педагогічні працівники підвищують свою кваліфікацію за різними формами навчання. Упродовж **I півріччя 2020 року** навчання на основних курсах підвищення кваліфікації пройшли **1583** педагогічних працівників області, зокрема:

- Курси підвищення кваліфікації (за очною, очно-заочною, очно-дистанційною та дистанційною формами) опанували **825** педагогів області.
- Курси підвищення кваліфікації за дистанційною формою організовано для **638 осіб**.
- Курси підвищення кваліфікації на замовлення закладів професійно-технічної освіти та художніх шкіл пройшли **120** педагогічних працівників області.

З метою сприяння опануванню педагогами області методиками викладання нових предметів та отримання додаткової спеціалізації цього року було організовано тематичні курси підвищення кваліфікації для **245-и** педагогічних працівників області. Ще **306** педагогів підвищили свій професійний рівень шляхом участі у навчальних семінарах-тренінгах. Крім цього, на спеціальних курсах підвищення кваліфікації за вибором педагогічних працівників пройшли навчання **1534 особи**. Таким чином, шляхом участі у додаткових формах підвищення кваліфікації свій професійний рівень підвищили **2085** педагогічних працівників області. Сумарно за результатами I півріччя 2020 року шляхом організації різних видів навчання науково-педагогічний колектив інституту забезпечив підвищення кваліфікації **3668 педагогів закладів освіти області**.

З метою забезпечення індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів, крім основних фахових курсів для **48 категорій** педагогічних працівників, науково-педагогічний колектив інституту пропонує на вибір **86 програм підвищення кваліфікації на базі навчальних закладів області за очно-дистанційною формою та 29 освітніх програм спеціалізованої підготовки за дистанційною формою.**

Для професійного розвитку педагогів області нині триває розроблення ще **48 програм** основних фахових курсів підвищення кваліфікації для всіх категорій педагогічних працівників за дистанційною формою навчання, які буде запропоновано для регіонального замовлення на 2021 рік.

Для підвищення професійного рівня педагогів області у міжкурсовий період у I півріччі 2020 року проведено **39 обласних методичних заходів** в очному режимі, з них:

- 9 семінарських занять,
 - 10 засідань творчих груп,
 - 5 тренінгів,
 - 6 майстер-класів, практикумів та творчих майстерень,
 - 2 засідання круглого столу,
 - 7 інших форм науково-методичної діяльності (методичні діалоги, воркшопи, методичні студії).
- У зв'язку з карантином, спричиненим коронавірусом, у дистанційній формі проведено **132 обласних методичних заходи**, зокрема:
- 41 вебінар;
 - 19 інтернет-семінарів;
 - 17 інтернет-конференцій;
 - 12 засідань творчих груп;
 - 11 майстер-класів, практикумів та творчих майстерень;
 - 3 засідання круглого столу;

- 29 інших форм науково-методичної діяльності.

Для забезпечення методичної підтримки педагогічних колективів дошкільних закладів освіти області організовано роботу **2 творчих груп** кращих педагогів з проблеми «Формування інженерного мислення у дітей дошкільного віку» та «Використання казки у розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку». На сайті відділу дошкільної освіти «Дивограй дошкільної педагогіки» у розділі «Методичний вернісаж інноваційних ідей» висвітлено перспективний педагогічний досвід педагогів закладів дошкільної освіти. Проведено методичну студію «Медіаграмотність батьків в умовах розвитку цифрового суспільства» (для керівників закладів дошкільної освіти), науково-методичний семінар «Стратегія формальної та неформальної освіти в умовах реформування системи дошкільної освіти» (для методистів з питань дошкільної освіти методичних служб), налагоджено дистанційне онлайн-спілкування та запроваджено нову форму роботи - воркшоп, започатковано співпрацю з міжнародним фондом «LEGO Foundation» у рамках програми «Сприяння освіті» в Україні.

З метою розвитку професійних компетентностей учителів початкових класів у відповідності до концептуальних вимог Нової української школи розроблено програму курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів «**Нова українська школа: відповідаємо на виклики**», зокрема – модулі «Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів» та «Реалізація діяльнісного підходу у другому циклі початкової освіти». Активно впроваджується спецкурс The LEGO Foundation «Навчання через гру». Здійснено навчання експертів для проведення сертифікації учителів початкових класів.

Для професійного розвитку директорів та заступників директорів закладів освіти області створено обласну творчу групу заступників директорів з навчально-виховної роботи з теми «Розвиток мотивації професійної діяльності вчителів в умовах Нової української школи». Проведено сертифікаційний вебінар «Ефективність керівника закладу освіти в епоху змін», у ході якого висвітлено питання розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти та орієнтованого алгоритму розробки стратегії розвитку закладу. Крім цього, для директорів закладів освіти, у яких навчаються діти з особливими освітніми потребами, та керівників інклюзивно-ресурсних центрів проведено спільне засідання круглого столу «Міжвідомча співпраця фахівців щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами».

У рамках Школи новаторства керівних кадрів «Сучасний керівник закладу освіти» проведено онлайн-семінар у середовищі Джитсі Міт «Сайт закладу освіти як складова інформаційної відкритості ЗЗСО». Забезпечується функціонування сайту «Професіонал», у соціальній мережі Facebook організовано роботу закритих груп «Методичні служби Черкащини», «Інноваційні школи Черкащини», «Сучасний керівник освіти Черкащини».

З метою навчально-методичного забезпечення діяльності соціально-психологічної служби області в умовах реформування освітньої галузі організовано роботу обласної творчої групи працівників психологічної служби закладів дошкільної та загальної середньої освіти з питання «**Роль психологічної служби у розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти**», проведено 4 методичні студії, 2 робочі зустрічі медіаторів-

координаторів із числа педагогічних працівників пілотних закладів освіти області (в рамках діяльності Обласного центру медіації та за методичної підтримки ГО «Ла Страда-Україна»), 4 майстер-класи, а також 3 тренінги, 2 майстер-класи, 4 навчальних онлайн-заходів (практикуми, вебіари, заняття).

Активно впроваджується всеукраїнська навчальна програма спецкурсу «**Базові навички медіатора в закладі освіти та громаді. Забезпечення участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні**». У співпраці з ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей» проведено вебінар «Протидія та реагування на випадки насильства над дітьми в умовах дистанційного навчання в період COVID-19». За сприяння представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, у партнерстві з ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей» та Західноукраїнським ресурсним центром за підтримки Швейцарської Конфедерації реалізується всеукраїнський проект «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад».

*У відповідь на виклики, спричинені коронавірусною інфекцією, розвивається інформаційно-комунікаційний освітній простір інституту. До речі, сайт інституту – **ЧЕРКАСЬКИЙ ОСВІТЯНСЬКИЙ ПОРТАЛ – ВХОДИТЬ У ДЕСЯТКУ НАЙБІЛЬШ ВІДВІДУваних ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ.***

Для підтримки професійного розвитку педагогічних працівників закладів освіти області **функціонує «Колекція цифрових ресурсів»**, яка станом на сьогодні року налічує **5707** ресурсів: для дошкільної освіти – 533 ресурси, для початкової освіти – 1017 ресурси та для загальної середньої освіти – 4156 ресурсів.

Файловий архів розділу «Науково-методичне забезпечення закладів освіти» налічує 1738 розробок.

Розвитку професійної компетентності педагогічних працівників сприяє також регіональна мережева система неперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників області – Віртуальна академія методичних наук Черкаського ОІПОП, яка являє собою відправну точку ще до 39 сайтів інтернет-клубів, інтернет-спільнот, освітніх центрів інституту.

На сайті віртуального клубу «Педагогічна скарбничка» презентується узагальнений працівниками інституту перспективний досвід кращих освітян. Створено новий сайт «Підвищення кваліфікації педагогічних працівників», який містить пропозиції різних форм підвищення кваліфікації для усіх категорій педагогічних працівників. Тут оприлюднено всі програми підвищення кваліфікації, нормативні документи, річний план, щомісячні плани курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Через цей сайт та сайт «Дистанційні курси підвищення кваліфікації КНЗ «Черкаський ЧОІПОП ЧОР» проводяться очно-дистанційні та дистанційні курси підвищення кваліфікації для усіх категорій педагогічних працівників.

Створено новий розділ сайту «Реєстр виданих документів», де згідно з чинним законодавством оприлюднюються перелік виданих документів про підвищення кваліфікації.

На сайті інституту також підтримується функціонування форуму та віртуальної інтернет-приймальні, за допомогою яких педагоги області мають можливість онлайн-спілкування з методистами та науково-педагогічними працівниками інституту.

У I півріччі 2020 року на сайті інституту проведено **108** Інтернет-заходів: 15 інтернет-конференцій, 13 інтернет-семінарів, 45 вебінарів, 6 веб-практикумів, 2 інтернет-вікторини, 6 *методичних студій*, 2 *наукові студії*, 1 *педагогічна студія*, 6 *онлайн-засідань*, 3 онлайн-консультації, 4 *майстер-класи*, 2 *круглі столи*, *методичні діалоги*, *робоча зустріч*, онлайн-інтерв'язя.

Для підтримки інклюзивної освіти працівниками інституту створено обласну творчу групу учителів-логопедів, учителів-дефектологів, учителів-реабілітологів спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів з дослідження проблеми «Корекційно-розвиткові програми для осіб з особливими освітніми потребами». Проведено у дистанційному режимі методичну студію для учителів-логопедів, фахівців ІРЦ «Нейропсихологічні прийоми в роботі вчителя-логопеда», методичні діалоги «Інфомедійна грамотність – запорука успішного освітнього середовища для дитини з особливими освітніми потребами», педагогічну студію для вихователів шкіл-інтернатів, НРЦ «Інноваційні підходи до розвитку життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами».

Функціонує обласна Школа професійного розвитку фахівців інклюзивної та спеціальної освіти, у рамках якої проводиться он-лайн консультування педагогічних працівників з професійних питань за запитом.

Активно працює навчально-тренінговий центр **STEM-освіти** (до речі, цей центр вперше створений саме на базі нашого інституту). Змістом діяльності цього структурного підрозділу інституту є:

- навчально-методичне забезпечення та науково-методичний супровід застосування інноваційних STEM-технологій та STEM-засобів у викладанні предметів природничо-математичного циклу;
- підготовка педагогічних кадрів та науково-методичний супровід впровадження у 2-4 класах курсів з робототехніки (інваріантна складова навчальних планів);
- навчально-методичне забезпечення та науково-методичний супровід викладання робототехніки у 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів області;
- науково-методичний супровід використання конструктора LEGO в освітній діяльності закладів дошкільної освіти.

Створено творчу групу «Інновації впровадження робототехніки у навчально-виховну діяльність» для вчителів-менторів програм «Lego-education». Здійснюється науково-методичний супровід впровадження проектної діяльності міжнародного рівня «FFL», «FLLjr.», «ROBOTICA WeDo 2.0», «ROBOTICA EV3» та «Вивчай та розрізняй інфомедійна грамотність», а також обласного рівня «Робототехніка в початковій школі» для навчальних закладів-учасників експерименту».

З нового року у **комунальному навчальному закладі «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»** запрацює **КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ**.

ДЕТАЛЬніше про основні напрямки його роботи

Координаційний центр є підрозділом обласного інституту і буде забезпечувати ефективну взаємодію всіх структурних підрозділів Інституту щодо реалізації права особистості на професійний розвиток, зокрема підвищення кваліфікації. У своїй

діяльності Центр керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», іншими актами чинного законодавства, Статутом Інституту та цим Положенням.

ЦЕНТР координує, організовує та здійснює підвищення кваліфікації працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників області, методичних служб, керівників закладів освіти, педагогічних працівників закладів освіти, інших підприємств, установ державної та недержавної форм власності.

У Центрі створені:

- відділ координації професійного розвитку керівників закладів освіти;
- відділ координації співпраці з регіональними службами та центрами професійного розвитку педагогів;
- відділ координації фахового та спеціалізованого професійного розвитку особистості;
- відділ координації дистанційної освіти, стажування та пролонгованого підвищення кваліфікації;
- відділ координації професійного розвитку працівників закладів професійно-технічної та фахової передвищої освіти.

Працівники Центру на чолі із завідувачкою **Оленою Іванівною Замулко** **СПРИЯТИМУТЬ СТВОРЕННЮ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**, будуть узагальнювати інформацію з питань професійного розвитку особистості, формувати та оприлюднювати на сайті інституту бази даних програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників та працівників інших галузей відомств, інших джерел інформації, необхідних для професійного розвитку особистості.

Важливими напрямками роботи Центру є формування електронної бази даних кращого педагогічного досвіду та досвіду інноваційної діяльності колективів і окремих працівників, сучасних навчальних, навчально-методичних матеріалів, видань, проведення масових заходів з науково-пошукової роботи та інноваційної діяльності закладів освіти й окремих педагогічних працівників, мотивації педагогічної громади до інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
3. Положення про координаційний центр професійного розвитку особистості комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».
4. Про освіту : Закон України / Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Цюпак І. М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти. Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018 С.51-53. 393 с.
6. Черній А. Професійний розвиток педагога: досвід, співпраця, пріоритети на шляху до нової української школи. Післядипломна освіта в Україні. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/2_2018/.

Г.А. Назаренко,

доктор педагогічних наук, професорка, проректорка комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ВИДІВ І ФОРМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Загальновідомо, що педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність. Це положення нині закріплене у чинній законодавчій базі з питань освіти, а саме:

- у п.2. статті 54 Закону України «Про освіту»;
- у п.3 статті 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Для реалізації цього обов'язку статтею 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту» кожному педагогічному працівникові гарантується право підвищувати кваліфікацію у комунальному закладі післядипломної освіти, розташованому на території відповідної області, що не обмежує його права обрати іншого суб'єкта освітньої діяльності для підвищення своєї кваліфікації.

Крім цього, згідно із статтею 66 Закону України «Про освіту», яка висвітлює повноваження органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної політики в галузі освіти, обласні ради зобов'язані утворити та забезпечити утримання комунальних закладів післядипломної освіти для потреб підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Наразі педагогічні працівники можуть підвищувати кваліфікацію у різних суб'єктів підвищення кваліфікації. Про це засвідчує п.9. Постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Про порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 р. № 1133; далі - постанова КМУ №800): **“Суб'єктом підвищення кваліфікації може бути заклад освіти (його структурний підрозділ), наукова установа, інша юридична чи фізична особа, у тому числі фізична особа - підприємець, що провадить освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації педагогічних працівників”**.

Утім педагогічна спільнота має усвідомити та дотримуватись таких важливих вимог чинного законодавства:

- **по-перше**, у статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (від 02.03.2015 № 222-VIII), яка визначає Перелік видів

господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, наголошується, що «ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності: освітня діяльність, яка **ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти**»;

- по-друге, у пункті 12 розділу «Загальні положення» Постанови КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» наголошується, що **«ліцензуванню підлягає освітня діяльність у сфері післядипломної освіти, обов'язковість якої передбачена законами**»;

- **по-третє**, у пункті 11 статті 18 Закону України «Про освіту» зазначено: **«Заклади освіти, що провадять освітню діяльність з підвищення кваліфікації працівників, обов'язковість якої передбачена законом, мають отримати ліцензію на відповідну діяльність та/або акредитувати відповідні освітні програми»**.

Отже, перед тим, як обрати суб'єкта підвищення кваліфікації, педагог має пересвідчитись у наявності у цього суб'єкта ліцензії на підвищення кваліфікації дипломованих спеціалістів або хоча б про наявність акредитації освітньої програми чи відповідного грифу МОН України. Інакше педагогічні ради закладів освіти не матимуть правових підстав зарахувати ці години до так званих «обов'язкових» годин підвищення кваліфікації, які кожен педагог повинен накопичити до атестації за 5 років, починаючи з 2017 року.

Крім цього, варто пам'ятати, що підвищення кваліфікації освітян Черкащини у своєму регіональному закладі післядипломної освіти – КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» – **є безоплатним для педагогів** (з урахуванням ліцензованого обсягу); натомість професійний розвиток у інших суб'єктів підвищення кваліфікації здійснюється за кошти самих педагогів.

Наголосимо, що чинне законодавство чітко диференціює обов'язкову кількість годин підвищення кваліфікації для педагогів закладів освіти різних рівнів. Так, п.16 постанови КМУ №800 свідчить, що:

- загальний обсяг підвищення кваліфікації педагогічного або науково-педагогічного працівника закладу загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти **не може бути менше ніж 150 годин на п'ять років**;

- загальний обсяг підвищення кваліфікації педагогічного працівника закладу дошкільної, позашкільної та фахової передвищої освіти встановлюється його засновником (або уповноваженим ним органом), **але не може бути менше ніж 120 годин на п'ять років**.

Норма обов'язкових годин підвищення кваліфікації для педагогів закладів загальної середньої освіти закріплена ще й у статті 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту», згідно з якою «загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника протягом п'яти років, яка оплачується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, **не може бути меншою за 150 годин**».

Чинне законодавство з питань освіти також регламентує **частоту проходження підвищення кваліфікації**. Зокрема, у п.14. постанови КМУ №800 говориться про те, що необхідною умовою проходження атестації є підвищення кваліфікації педагогічними працівниками дошкільних, позашкільних, професійних (професійно-технічних) закладів освіти **не рідше одного разу на п'ять років** (разом з тим, педагоги цих закладів мають право скористатись накопичувальною системою підвищення кваліфікації та здійснювати професійний розвиток **частіше ніж раз на п'ять років**), а педагогічними та науково-педагогічними працівниками закладів загальної середньої та фахової передвищої освіти – щороку.

Пропозиції КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» щодо професійного розвитку (підвищення кваліфікації) освітян області у 2021 році базуються на накопичувальній системі, яка введена в дію статтею 59 Закону України «Про освіту», згідно з якою професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає участь у різноманітних програмах підвищення кваліфікації та будь-яких видах і формах професійного зростання. Зокрема, підвищення кваліфікації може здійснюватися за різними видами (навчання за освітньою програмою, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо) та у різних формах (інституційна, дуальна, на робочому місці (на виробництві) тощо).

Усі форми і види підвищення кваліфікації, які пропонує наш інститут, є атестаційними (свідоцтва та сертифікати рівноцінно враховуються під час атестації та не потребують додаткового підтвердження чи визнання) та **професійно-фаховими**. Наші пропозиції відрізняються одна від одної лише за змістом, обсягом годин та формою

проведення, що дає змогу педагогам обрати ту пропозицію, яка їм найбільше підходить.

Наразі в нашому інституті можна підвищити кваліфікацію шляхом участі у таких формах і видах професійного розвитку:

1. **КОМПЛЕКСНІ** курси підвищення кваліфікації (забезпечують розвиток усіх компетентностей, визначених пунктом 15 постанови КМУ №800):

- для педагогічних працівників **закладів дошкільної, позашкільної, фахової передвищої освіти: 90 годин** (очна форма навчання), **120 годин** (очно-дистанційна (4 дні +3дні) форма навчання);

- для педагогічних працівників **закладів загальної середньої освіти та вчителів-предметників закладів професійно-технічної освіти: 36 годин** (очна, очно-дистанційна (2 дні + 1 день) форми навчання);

- для педагогічних працівників закладів **загальної середньої освіти та вчителів-предметників закладів професійно-технічної освіти, які викладають 2 або 3 предмети та які у п'ятирічний цикл (починаючи з 2017 року) вже пройшли в нашому інституті основні курси за фахом: 30 годин** (дистанційна форми навчання);
- **продовжені курси** підвищення кваліфікації для працівників усіх фахів (очно+дистанційно, з березня по листопад 2021 року, 30 годин на вибір педагога із 50 запропонованих годин).

2. **СПЕЦІАЛІЗОВАНІ** курси освітньо-професійної підготовки педагогічних працівників (очна форма навчання, кількість годин – за програмою спеціалізованої підготовки; виїзні або очні – для працівників закладів професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти). Це підготовчі курси/навчальні тренінги, які **надають додаткову спеціалізацію**.

КОМПЛЕКСНІ та **СПЕЦІАЛІЗОВАНІ** курси, які забезпечують ліцензований обсяг підвищення кваліфікації, є БЕЗОПЛАТНИМИ (за рахунок коштів державного бюджету) для педагогічних працівників області.

3. Додаткові **ТЕМАТИЧНІ** курси підвищення кваліфікації (в основному, сфокусовані на розвиток однієї із груп компетентностей, визначених пунктом 15 постанови КМУ №800):

- 6- та 8-годинні тематичні курси за очною формою (виїзні);

- 30-годинні тематичні курси за очно-дистанційною формою (**очна складова – виїзна**);

- 6, 8, 30-годинні курси за **дистанційною формою** (засобами інформаційно-комунікаційних технологій).

Доки що тематичні курси підвищення кваліфікації пропонуються як додаткова платна послуга, але коли буде реалізуватись принцип «гроші ходять за вчителем», тобто коли гроші на підвищення кваліфікації будуть надходити на заклади освіти пропорційно кількості працюючих в них педагогів, – цими коштами можна буде оплатити і цей вид підвищення кваліфікації.

П.В.Теслюк,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент

І.В.Теслюк,

асистент учителя Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Черкаської міської ради Черкаської області

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРУПОВИХ ФОРМ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Виникнення групових форм психокорекції науковці датують 1946-1947 роками і пов'язують, перш за все, з іменами К. Левіна, К. Роджерса, Я. Морено [1, с.140]. Дослідницька практика в школі групової динаміки К. Левіна, «центрована на клієнті терапія» К. Роджерса, психодрама Я. Морено є безпосередніми джерелами групової психокорекції. Стратегія соціального впливу, спрямованого на індивідуальні зміни, що реалізується в груповій психокорекції, виявилася надзвичайно ефективною. Це дозволило К. Роджерсу назвати груповий тренінг найбільшим соціальним відкриттям нашого століття. Обгрунтованість такої оцінки підтверджується величезною різноманітністю форм групової психокорекції, розповсюдженням її впливу (безпосереднього чи опосередкованого) практично на всі сфери життя сучасного західного суспільства. Існують значні відмінності між окремими психокорекційними групами. Це залежить від індивідуальності керівника, теоретичної моделі, яку він обирає (психоаналітична, екзистенційно-гуманістична, модель групи, центрованої на клієнті, гештальт-модель та ін.), а також від методичного інструментарію психокорекційного впливу. Відомий американський психолог К. Рудестам виділяє такі найважливіші напрямки групової психокорекції: Т-групи (скорочене позначення тренінгових груп в аспекті міжособистісних стосунків), групи зустрічей, гештальтгрупи, психодрама, групи тілесної терапії, групи танцювальної терапії, групи терапії мистецтвом, групи тренінгу умінь [2].

Історія Т-груп пов'язана з іменем видатного соціального психолога К. Левіна, який показав, що зміни в установках особистості відбуваються більш ефективно у груповому, а не індивідуальному контексті. Він стверджував, що для виявлення і зміни своєї неадаптивної установки та вироблення нової форми поведінки суб'єкту необхідно вчитися бачити себе таким, яким його бачать інші. Зараз терміном Т-група позначаються різні за призначенням групи. Одні Т-групи у більшій мірі зорієнтовані на розвиток комунікативних умінь для ефективнішої організаційної діяльності, інші – на формування міжособистісних стосунків і вивчення групових процесів. Існують Т-групи, для яких первинними є виявлення життєвих цінностей суб'єкта, посилення його почуття самоідентичності (групи тренінгу сензитивності). Загалом робота в Т-групах спрямована на корекцію соціальної поведінки учасників тренінгу.

Розвиток груп зустрічей пов'язується, перш за все, з іменем К. Роджерса. На концепцію груп зустрічей

вплинула гуманістична орієнтація центрованої на клієнті терапії, розробленої К. Роджерсом. Основними поняттями в теорії груп зустрічей є саморозкриття, усвідомлення самого себе, відповідальність, увага до почуттів, що виникають у ситуації «тут і тепер». На відміну від Т-груп, у групах зустрічей основна увага звертається не на груповому процесі чи процесі розвитку навичок міжособистісної взаємодії, а пошуку аутентичності та відкритості у стосунках з іншими. Керівник прагне створити в такій групі атмосферу безпеки, довіри з метою заохочення свободи вираження членами групи інтимних думок і почуттів. У групах зустрічей уникають запланованих процедур і вправ, орієнтуючись на безумовне позитивне сприймання іншої особистості для того, щоб подолати опір учасників розкриттю особистісних установок і залучити у груповий процес всіх членів групи. Мета груп зустрічей – особистісний розвиток суб'єкта, вивільнення його потенційних можливостей досягнення радощів життя.

Засновником психодрами є Я. Морено.

Психодрама з'явилася в результаті театрального експерименту, розпочатого Я. Морено, який названий «спонтанним театром». У психодрамі основна увага зосереджується не на створенні сценічних образів як таких, а на вираженні за допомогою цих образів актуальних психологічних проблем суб'єкта та їх рефлексії. Перевагою психодраматичної дії є те, що психологічні проблеми членів групи не лише обговорюються, а й «переживаються» ними на сцені. Отже, психодрама – це терапевтичний груповий процес, в якому використовується інструмент драматичної імпровізації для вивчення внутрішнього світу клієнта. Основними поняттями психодрами є рольова гра, спонтанність, катарсис, інсайт. Ігрові методики, розроблені в психодрамі, широко використовуються в інших психокорекційних групах.

Гештальттерапія розроблялася Ф. Перлзом та його послідовниками на основі ідей психоаналізу, екзистенціальної філософії, гештальтпсихології. Найбільшого поширення набула групова форма гештальттерапії. Гештальтгрупа відрізняється від інших груп. Якщо у Т-групах і групах зустрічей заохочується активність всіх учасників тренінгу, зокрема, взаємодія між ними, то гештальттерапія являє собою договірне спілкування керівника та окремого члена групи, який добровільно зважується стати пацієнтом. Інші члени групи без коментарів спостерігають за процесом взаємодії терапевта і пацієнта. Роль групи зводиться до вираження підтримки. Цінність

групової роботи Ф. Перлз пов'язував з тим, що члени групи, які спостерігають за поведінкою суб'єкта, з яким працює терапевт, починають краще розуміти себе і власні проблеми. В деяких гештальтгрупах групова взаємодія використовується в більшій мірі. В гештальттерапії увага зосереджується на очевидних проявах проблем клієнтів. На думку Ф. Перлза, інформацію, необхідну для терапевтичної зміни, слід шукати не в минулому суб'єкта, а в його безпосередній поведінці, у тому, як він взаємодіє з терапевтом і проявляє себе у цій взаємодії. Методики і вправи гештальттерапії спрямовані на подолання опору, розширення свідомості, інтеграцію протилежностей, посилення уваги до почуттів, усвідомлення відповідальності за свої вчинки. **Мета гештальтгруп** - допомогти кожному члену групи завершити травмуючий гештальт, пов'язаний з незадоволеними потребами, невираженими почуттями і т.п. Це відкриває можливість побудови нових гештальтів з вищим рівнем організації.

В групах тілесної терапії увага акцентується на фізичних характеристиках суб'єкта як своєрідному ключі до адекватного розуміння й корекції його психіки. Більшість видів тілесної терапії (біоенергетика А. Лоуена, метод Фельденкрайса, метод Александра, структурна інтеграція, первинна терапія та ін.) ґрунтуються на теоретичних висновках В. Райха, який описав, як «захисні» установки суб'єкта виявляються у напруженні м'язів (тілесній броні) і утрудненому диханні. За таких уявлень, безпосередній вплив на м'язи допомагає вирішенню психологічних проблем суб'єкта. Тілесна терапія включає фізичний параметр у груповий досвід і таким чином висуває альтернативу когнітивним груповим методам.

Групи танцювальної терапії беруть свій початок у творчому танці, який дозволяє виразити весь діапазон людських емоцій. У танцювальній терапії танок розглядається як комунікативний засіб, для особистої презентації використовуються будь-які форми: танець примітивного племені, вальс, рок і т.п. Метою танцювальної терапії є розширення сфери усвідомлення власного тіла, розвиток його позитивного образу та соціальних умінь, дослідження почуттів та ін. Особливо важливе значення групові методи танцювальної терапії мають у роботі з людьми з мовними вадами. На більшість форм танцювальної терапії вплинула психоаналітична теорія. Вагомий внесок у розвиток даного напрямку групової психокорекції зроблено М. Чейс, П. Бернстайном, А. Пессо та ін.

Поняття терапії мистецтвом вперше запропонував А. Хілл. Робота в групах терапії мистецтвом ґрунтується на психоаналітичних уявленнях, згідно яких продукт творчості суб'єкта (малюнок, ліплення, конструктор та ін.) розцінюється як відображення несвідомих процесів, що відбуваються в його психіці. В таких групах виходять з того, що різноманітні фантазії, мрії, фобії легше виявляються в продуктах образотворчого мистецтва, ніж вербально. Більшість груп терапії мистецтвом орієнтуються на фрейдівські або юнгівські концепції психіки і психотерапії або на гуманістичні теорії особистості. В деяких групах психокорекція пов'язується з процесом творчості, в інших головна роль належить пошуку несвідомих конфліктів, які символічно виявляються у результатах творчості. Проте в обох випадках образотворче мистецтво розглядається як засіб інтеграції та реінтеграції особистості.

Біхевіоризм та біхевіоральна (поведінкова) терапія є джерелами розвитку груп тренінгу умінь. Мета цих груп – розвиток таких форм поведінки,

які розглядаються як бажані або членами групи, або суспільством у цілому. Будь-який інший ефект групи тренінгу умінь – отримання задоволення від групової взаємодії, підвищення компетентності у сфері спілкування, загальні зміни в розвитку особистості – розглядається як другорядний продукт досягнення специфічної мети групи. Групи тренінгу умінь допомагають учасникам сформувати і розвинути такі важливі уміння, як керування тривогою, прийняття рішень, планування кар'єри, тренінг впевненості в собі та ін. Акцент у груповій роботі ставиться на розвиток умінь розв'язувати проблеми майбутнього і проблеми, з якими учасники приходять у групу. В групах тренінгу умінь не займаються історичними коренями поведінкових ускладнень суб'єкта. В центрі уваги перебуває поведінка, яка безпосередньо спостерігається. На відміну від раніше розглянутих тренінгових груп, група тренінгу умінь – це, швидше, запрограмований курс навчання, ніж серія психотерапевтичних занять. У більшості груп тренінгу умінь обмежуються спонтанні групові процеси та ігнорується роль групової динаміки в корекційному процесі. Члени групи розглядаються не як пацієнти, а як учні, що бажать набути умінь, які допоможуть їм покращити своє життя.

У вітчизняній психології групова психокорекція найбільш яскраво представлена методом активного соціально-психологічного пізнання. Група АСПП складається з 10-14 учасників навчання (учні старших класів, студенти, вчителі, викладачі, керівники та ін.) і працює впродовж 10-12 днів 8-12 годин щоденно. Заняття у групі АСПП організують з урахуванням їхньої тривалості в належно обладнаній аудиторії, що сприяє налагодженню зворотного зв'язку між учасниками навчання. На матеріалі спонтанної взаємодії у групі, в якій створюється атмосфера взаєморозуміння, підтримки, емоційної ширості, учасники навчання за допомогою керівника досліджують глибинні особливості власної психіки, обумовлені її несвідомою сферою. Робота в групі АСПП відбувається за певними принципами, з якими учасників навчання ознайомлюють у вступній бесіді. Принципами АСПП є: звертання одного до одного на «ти» й по імені, щоб забезпечити спілкування на рівні «людина-людина»; сприймання себе й інших такими, якими вони є; емоційна відвертість; організація роботи за правилом «тут і тепер»; добровільність участі у навчанні. Керівник групи АСПП рекомендує учасникам уникати застосування оціночних суджень з використанням моральних і соціальних критеріїв. Власні якості мають оцінюватись самостійно на основі одержаної в групі інформації. Висувається також вимога уникати критики; за необхідності можлива така форма зворотного зв'язку, як конфронтація. Йти на конфронтацію з іншим членом групи – означає відверто сказати у тактовній формі щось дуже важливе для нього в плані особистого самопізнання, хоч, можливо, й не зовсім йому приємне. Важливим принципом АСПП є орієнтація на щирість і чуйність у стосунках, а також дотримання вимоги не обговорювати групові події поза заняттями. Засвоєння учасниками цих принципів та особливостей навчання здійснюється на перших двох-трьох заняттях. Дотримання членами групи принципів її роботи – надзвичайно важлива умова створення належного психологічного мікроклімату, значимого для самопізнання й пізнання іншої людини. Результатом навчання у групі АСПП є розширення самосвідомості його учасників і, як наслідок, оптимізація сфери спілкування, підвищення

професійно-педагогічної компетентності, гармонізація потреб та форм поведінки, загальне оздоровлення.

Основними методами, які забезпечують психокорекційний процес в АСПП, є групова дискусія, рольова гра, психодрама, невербальна взаємодія, аналіз комплексу тематичних психомалюнків.

В основі методу групової дискусії лежить безпосередня, нерегламентована вербальна взаємодія між членами групи. Тематика дискусії заздалегідь не планується, а визначається ситуацією у групі. Специфіка використання даного методу в АСПП виявляється в одночасному забезпеченні керівником спонтанності поведінки у групі, інтеграції взаємин між її членами та глибинно-психологічного аналізу результатів. Завдання керівника групи полягає у тому, щоб каталізувати продуктивну активність учасників навчання, акцентувати їх увагу на матеріалі, що має психокорекційне значення. Таким чином, спонтанна, безпосередня дискусія в групі АСПП є керованим процесом, у якому розв'язуються завдання групової динаміки та психокорекції членів групи.

Рольова гра в АСПП розгортається в дії без попередніх конкретних настанов стосовно її сюжету. Мінімізація інформації про те, «що робити», дає змогу учасникам гри діяти творчо у відповідності з внутрішніми програмами їхньої психіки. Важливе значення для психодіагностики має те, як саме в умовах повної свободи суб'єкт структурує рольову ситуацію. Використання методу розігрування рольових ситуацій дозволяє спостерігати членів групи не лише в міжособистісних взаєминах, а й у процесі виконання певної соціальної ролі. Матеріал поведінки суб'єкта в рольовій грі є надійною основою перевірки гіпотез стосовно його особистісної проблеми.

Психодрама в АСПП відрізняється від класичної її форми. Це стосується таких особливостей класичної психодрами, як попереднє визначення сюжету, продумування ролей, їх розподіл між учасниками та участь (у психодрамі) професійного актора-психолога. В АСПП цінується спонтанність і безпосередність дій учасників психодрами. Окреслення сюжету психодрами керівником зводиться до мінімуму. Сюжет психодрами задається самим протагоністом і, як правило, пов'язується з певними внутрішніми переживаннями суб'єкта, його минулим досвідом або сподіваннями на майбутнє. Зворотний зв'язок від членів групи допомагає протагоністові зазирнути всередину себе, зрозуміти сутність проблеми, яка була в центрі уваги, особливості своєї поведінки та характер стосунків з оточенням. Завдяки «програванню» власних проблем, протагоніст вносить багато вражень «на поверхню», що сприяє аналізу та розширенню його самосвідомості. Якщо у рольовій грі в центрі уваги перебувають міжособистісні проблеми її учасників, то у психодрамі – особисті. Психодрама допомагає з'ясувати сутність особистісної проблеми суб'єкта, виявити її внутрішні передумови, зв'язки з минулим, зокрема з дитинством.

Важливе значення в групі АСПП мають методи невербальної взаємодії. Адже саме невербальна поведінка чи не найбільше здатна цілісно виражати психологічний зміст як свідомого, так і несвідомого. Основними функціями невербальних технік є зближення членів групи, взаємопізнання, експлікація таких аспектів психіки людини, які важко вербалізувати. В АСПП використовуються такі різновиди невербальної техніки, як психомалюнок і психогімнастика. Психогімнастика – допоміжний метод АСПП, який базується на невербальній експресії, перш за все, на міміці та жестах. Одна й та сама ситуація в психогімнастиці викликає різні, індивідуально-неповторні реакції, кожний

учасник поводиться відповідно до своєї особистості в цілісних її проявах. Особливо цікавими є ті тенденції поведінки, які проявляються як на вербальному, так і на невербальному рівнях. Отриманий у процесі психогімнастики матеріал аналізується у групі. При цьому увага зосереджується на визначенні типових ліній поведінки, що характеризують особистісну проблему суб'єкта.

Такі тренінгові практики, як відеотренінг Х. Міккіна [3], акмеологічний тренінг А.П. Ситнікова [4], варіант активного навчання педагогічному спілкуванню, представлений Г.А. Ковальовим [5], групи тренінгу умінь, Т-групи, зорієнтовані на вироблення «правильних» навичок спілкування шляхом тренажу комунікативних умінь. Ми ж переконані, що без з'ясування глибинно-психологічних передумов виникнення труднощів у спілкуванні неможливо досягти тривалих і стійких позитивних змін у цій сфері. Метод АСПП цілком зорієнтований на пізнання характеру особистісних проблем членів групи та дослідження життєвих передумов їх формування [6, с.25]. Особистісну проблему суб'єкта не може розв'язати самостійно в результаті неусвідомлюваності її передумов. У поле свідомості суб'єкта потрапляють результати дії особистісної проблеми: відчуття напруженості, тривоги, самотності, очікування невдачі, підвищена агресивність або ж пасивність, апатія та ін. Каузальний аспект особистісної проблеми, пов'язаний з історією життя й, особливо, з афективними переживаннями дитячого періоду, з наявністю у психіці стабілізованої внутрішньої суперечності, не усвідомлюється суб'єктом. Ось тому психокорекційний процес у групі АСПП спрямований на дослідження несвідомої сфери психіки кожного учасника навчання і, перш за все, таких її явищ, як психологічні захисти, логічна впорядкованість несвідомого, стабілізована внутрішня суперечність. При цьому психодіагностичні прогнози зумовлюються пізнанням неусвідомлюваної логіки поведінки учасників АСПП, а не вербально вираженим змістом проблеми. Психокорекція в АСПП є багаторівневою, вона пов'язана з динамікою розвитку групи й ґрунтується на механізмах позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук М.А., Петровская Л.А. Проблемы группового тренинга в зарубежной психологии. Вопросы психологии. 1982. №2. С.140-146.
2. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / под редакцией Л.А. Петровской. Москва: Прогресс, 1990. 368 с.
3. Миккин Х. О применении видеотренинга в целях совершенствования коммуникативной деятельности будущих учителей // Активные методы обучения педагогическому общению и его оптимизация. Москва: МГУ, 1983. С. 28-35.
4. Ситников А.П. Акмеологический тренинг. Теория, методика, психотехнологии. Москва: Технологическая школа бизнеса, 1996. 419 с.
5. Ковалев Г.А. Активное социально-психологическое обучение как метод коррекции психологических характеристик субъекта общения. Москва: МГУ, 1980. 259 с.
6. Яценко Т.С. Психологические основы групповой психокоррекции: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1996. 264 с.
7. Яценко Т.С. Архаичный спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро: Інновація, 2019. 284 с.

Н.В. Розіна,

кандидат педагогічних наук, методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЛЬ ПЕДАГОГА-НАСТАВНИКА У СТАЖУВАННІ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ

У Концепції реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначено, що реформування педагогіки загальної середньої освіти передбачає перехід до педагогіки партнерства між учнем, вчителем і батьками, що потребує ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання.

Ключову роль у реалізації цих завдань відіграє учитель, який виступає активним суб'єктом вдосконалення освітнього процесу, ініціатором власного неперервного професійного розвитку.

Молоді вчителі приходять у школу з великим бажанням реалізувати себе не тільки як професіонали своєї справи, але й як особистості. Втім, у перші роки самостійної роботи в школі вчитель має певні труднощі, викликані суперечністю між тими знаннями, які він має, і вміннями вирішувати різноманітні педагогічні ситуації. Найпоширенішими є труднощі, пов'язані з невмінням підтримувати увагу учнів; розподілом уваги між усіма учнями; гострим реагуванням учителя на будь-які відхилення у поведінці учнів; «заграванням» перед школярами; невмінням знайти правильний тон у спілкуванні з учнями; невиразністю мови; недостатньою увагою до самостійної, домашньої роботи учнів; механічним перенесенням чужого досвіду в свою роботу.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 23) вводиться поняття «педагогічна інтернатура» та вказується, що особи, які не мають досвіду педагогічної діяльності та приймаються на посаду педагогічного працівника, протягом першого року роботи повинні пройти педагогічну інтернатуру. Положення про педагогічну інтернатуру затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Педагогічна інтернатура - система заходів, спрямованих на підтримку педагогічного працівника закладу освіти, призначеного на посаду вперше, у провадженні ним педагогічної діяльності та набутті (вдосконаленні) його фахової майстерності та організується відповідно до наказу керівника закладу освіти, що видається в день призначення особи на посаду педагогічного працівника. Педагогічна інтернатура має передбачати заходи, що забезпечать здобуття та/або вдосконалення професійних компетентностей і педагогічної майстерності протягом першого року професійної діяльності педагогічного працівника, зокрема: супровід та підтримка у педагогічній діяльності з боку досвідченого педагогічного працівника (педагога-наставника); різні форми професійного розвитку (відвідування навчальних занять, опрацювання відповідної літератури тощо) [3].

Виконання обов'язків педагога-наставника покладається на педагогічного працівника з досвідом педагогічної діяльності, як правило, не менше п'яти років за відповідною спеціальністю (такою самою або спорідненою предметною спеціальністю або спеціалізацією).

Тлумачний словник української мови поняття «наставник» трактує, як «той, хто дає поради, навчає; порадник, учитель; наглядач», а «наставляти» — «даючи поради, навчати чогось; наводити, направляти, націлювати і т. ін. у потрібному напрямку, скеровувати, спрямовувати» [13, с. 315].

У дослідженнях В. Андрущенко, І. Зязюна, С. Вершловського, Н. Головки, М. Зембицької, В. Кременя, І. Кривоноса, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, Г. Лях, Г. Чупилка, педагогічне наставництво розглядається як форма співпраці та взаємний професійний розвиток на засадах партнерства досвідченого педагога і молодого вчителя, а також як інструмент оптимізації професійної адаптації, становлення й розвитку молодих учителів, подолання високої плинності педагогічних кадрів, підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Автори підкреслюють роль педагогічного колективу у формуванні майстерності молодих учителів та необхідність контролю за діяльністю молодого вчителя як важливої умови формування його професійної майстерності [10, с. 24–28].

Наставництво є формою співпраці досвідченого педагога і молодого вчителя, спрямована на оптимізацію процесу соціалізації молодого фахівця у шкільному середовищі, його професійну адаптацію і становлення, а також на взаємний професійний розвиток на засадах партнерства. Загалом наставництво є складним та багатограним процесом, у якому наставник може переймати на себе наступні ролі: тренер, довірена особа, друг, провідник, слухач, партнер, натхненник, вчитель.

Варто зауважити, що наставник є одним із найголовніших суб'єктів формування громадської думки, що схвалює пориви молодого людини направлені на самоствердження, завоювання авторитету і визнання шляхом застосування тих рис, вмінь і навичок, які дозволяють досягати переваг над іншими у певних видах діяльності.

Одним з компонентів наставництва є педагогіка партнерства, сутність якої полягає в демократичному та гуманному ставленні до підопічного, забезпеченні його права на вибір, на власну гідність, повагу, право самостійно робити життєвий вибір [1].

Професійна культура педагога-наставника полягає не тільки в особистісному та професійному самовдосконаленні, а насамперед у тому, щоб надати необхідну підтримку і допомогу молодому вчителю в їхньому професійному становленні та особистісному розвитку; визначити цінності, якими вони будуть керуватися в подальшій життєдіяльності.

У структурі професійної культури педагога-наставника виокремимо такі види культури, як: педагогічна, інформаційна, емоційна, конфліктологічна, комунікативна, організаційна, рефлексивна.

Розглянемо більш детально види професійної культури педагога-наставника:

– Педагогічна культури педагога-наставника характеризується не лише володінням необхідними професійними знаннями, вміннями та навичками, а й спроможністю і бажанням передати їх молодим

педагогам, формувати в них ціннісне ставлення до професійної діяльності, сприяти розвитку особистісних якостей.

– **Інформаційна культура.** Володіння інформаційною культурою є необхідним у професійній діяльності педагога-наставника, який має не лише сам орієнтуватися в інформації, обсяг якої постійно зростає, а й допомогти своїм вихованцям.

– **Емоційна культура.** Професійна діяльність педагога-наставника ґрунтується на взаємодії з іншими учасниками педагогічного процесу і передбачає прояв або стримування своїх емоцій у процесі спілкування, через це йому необхідно формувати в себе емоційну культуру. Крім того, важливим завданням у педагогічному наставництві є спрямування його діяльності на досягнення певного рівня емоційної вихованості молодого педагога, показниками якої є багата емотивність, оволодіння власною емоційною поведінкою, здібністю розуміти почуття інших людей і нести відповідальність за власні почуття.

– **Конфліктологічна культура.** Педагог-наставник має володіти вмінням запобігання конфліктів з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією та сприяти виробленні таких навиків у молодих педагогів, наприклад, «Розв'язання конфліктної ситуації як умова безпечного освітнього середовища».

– **Комунікативна культура.** Важливим завданням постає визначення важливих напрямів вдосконалення процесу педагогічного спілкування, його корекції, що пов'язане з виокремленням загальної психологічної структури професійної комунікації, основних компонентів комунікативного потенціалу учасників педагогічної взаємодії, вивчення методики ділового спілкування («Комунікативні навички, вміння слухати і аналізувати невербальну комунікацію»; «Важливі аспекти формування команди», «Професійне спілкування як профілактика мобінгу в закладі освіти» тощо).

– **Організаційна культура** педагога-наставника виявляється у ставленні до життєдіяльності молодого педагога в умовах певного освітнього закладу, дотримання ними правил і вимог, що панують у цьому закладі, а також привласнення тих цінностей, якими керуються у своїй діяльності члени його колективу.

– **Рефлексивна культура** педагога-наставника реалізується через оцінку узагальнення найістотніших ознак педагогічного процесу та забезпечують усвідомлення і переосмислення змісту педагогічної діяльності, розв'язання проблемних ситуацій у ході виконання професійних завдань, професійне та особистісне самовдосконалення [13. с. 143].

Наставник виступає в ролі особи, яка створює умови для самореалізації особистості молодого педагога, конструює потрібну для розвитку і прояву творчості молодого людини сприятливу ситуацію чи «поле» лідерської діяльності. Наприклад, для підвищення рівня громадської активності молодого педагога, варто доручати йому роботу, від якості виконання якої залежить підсумковий результат діяльності усього колективу. Сам факт адресування молодому педагогу відповідального доручення, свідчить про позитивне, довірливе ставлення до нього з боку наставника і колективу закладу освіти. Це доручення краще від інших мотивує виконати свою місію, надихає на працю з повною самовіддачею. Досягнення бажаного результату приносить моральне задоволення і позитивні емоції, що спонукає молодого педагога знову братись за громадську роботу і досягати успіху.

Інтерактивні форми співпраці дозволяють виробити у молодих педагогів звичку функціонування в діловій атмосфері; здатність самостверджуватись.

Варто, в ході роботи засідань розглянути такі тематики, як «Лідер організатор колективу»; «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді та неформальні лідери»; «Стиль керівництва у роботі лідера»; «Комунікативні навички, вміння слухати і аналізувати невербальну комунікацію»; «Важливі аспекти формування команди» тощо [2. с 201-202; 8. с. 190].

У педагогічного наставництва є дві сторони:

Формальна сторона визначається офіційними документами (наприклад, наказом директора), регламентується різними інструкціями і методичними матеріалами та здійснюється в межах загальної методичної роботи в школі. Відповідно, складається план роботи педагога-наставника з молодим учителем, проводяться різноманітні заходи (взаємовідвідування уроків, бесіди з окремих розділів педагогіки, наукового змісту предмета, методики його викладання; консультації з окремих питань методики проведення уроку; тощо), педагог-наставник звітує про свою роботу, робить висновок про готовність молодого вчителя до виконання службових обов'язків, про його досягнення, ті зміни, що відбулися.

Неформальна сторона. Неформальна сторона визначається дружніми, довірчими стосунками між наставником і молодим учителем. Саме вони створюють той позитивний емоційний фон, який формує позитивні мотиви діяльності вчителя-початківця, бажання вдосконалюватися. У цьому випадку настанови та інструкції (які даються на основі формальної сторони) набувають консультативного характеру, вони не нав'язуються авторитарно і набувають характеру поради, рекомендації. Важливе значення мають педагогічний такт, ввічливість, толерантність наставника, особливо коли йдеться про критику недоліків. У молодого педагога ще не сформувався індивідуальний стиль роботи, у нього ще недостатньо досвіду у вирішенні багатьох проблем. Тому слід спочатку зупинитися на позитивних моментах діяльності молодого вчителя, потім на недоліках. Позитив у критиці є тим, що зміцнить віру в себе і прагнення вдосконалювати себе, спонукатиме до творчості, а також сприятиме його бажанню працювати у даному колективі. Що стосується недоліків, то тут важлива не сама констатація їх, а рекомендації, поради щодо їх усунення.

Дослідниками було виокремлено найважливіші риси педагога-наставника, що забезпечують продуктивність стосунків між педагогом-наставником і **молодим учителем в умовах навчального закладу:**

- ентузіазм і емпатія педагога-наставника, вміння зрозуміти проблеми молодого вчителя;
- вміння заохотити його;
- здатність педагога-наставника не лише надавати допомогу молодому вчителю, але й вилучати зі співпраці корисну для себе інформацію, роблячи партнерство вигідним для обох сторін;
- готовність педагога-наставника сприяти розвитку рефлексії у протеже;
- вміння досвідченого вчителя створити невимушену атмосферу для ефективного обміну досвідом;
- готовність педагога-наставника захищати свого протеже;
- вміння одночасно виконувати завдання й обов'язки різного характеру.

У роботі наставника виокремлюють такі етапи:

1. Початковий (відбувається знайомство і планування навчально-виховної, методичної роботи, роботи класного керівника).
2. Стимулювання діяльності (розробка теми, підготовка і проведення позакласних заходів, бесіди з актуальних проблем навчання і виховання здобувачів освіти).

3. Контроль за діяльністю (підтримка молодого вчителя на перших етапах його роботи, сформувані впевненість у собі, своїх можливостях досягти успіху). Наставнику слід фіксувати увагу на тому, що нового з'явилося в діяльності молодого вчителя, що йому вдалося реалізувати із запланованого, що змінилося у взаєминах з учнями, роботі учнів.

Розглянемо етапи, методи і форми контролю за діяльністю молодого вчителя.

На першому етапі відбувається ознайомлення з роботою молодого вчителя, з рівнем його підготовленості до педагогічної діяльності. У цей час наставник проводить бесіди з молодим учителем, допомагає скласти календарний і перші поурочні плани, підготуватися до першого уроку (визначити цілі, структуру уроку, відібрати матеріал для одного-двох уроків, залучити додаткову літературу, необхідні технічні засоби навчання).

На другому етапі наставник відвідує серію уроків з метою вивчення виконання вимог навчальних програм і надання методичної допомоги. Під час аналізу серії уроків наставник ще раз привертає увагу молодого вчителя до вимог навчальних програм, вказує на недоліки в їх реалізації, а також пропонує шляхи їх усунення. Наприклад, надати освітньому процесу більшої практичної спрямованості, плануючи практичну роботу з учнями, відвідати заняття досвідчених учителів з метою вивчення питання реалізації вимог навчальних програм.

На третьому етапі здійснюється перевірка наданих учителеві рекомендацій. На третьому етапі наставник відвідує декілька уроків молодого вчителя з метою перевірки наданих йому рекомендацій, а також проводить бесіди за змістом документів методичного характеру.

Упродовж усіх етапів контролю педагогічно-наставники використовують різноманітні методи: спостереження, інтерв'ювання, анкетування, тестування, бесіди, вивчення документації, аналіз і самоаналіз уроку, виховного заходу, а також навчають молодого вчителя робити висновки зі своєї практики, накопичувати свій позитивний досвід.

Одними із ключових принципів концепції Нової української школи є розвиток навичок, необхідних для життя, педагогіка партнерства та формування індивідуальних освітніх траєкторій.

Важливим у навчально-пізнавальному процесі стає питання про індивідуалізацію та диференціацію навчання в аспекті проектування індивідуальної освітньої траєкторії молодого вчителя. Слід зауважити, що вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії - багатоплановий процес, який покликаний забезпечити розвиток самостійності і ініціативи вчителя, надати можливість найбільш повної його реалізації особистісного і пізнавального потенціалу у навчальному процесі, допомогти здобути довід вибору цілей професійної діяльності, самооцінки. Внаслідок чого, перед закладами освіти постає завдання створення умов для формування у молодого вчителя в процесі стажування здатності до самоосвіти, прийняття оптимальних рішень. Під прийняттям рішення традиційно розуміється вибір однієї альтернативи з декількох можливих. Разом з тим прийняття рішень - інтеграційне поняття, яке включає в себе особистісні особливості суб'єкта, індивідуальний досвід, вміння, здатність і готовність діяти в ситуаціях вибору, а саме: організувати і здійснювати пошук інформації, необхідної для вирішення конкретного завдання; виділяти альтернативні джерела інформації, способи діяльності, шляхи вирішення завдання; визначати критерії для відбору інформації, способів і методів вирішення задачі; прогнозувати результати своїх дій; співвідносити отримані результати з очікуваними і

робити висновки. Слід зауважити, що перерахованими компетенціями молодий вчитель зможе краще оволодіти, навчаючись в умовах індивідуальної освітньої траєкторії.

При проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії стажування молодого вчителя необхідно передбачити її динамічний характер. Відповідно в якості механізму вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії в дослідженні пропонуємо рефлексивний підхід до процесу навчання.

Рефлексивний підхід являє собою системоутворюючий фактор і універсальний механізм управління навчальним процесом на основі спільно-розподіленої діяльності педагога-наставника і молодого вчителя; дослідження, осмислення і переосмислення інформації молодими вчителями, перетворення її шляхом самостійного вибору з урахуванням його індивідуальних можливостей, здібностей, потреб і визначення траєкторії розвитку особистісних якостей. Всі вищезазначені характеристики рефлексивного підходу дозволяють на його основі вистояти індивідуальну освітню траєкторію і створювати умови для навчання молодого вчителя приймати рішення.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [3].

Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план стажера з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії, який розробляється педагогом-наставником у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів;

Шлях професійно-особистісного зростання недосвідченого вчителя може складатися з таких індивідуальних освітніх траєкторій:

1) **індивідуальна освітня траєкторія** проведення поточного самодіагностування. Наставники спрямовують молодого вчителя на вироблення уміння виявляти індивідуально-особистісні і професійні установки такі як: самооцінка (уміння оцінити свої можливості); самооблік (уміння брати до уваги наявність своїх якостей); самоорганізація (уміння знайти джерело пізнання й адекватної своїм можливостям форми самоосвіти, організувати робоче місце та діяльність); самореалізація (реалізація своїх можливостей); самокритичність (уміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи); самоконтроль (здатність сумлінно контролювати свою діяльність); (самовиховання та саморозвиток як результат самоосвіти).

2) **індивідуальна освітня траєкторія** організації самостійної роботи.

У виборі цієї траєкторії наставники звертають увагу на мотиви, які спонукатимуть до самоосвіти молодого вчителя такі як: зміни в змісті освіти; освоєння нових навчальних програм; запровадження нестандартних форм; пошук оригінальних методик викладання; конструювання нового педагогічного досвіду на основі досягнень науки та обраної проблеми; поглиблення знань із питань, які викликають інтерес тощо. Постійна, системна і своєчасна зворотна реакція вчителя-наставника може не лише стимулювати бажання молодого учителя досягти максимальної успішності, але й забезпечити стійку мотивацію до професійного зростання у подальшому, що, в свою чергу, є основою стосунків педагог-

наставник -учитель-початківець і безпосередньо впливає на поведінку, ставлення і емоційну сторону взаємодії досвідченого і молодого вчителів.

Педагогом-наставником спільно зі стажером плануються види діяльності для самостійної роботи, для прикладу: систематичне ознайомлення із новинками методичної, педагогічної, предметної літератури і звернення до науково-методичних джерел (на паперових, електронних носіях); огляд в інтернеті інформації з методики викладання предметів, педагогіки, психології, освітніх технологій; розв'язування олімпіадних завдань, тестів, питань ЗНО, кросвордів та інших завдань підвищеної складності або нестандартної форми; відвідування семінарів, тренінгів, конференцій, уроків колег, дискусій, нарад; організація гурткової та позакласної діяльності з предмету; вивчення інформаційних технологій; відвідування виставок та тематичних екскурсій тощо.

3) індивідуальна освітня траєкторія передбачає форми роботи, які спонукають молодих учителів до активної творчої діяльності: участь у фестивалях, виставках, презентації педагогічних новинок, інтернет-конференціях, майстер-класах, дослідницькій діяльності тощо.

Індивідуальну траєкторію формування професійної компетентності вчителя можна розглядати як доцільний вибір ним змісту, форм, методів, технологій, прийомів освіти на основі узгодження індивідуальних цілей, потреб, мотивів інтересів працівника та цілей, вимог закладу освіти [14. с. 34-39].

У закладі освіти слід повноцінно використовувати систему наставництва у роботі з молодими спеціалістами, на практиці реалізовувати відомі та розробляти і впроваджувати нові ефективні методи залучення й заохочення досвідчених учителів до роботи наставника. **Розглянемо види мотивації наставника:**

1. Матеріальна. Відповідно до рішення керівника закладу освіти педагогічному працівникові за виконання обов'язків педагога-наставника призначається доплата у граничному розмірі 20 відсотків його посадового окладу (ставки заробітної плати) в межах фонду оплати праці закладу освіти.

2. Нематеріальна мотивація наставника. Створення культурного середовища освітнього закладу, в якому наставництво сприймалося б як почесна місія, що надає статус і особливе положення в колективі, а також визначення кращого наставника, вручення пам'ятних подарунків під час корпоративних свят тощо.

Отже, наставництво передбачає співпрацю, партнерство, взаємодію педагога-наставника і молодого вчителя. Вони разом прагнуть єдиної мети – формування майстерності молодого вчителя, що має своїм наслідком підвищення якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с.
2. Гаврилів Н. Наставництво як інструмент сучасної освіти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Humanities & social sciences 2009», 14-16 травня 2009 р. Львів, С 201-202.
3. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. Ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Зембицька М. В. Концептуальні підходи до здійснення наставництва молодих учителів у США. Вісник Житомирського державного університету. Випуск 1 (79). Педагогічні науки 2015. С. 179-185. URL: <https://visnyk.zu.edu.ua/Articles/79/37.pdf>

5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року URL: <https://goo.gl/ti2FV3>.

6. Маценко Л. М. Діяльність наставника в системі виховної роботи вищого навчального закладу : монографія. Київ: НАКККІМ, 2010. 420 с.

7. Морозова М. Є. Науковий вісник. УМО. Серія: Економіка та управління. Вип.1. (2016). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvumo_2016_1_10

8. Сопівник Р.В.. Роль наставників академічних груп у процесі формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислового комплексу України. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. Вип. 16, кн. 3., 2012. С. 190.

9. Липатникова И.Г. Создание индивидуальной образовательной траектории как один из способов обучения студентов приемам принятия решений. Фундаментальные исследования. №5. 2009. URL: www.gae.ru

10. Лях Г.Р. Контроль за навчальною діяльністю молодого вчителя як умова формування його педагогічної майстерності. Інноваційна педагогіка. Вип. 13. Т. 2. 2019. С. 24–28.

11. Лях Г.Р. Сутність і форми педагогічного наставництва. Проблеми та перспективи розвитку освіти. Зб. наук. праць. Донбаський державний педагогічний університет. 2018. С. 22-24

12. Новий тлумачний словник української мови / [уклад. В. Яременко та ін.]. Київ : Аконіт, 1999. 912 с.

13. Осипова Т. Ю. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічного наставництва: 13.00.04. дис. доктора педагог. наук. Одеса. 2016. 427 с.

14. Половенко О. В., Кірішко Л. М. Безперервна освіта педагога за індивідуальною освітньою траєкторією : [навчально-методичний посібник]. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2018. 60 с.

**ДОДАТКИ
КАРТКА САМООЦІНКИ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ
З МЕХАНІЗМАМИ НАСТАВНИЦТВА**

Просимо Вас оцінити власний рівень обізнаності з механізмами наставництва.

Відзначте ту цифру, яка відповідає рівню вашої обізнаності:

«5» – показник розвинений, чітко виражений, виявляється часто.

«4» – показник помітно виражений, але виявляється не постійно.

«3» – показник виражений, але виявляється обмежено та неефективно.

«2» – показник виражений слабо, у виявленні більш характерно є негативна спрямованість.

«1» – показник виражений дуже слабо, у виявленні характерно є негативна спрямованість.

Знання щодо сутності наставництва	5; 4; 3; 2; 1.
Знання щодо форм і методів наставництва	5; 4; 3; 2; 1.
Знання щодо індивідуальних і психологічних особливостей молодого вчителя	5; 4; 3; 2; 1.
Знання щодо забезпечення сприятливих умов, які б виявили потенційні можливості молодого вчителя	5; 4; 3; 2; 1.
Знання щодо методів діагностики індивідуального розвитку вихованості молодого вчителя	5; 4; 3; 2; 1.
Знання щодо проектування індивідуальних траєкторій розвитку особистості, розкриття особистісного потенціалу молодого вчителя	5; 4; 3; 2; 1.

– «Жоден наставник не повинен забувати, що його найголовніший обов'язок полягає у привчанні вихованців до розумової праці і що цей обов'язок більш важливий, ніж передавання» (К. Ушинський).

– «Якщо учитель має тільки любов до справи він буде хороший учитель. Якщо учитель має тільки любов до учня, як батько, мати – він буде краще того вчителя, який прочитав усі книги, але немає любові ні до справи, ні до учнів. Якщо учитель поєднає любов до справи і до учнів, – він досконалий учитель» (Л. Толстой).

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ПЕДАГОГА-НАСТАВНИКА

1. Разом зі стажистом глибоко проаналізуйте навчальні програми та пояснювальні записки до них.

2. Надайте допомогу стажисту у складанні календарно-тематичного плану, звернувши особливу увагу на підбір матеріалу для систематичного повторення, практичних і лабораторних робіт, екскурсій.

3. Надавайте допомогу у підготовці до уроків (особливо перших), першої зустрічі з учнями. Найбільш складні теми розробляйте разом зі стажистом. У своєму класі намагайтеся вивчати складний матеріал з випередженням на 2 – 3 теми, щоб дати стажисту можливість навчитися методики розкриття найбільш складних тем.

4. Надавайте допомогу з методики здійснення тематичного обліку знань, проведення залікових уроків.

5. Разом підбирайте і готуйте дидактичний матеріал, наочні посібники, тексти задач, вправ, контрольних, самостійних, залікових робіт.

6. Відвідуйте уроки стажиста з наступним детальним аналізом, запрошуйте його на свої уроки, разом їх обговорюйте.

7. Надавайте допомогу у виборі методичної літератури та організації самоосвітньої роботи.

8. Діліться досвідом, доброзичливо показуючи зразки роботи.

9. Надавайте допомогу своєчасно, з терпінням, наполегливо. Ніколи не забувайте відмічати досягнення в роботі стажиста.

10. Вчіть не копіювати, не сподіватись на готові розробки, а виявляти особистий педагогічний почерк.

11. Намагайтеся залучати стажиста до методичної роботи, поступово підводьте його до інноваційної діяльності.

12. Намагайтеся створити атмосферу творчої співпраці.

ПОЛОЖЕННЯ

про наставництво вчителя школи

1. Загальні положення

1.1. Учитель-наставник в школі — людина з високою творчою активністю, зі своїм баченням проблем навчально-виховного процесу, з високими результатами особистої практичної діяльності.

1.2. Наставництво — це одна з форм підвищення кваліфікації молодих учителів, які мають стаж роботи до 3-х років або потребують методичної допомоги, та новопризначених учителів школи.

1.3. Результатом методичної роботи вчителя-наставника є формування творчої активності, розвитку ініціативи молодого педагога, зростання його авторитету.

2. Завдання та напрями діяльності.

Основними завданнями вчителя-наставника школи є планування та здійснення заходів разом з молодим, малодосвідченим або новопризначеним вчителем, а саме:

2.1. Планування та здійснення разом з молодим, малодосвідченим або новопризначеним учителем заходів з поглиблення педагогічних знань, методології навчання, вивчення директивних матеріалів, документів Міністерства освіти та науки України.

2.2. Поглиблення науково-теоретичної підготовки з предмета та методики його викладання, поповнення знань із суміжних предметів.

2.3. Допомога вчителю в розв'язанні конкретних; проблем щодо методики викладання.

Основні напрями роботи вчителя-наставника школи:

2.4. Організація індивідуальних консультацій, занять, на яких здійснюється моделювання та обговорення запропонованих моделей уроків, позаурочних заходів, виготовлення зразків дидактичних матеріалів під керівництвом наставника.

2.5. Взаємовідвідування уроків та позакласних заходів з обов'язковим наступним обговоренням, плануванням корекції діяльності молодого вчителя.

2.6. Консультування молодого педагога щодо організації навчально-виховного процесу.

3. Організація роботи

3.1. Наставників молодих учителів призначають наказом по школі.

3.2. Роботу вчителів-наставників контролює заступник директора з НВР.

4. Права та обов'язки вчителя-наставника

4.1. Учитель-наставник має право вносити корективи та давати поради щодо методики проведення уроку та узгоджених планів.

4.2. У разі потреби має право на незаплановане відвідування уроків.

4.3. Учитель-наставник зобов'язаний надати вчителю-початківцю методичну допомогу в складанні календарних та поурочних планів.

5. Права та обов'язки молодого вчителя (малодосвідчений учитель, новопризначений учитель) школи.

5.1. Молодий спеціаліст (малодосвідчений учитель, новопризначений учитель) має, право звернутися по пораду чи допомогу до вчителя-наставника або відповідального члена адміністрації школи, інших учителів школи.

5.2. Молодий учитель (малодосвідчений учитель, новопризначений учитель) зобов'язаний виконувати основні положення спільного плану взаємодії з учителем-наставником.

5.3. Молодий учитель (малодосвідчений учитель, новопризначений учитель) зобов'язаний відвідувати семінари, тренінги, майстер-класи, які проводять учителі школи.

5.4. Молодий учитель (малодосвідчений учитель, новопризначений учитель) зобов'язаний наполегливо оволодівати методикою викладання, вивчати досвід наставника, інших колег.

6. Документація

6.1. Розробка плану уроку або конспекту уроку.

6.2. План самоосвіти.

6.3. План відвідування семінарів, тренінгів, практикумів, майстер-класів.

6.4. Матеріали самоаналізу та самооцінки особистої діяльності.

7. Керівництво діяльністю

Керівництво взаємодією вчителя-наставника та молодого вчителя (малодосвідченого вчителя, новопризначеного вчителя) здійснюють голови МО.

I.M. Руденко,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ШКІЛЬНІ ТРУДНОЩІ: ЯК ІЗ НИМИ ВПОРАТИСЯ БАТЬКАМ-ПЕРШОКЛАСНИКА

Для того, щоб краще зрозуміти емоційний стан першокласника, потрібно проаналізувати зміни у життєдіяльності дитини, які відбуваються зі вступом до школи. Основною особливістю дитини молодшого шкільного віку є зміна соціальної позиції, прийняття нової соціальної ролі «учень». Роль учня передбачає:

- інший режим дня;
- нові правила в сім'ї та школі;
- нові вимоги, які ставлять до дитини учитель та батьки;

• входження до нового шкільного колективу та появу нового авторитетного дорослого – учителя.

Учитель є надзвичайно значущим для дітей молодшого шкільного віку, адже, саме він регулює взаємини дитини з іншими дорослими, формує їх ставлення до нього, його ставлення до себе. Якщо батьки говорять негативно про учителя дитині або при дитині, то у неї формується негативне ставлення не тільки до учителя, а і до школи. Як наслідок, буде важко мотивувати дитину до вивчення тих предметів, які викладає учитель, та підтримувати бажання ходити до школи. Тому, якщо у батьків є певні претензії до роботи учителя, вирішувати їх потрібно особисто.

Вродженою потребою у дитини виступає потреба в пізнанні нового. Важливо, щоб дитина отримувала радість, задоволення від самого процесу інтелектуальної діяльності. Якщо цього немає і дитина виконує розумову діяльність за іншими мотивами, наприклад з бажання отримати нагороду (наклейку, цукерку) або через страх покарання, то знання дитина таким шляхом, отримає, але це не буде сприяти підтримці особистого бажання дитини пізнавати нове. Як наслідок, пізнавальна потреба буде зникати. Тому завдання батьків – підтримувати інтерес до пізнання нового, уникати негативної критики та не ставити надмірних вимог, які не відповідають можливостям дитини.

Показником формування особистості дитини молодшого шкільного віку є її самооцінка. З появою нових видів діяльності, нових зв'язків з оточенням (учителем, однокласниками) у молодшого школяра виникають нові критерії оцінки як своїх ровесників, так і себе. Спираючись на думки вчителя, батьків, однокласників, дитина оцінює себе. Однак роль сім'ї у формуванні самооцінки дитини продовжує бути визначальною. Уявлення дитини про себе складаються у батьківсько-дитячих стосунках, в ставленні та оцінюванні батьками дитини. Давайте розглянемо фрази, які викликають позитивні емоції у

дитини, впевненість, що її люблять, та висловлювання, які формують занижену самооцінку у дитини, відчуття самотності та непотрібності батькам.

Позитивні висловлювання	Негативні висловлювання
Як добре, що ти в мене є	Ти такий самий як...
Ти мені потрібен. Ти важливий.	Ти – дурень! Скільки разів тобі повторювати...
Мені добре, коли ми разом. Я тебе люблю!	Відчепись! Ти бачиш, що я зайнята
Як добре, що ти в нас народився	Подивись на сусіда, а ти...
Як ти добре це зробив – навчи мене	Через тебе я покинула роботу, а ти...

Приниження, порівняння дитини з кимось формують у неї невпевненість у собі, комплекс неповноцінності, неприйняття себе, страхи, підвищену тривожність, заздрість та ненависть по відношенню до тих, з ким порівнюють. Ефективним є порівняння результатів дитини з її власними успіхами тиждень тому і зараз. Почуття провини, яке батьки формують у дитини, є психотравматичним і може призвести у підлітковому віці до аутоагресивних дій, у тому числі суїцидальних думок, психосоматичних захворювань.

Кризю 6-7 років пов'язують з початком занять у школі. Основними симптомами кризи є:

- **втрата безпосередності поведінки.** Якщо раніше дитина виражала своє бажання через «хочу», то зараз вже дитина починає свідомо зупиняти свої бажання, думати про їх доцільність. Між бажанням та вчинком включаються внутрішні переживання щодо правомірності (доцільності) власних дій;
- **манірність поведінки.** Намагаючись виправдати сподівання дорослих, дитина відверто демонструє навіть ті позитивні якості, які їй не властиві;
- **симптом «гіркої цукерки».** Раніше, коли дитині було погано, то вона плакала, радісно – сміялася, зараз дитина починає приховувати свої емоції, їй погано, але вона цього не показує. Відтак з дитиною потрібно постійно спілкуватися, не відштовхувати від себе фразами: «Мені немає коли. Я втомилася на роботі. Поговори про це з друзями». Якщо у дитини є потреба поділитися певними переживаннями, розповісти про ситуацію, яка з нею трапилася – батькам слід знайти час!

Отже, ми бачимо як кардинально змінюється життєдіяльність дитини, яка починає ходити до школи.

Відповідно необхідний певний час для адаптації, щоб маленькі учні звикли до нових правил, розпорядку дня, спілкуванню з учителем та однокласниками. Всіх першокласників за здатністю до адаптації можна розділити на три основні групи:

1) **перша група адаптується легко** – процес адаптації проходить протягом перших двох місяців після початку навчання. Такі діти лише іноді відчувають труднощі щодо засвоєння нових норм і правил поведінки, а найчастіше вони спокійні, сумлінно виконують вимоги вчителя;

2) **друга група** відрізняється більш тривалим періодом адаптації до школи до шести місяців. Діти не відразу готові прийняти вимоги вчителя. На уроках вони можуть гратися, розмовляти. На зауваження вчителя ображаються, можуть розплакаться. Навчальна програма в першому півріччі дається дітям досить важко, але до кінця першого півріччя вони готові виконувати вимоги школи;

3) **третья група**, до якої відносять дітей важко адаптаційних з періодом до 1 року. Такі діти проявляють негативну поведінку, негативні емоції, навчальна програма дається їм з великими труднощами. Часто діти цієї групи порушують дисципліну та заважають навчальному процесу.

Потрібно бути уважними до емоційного стану, поведінки дитини, щоб полегшити їй процес адаптації до школи. Як же зрозуміти, наскільки легко чи важко дається дитині процес адаптації? Наступні ознаки свідчать про те, що адаптація дитини до школи проходить важко. **Дитина:**

- не хоче розповідати батькам про шкільні справи;
- стала нервовою, дратівливою, бурхливо проявляє свої негативні емоції, хоча раніше це було їй не притаманно;
- намагається уникнути школи, хитрує, щоб не йти до школи;
- в школі активно порушує дисципліну в класі, свариться з однокласниками – це «активний протест»;
- в школі пасивна, не грає з однокласниками, не уважна, знаходиться в пригніченому настрої – це «пасивний протест»;
- в школі тривожна, часто плаче, боїться всього.

Якщо учитель або батьки помітили перераховані ознаки в поведінці дитини, то бажано звернутися до шкільного психолога.

Давайте поміркуємо над тим, що робити, щоб полегшити процес адаптації дитини до школи. Розглянемо способи полегшення протікання процесу адаптації до школи:

1) адаптація протікає більш ефективно, якщо батьки активно беруть участь у процесі. Краще відводити дитину до школи, а не відпускати саму. Дитині важливо відчувати підтримку батьків, якщо мама або тато проведуть її до класу. Якщо дитина емоційно більш прив'язана до мами і просить, щоб мама відводила до школи, то бажано мамі

домовитися на роботі про те, що зранку вона буде запізнюватися, оскільки дитині важлива її емоційна підтримка та відчуття безпеки. Можна давати дитині з собою до школи іграшку. Іграшка для дітей як засіб відчуття впевненості, відчуття безпеки, емоційного заспокоєння. Про іграшку важливо домовитися з учителем;

2) у початковий період навчання (до двох місяців) не варто, щоб батьки завантажували дитину різними «розвивалками»: гуртками, репетиторами, музичною школою тощо. Нехай дитина звикне до чогось одного – в даному випадку до школи;

3) атмосфера у сім'ї має бути спокійною. Сімейні конфлікти не сприяють успішній адаптації дитини до школи, лише гармонійні стосунки батьків один з одним та з дитиною допоможуть легше адаптуватися до школи;

4) варто слідкувати за дотриманням вечірнього режиму. Вечері важливо, щоб дитина лягала раніше, тоді зранку їй буде легше встати. Потрібно допомогти зібрати речі дитині з вечора, тоді зранку не потрібно буде поспішати;

5) важливо батькам щиро налаштувати дитину перед школою: «Я люблю тебе. Я вірю в тебе. Для мене ти найкращий. Ти трішки попрацюєш і я прийду заберу тебе. Я ходжу на роботу, а ти до школи».

Часто батьки прагнуть створити емоційно однозначний образ школи. Одні батьки говорять про школу виключно захоплено («В школі буде все так, як ти захочеш», «В школі тебе будуть всі любити, буде багато друзів»); тоді в майбутньому дитина, зіткнувшись з негативними переживаннями, може розчаруватися в своїх очікуваннях та втратити інтерес до школи, навчання. Інші батьки готують дітей до невдач («У школі тобі ще покажуть!», «Ти не впораєшся із завданням, тобі буде ще важче в школі»), подібні вислови призводять до розвитку у дитини страху перед школою і невпевненості в собі. Отже, батькам важливо формувати емоційно спокійне, реальне ставлення дитини до школи, розвивати у дитини впевненість в собі («В школі в тебе будуть успіхи, будуть невдачі. Але я хочу, щоб ти знав, що успіхам ми будемо радіти разом, з невдачами будемо разом справлятися»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей у 1,5,10 класах / Авт.тексту Т.Червонна. Київ: Шк.світ, 2008. 128 с.
2. Барінова Н. Семинар «Готовы ли к школе родители?». Школьный психолог. 2010. №2. С.39.
3. Безцінний порадник для батьків майбутніх школярів / За ред. С.Харитонова. Київ: Шк.світ, 2009. 120 с.
4. Белоусова Е. Практикум для родителей будущих первоклассников. Школьный психолог. 2010. №5. С.39-41.
5. Ивахова С. Формируем интерес ребенка к школе. Школьный психолог. 2010. №15. С.44–46.

Ю.М.Зоря,

кандидат педагогічних наук, завідувачка навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наше суспільство пред'являє до громадян вимоги приймати відповідальність за власні рішення і вчинки, у взаємодії з оточуючими проявляти ініціативу, реалізовувати свої потреби, успішно досягати намічених цілей. Очікуваний тип поведінки пов'язаний з умінням людини аналізувати власні емоційні переживання, розуміти емоції оточуючих, використовувати отриману інформацію в діяльності, тобто вимагає сформованого емоційного інтелекту. Для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів необхідно створити відповідне навчальне середовище із позитивним емоційним кліматом, здійснювати компетентний психолого-педагогічний супровід учня і організовану навчальну діяльність, спрямовану на розвиток емоційного інтелекту.

Трохи історії....

Ще 50 років тому, не кажучи про більш давні часи, неможливо було уявити, щоб слова "емоція" та "інтелект" опинилися поруч в межах одного поняття. У це було так само складно повірити, як і свого часу в те, що Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки.

Емоції та інтелект протиставлялися одне одному. Вважалося, що емоції заважають приймати "раціональні", "розумні" рішення.

Тільки у другій половині 20-го століття соціальні психологи поглянули на це по-іншому. Вони припустили, що в процесі еволюції емоції допомагали людині пристосуватися до різних середовищ і обставин і були напряму пов'язані із виживанням людини як виду.

Запанувала думка, що розум та емоції протиставляти непотрібно, і що останні не перешкоджають людині мислити, а навпаки, – допомагають.

Термін «емоційний інтелект» з'явився у 1993 році. Американські психологи Пітер Саловей і Джон Майер обґрунтували концепцію EQ, стверджуючи, що люди, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту, здатні до швидкого прогресу у багатьох сферах життя. Учені хотіли довести думку про те, що емоції та інтелект, які до цього часу протиставлялися, насправді тісно взаємозв'язані. Їхню думку підтримав і розвинув американський психолог і журналіст Деніел Гоулмен, який включив поняття «емоційний інтелект» в структуру соціального і – ширше – лідерського інтелекту, забезпечивши цьому терміну фантастичну популярність.

У типології інтелекту відомого американського психолога Е. Гарднера, створеній ще у 70-і роки, із семи виділених типів, два типи повністю співвідносяться із емоційним інтелектом:

- *Внутріособистісний інтелект*, який визначається як здатність до самопізнання і розуміння того, що насправді ми хочемо і до чого прагнемо. Сюди ж входить рівень адекватності самооцінки, степінь точності професійного самовизначення.

- *Міжособистісний інтелект*, тобто здатність до спілкування і співпраці з іншими людьми, відчуття інших.

Темперамент дитини і його значення для розвитку емоційного інтелекту

Емоційний інтелект можна розвивати протягом життя. Він не є сталою ознакою, і немає вікової межі, після якої запізно братися до вдосконалення. Але бажано формувати емоційний інтелект із самого раннього віку. Саме **молодший шкільний вік** з його емоційною чуйністю до подій, що відбуваються, чуттєвою забарвленістю сприйняття, уяви, розумової та фізичної діяльності; безпосередністю і відвертістю вираження своїх чуттєвих переживань, є сензитивним для впливу на розвиток і формування емоційного інтелекту. Згідно з сучасними психологічними дослідженнями, до цього віку у дітей сформовані здібності диференціювати емоційні переживання і будувати когнітивні схеми розпізнання емоцій, що робить можливим їх ідентифікацію. Щодо базових емоцій у дітей є чіткі уявлення, які вони можуть висловити вербально; молодші школярі легко розуміють емоції, що виникають у знайомих їм життєвих ситуаціях, їх словник емоцій знаходиться в стадії активного формування.

Вивчення емоційних особливостей дітей

- **завдання першочергової важливості.** Воно є актуальним у світлі психолого-педагогічного підходу до вирішення проблеми соціальної адаптації дітей у суспільстві шляхом підвищення рівня сприйняття і розуміння іншої людини як особистості, а також, що дуже важливо, вирішенням проблеми емоційного здоров'я дитини.

Навчання і виховання повинні не змінювати темперамент, а долати недоліки того чи іншого типу темпераменту, розвивати його позитивні сторони або бути метою створення на основі даного темпераменту цінних рис особистості. Знаючи темперамент учнів, учитель повинен так організувати діяльність кожного із них, щоб постійно все менше і менше різко проявлялися негативні властивості темпераменту, які заважають освітній діяльності і поведінці, оскільки кожна діяльність висуває до психіки учнів і її динамічних особливостей певні вимоги, але «немає темпераментів, ідеально придатних для всіх видів діяльності в навчальному процесі».

Вже на початку уроку вчитель повинен організувати увагу школярів, створити готовність їх до серйозної розумової роботи.

Знаючи, що увага **сангвініка** відрізняється рухливістю, вчитель з перших хвилин уроку повинен намагатися тримати такого учня в полі зору і спрямовувати його зосередженість на навчальну роботу. На парті не повинно бути нічого стороннього.

Для переключення уваги **школярів-холериків** необхідно знайти відповідні даній ситуації прийоми швидкого залучення в навчальну роботу. Певне

знання тут мають звернення вчителя до учня з такими питаннями, як: «Що було задано додому?», «Які труднощі були при підготовці до уроку?»; залучення школярів до роздачі класних зошитів, до допомоги вчителю в підготовці до використання на уроці приладів, наочних матеріалів.

Для дітей **меланхолійного темпераменту** показовим є повільне зосередження уваги на початку уроку. Усне опитування, контрольна робота, новий вид занять є для них сильними подразниками, що викликають переживання. Знаючи це, вчитель повинен прагнути відвернути увагу школяра від його емоційного стану і націлити його на навчальну роботу, чому сприятиме створення в класі спокійної атмосфери.

При вивченні нового матеріалу має значення швидкість кмітливості учня і стійкість його зосередженості.

У школярів **холеричного типу темпераменту** при правильній організації учителем уроку в більшості випадків спостерігається яскраво виражена стійкість уваги. В організації уваги таких дітей особливо важливо захопити їх роботою, наголосити на важливості досліджуваного питання. Для підтримки зосередженості **сангвініка** слід залучати їх до відповіді на питання за раніше відомим матеріалом.

Учні **флегматичного темпераменту** при вивченні нового матеріалу у випадках, коли потрібна швидкість, кмітливості, не завжди встигають стежити за ходом думки вчителя. У таких випадках слід викладати матеріал більш усталеним темпом, намагатися перевірити засвоєння нового.

Від врахування індивідуального підходу до дітей різних темпераментів багато в чому залежить і виконання на уроці самостійної роботи. У **холерика** нерідко не вистачає витримки у подоланні труднощів, тому слід спонукати учня до прояву врівноваженості в поведінці, наполегливості і терплячості в роботі.

Деякі **учні-сангвініки** часто відволікаються від роботи або виконують її занадто поспішно. Це призводить до помилок, яких можна було б уникнути, тому таких школярів важливо спонукати до самоконтролю в роботі.

Увага **школяра-меланхоліка** зазвичай нестійка, дитина не впевнена у своїх знаннях, постійно сумнівається і саме вчителю слід з самого початку даного виду роботи підтримувати в дитині відчуття впевненості в собі. Під час усного питання і закріплення знань також необхідно звертати увагу на емоційний стан меланхоліків.

Слід наголосити, що нажаль, у деяких вчителів не вистачає витримки чекати, поки учень зосередиться і почне відповідати. Саме врівноваженості особливо слід дотримуватися при спілкуванні з дітьми **холеричного темпераменту**, адже причиною сильного збудження холерика у багатьох випадках є незнання або нерозуміння, будь-якого питання і його зниженню сприятиме спокійне роз'яснення учителем.

Школярі ж із сильним розвитком **флегматичних** рис темпераменту зазвичай говорять повільно і мляво, а прагнення вчителя поквалити таких дітей не завжди призводить до позитивних результатів.

Активізації пам'яті і мислення учнів сангвінічного типу темпераменту в значній мірі допомагає застосування різноманітних прийомів закріплення нового матеріалу і опитування.

Слід наголосити, що вчителю у роботі з учнями початкової школи та при реалізації індивідуального підходу необхідно звертати увагу і на тон, яким

акцентується увага на недоліках у діяльності дитини чи її негативних рисах.

Саме тому по відношенню до учнів-сангвініків позитивне значення має твердість в тоні, тоді як на холерика мають вплив зауваження, зроблені спокійним, але вимогливим тоном. У тоні зауважень дітям-меланхолікам повинна бути м'якість, адже різкий тон спілкування з такими дітьми гальмує їх діяльність, а оціночні зауваження нерідко викликають у них сльози.

Здійснення учителем педагогічно виправданого підходу до школярів з різними типами темпераменту - важлива психологічна передумова успішності їх навчальних занять і позакласної діяльності.

«Роль темпераменту в праці та навчанні полягає в тому, що від нього залежить вплив на діяльність різних психічних станів, що викликаються неприємною обстановкою, емоційними факторами, педагогічними впливами».

Основний і найбільш універсальний шлях пристосування темпераменту до вимог діяльності – **формування її індивідуального стилю**. Під індивідуальним стилем діяльності розуміють таку індивідуальну систему прийомів і способів дії, яка характерна для даної людини і доцільна для досягнення успішного результату. Людина зазвичай вибирає такі прийоми і способи виконання дії, які найбільшою мірою відповідають її типу темпераменту, але вибирає він їх завжди усвідомлено. Завдання ж педагога – оцінити доцільність їх і допомогти учневі свідомо і творчо виробити індивідуальний стиль діяльності.

Відповідно до виявлених особливостей типу темпераменту ми сформулювали відповідні рекомендації для вчителів початкової школи, врахування яких дасть змогу шукати кращі форми, методи та шляхи навчання і виховання дітей з урахуванням особливостей різного типу темпераменту.

Отже, описати взаємодію педагога з учнем-**флегматиком** можна наступним чином [1]:

- 1) не слід вимагати від таких учнів негайного включення в роботу; їх активність у виконанні нового виду завдань зростає поступово;
- 2) слід пам'ятати, що інертні діти не можуть проявляти високу активність у виконанні різноманітних завдань, а деякі взагалі відмовляються працювати в таких умовах;
- 3) не варто вимагати від інертного учня швидкої зміни формулювання висловлювань, оскільки йому необхідний час на обдумування відповіді; такі діти частіше дотримуються прийнятих стандартів у відповідях, уникаючи імпровізації;
- 4) оскільки учні-флегматики досить повільно відволікаються від попередньої діяльності (наприклад, від справ, якими вони були зайняті на перерві), то не слід проводити їх опитування на початку уроку;
- 5) в момент виконання завдань не слід їх відволікати, переключати увагу на що-небудь інше;
- 6) небажано змушувати дитину-флегматика переказувати чи відтворювати новий, щойно опанований матеріал: слід відкласти його опитування до наступного разу, давши можливість позайматися вдома.

Спільну діяльність педагога з дитиною **меланхоліком** можна коротко, звести до таких рекомендацій, а саме:

- 1) не ставити такого учня в ситуацію несподіваного запитання і швидкої відповіді на нього;

потрібно дати учневі достатньо часу на обдумування і підготовку;

2) для таких дітей бажано, щоб відповідь була не в усній, а в письмовій формі;

3) не слід давати для засвоєння в обмежений період часу великий, різноманітний, складний матеріал; потрібно постаратися розбити його на окремі інформаційні шматки і давати їх поступово, у міру засвоєння;

4) опитування за новим матеріалом для таких учнів доречно відкласти на наступний урок, давши можливість ознайомитися з ним вдома;

5) шляхом побудови правильної тактики опитувань і заохочень (не тільки оцінкою, але і зауваженнями типу «відмінно», «розумник», «молодець» та ін.) потрібно формувати у меланхоліків впевненість у своїх силах та знаннях; ця впевненість допоможе учневі в екстремальних, стресових ситуаціях самостійних чи контрольних робіт та ін.;

6) слід обережно оцінювати «невдачі» учня, адже він і сам дуже болісно відноситься до них;

7) під час підготовки відповіді потрібно дати час для перевірки та виправлення написаного;

8) слід в мінімальній мірі відволікати таких учнів, намагатися не переключати їх уваги, створювати спокійну атмосферу.

У спів дії з дітьми-сангвініками педагогу необхідно звернути увагу на наступні особливості даного типу темпераменту:

1) товариські та енергійні сангвініки потребують допомоги аби самоствердитися серед однолітків, виробити свій індивідуальний стиль діяльності;

2) педагогу слід врахувати, що такі риси, як зібраність, послідовність, акуратність, формуються у сангвініків з труднощами, а поблажливості до «дрібних», на перший погляд, порушень правил порядку (не прибрав підручники, розкидав олівці, не повісив пальто у шафу та ін.) руйнують формування корисних звичок у сангвініків;

3) податливість і пластичність нервової системи, що сприяє легкому входженню в нову діяльність, часом обертаються негативною стороною: дитина змінює одну іграшку за одною, має багато товаришів, але жодного друга, за все береться, але рідко доводить почате до кінця. Тому одним із завдань виховання дитини-сангвініка є формування у нього стійких уподобань, інтересів.

4) завдання, що вимагають швидкої реакції, найбільше підходить дітям з даним типом темпераменту, хоча сангвініки здатні швидко втомлюватись від одноманітних, не цікавих завдань;

5) учні-сангвініки схильні до кмітливості, швидко опановують новий матеріал, легко переключають увагу від одного виду діяльності до іншого;

6) при розв'язанні того чи іншого завдання як тільки діяльність втрачає свою привабливість, дитина намагається її припинити, переключитися на інше, тому у подібних ситуаціях слід домагатися, щоб розпочату справу було завершено, не допускати поверхневого і недбалого виконання завдання.

Практичні рекомендації для педагогів, з метою оптимізації діяльності в освітньому процесі з **холериками**, є такими:

1) у дітей з холеричним типом темпераменту стійкість і зосередженість уваги залежить від ступеня усвідомлення ними необхідності будь-якої діяльності, від потреби її виконання;

2) чим більше дитина зацікавлена в тому чи іншому завданні чи виді діяльності, тим більше часу її увага може бути зосередженою і стійкою;

3) холерики легко концентрують свою увагу на тому чи іншому об'єкті, але не можуть її швидко переключати, оскільки процеси гальмування в них уповільнені;

4) педагогу слід так організувати діяльність учнів, щоб полегшити успішне переключення уваги і виховувати вміння її переключати;

5) учні-холерики можуть порушувати дисципліну на уроках, оскільки частіше бувають збудливими, схильними до афективних реакцій, тому педагогу необхідно їх захопити цікавими завданнями і давати якісь доручення;

6) навички і звички у холериків формуються легко, але змінити їх буває занадто важко, саме тому перехід від звичних дій до нових повинен здійснюватися поступово;

7) неврівноважені діти (якими є холерики) вимагають більше часу для створення нового динамічного стереотипу, тому до них не можна застосовувати грубих, категоричних заборон, а направляти їх на іншу діяльність поступово, лагідно та спокійно.

Отже, вирішальне значення у формуванні динамічних характеристик поведінки дитини мають не самі по собі вроджені властивості нервової системи, а реальні взаємини її з оточуючими людьми, обставини його життєдіяльності, спрямованість і характер її діяльності. Діяльність дитини у співдії та співпраці з дорослим має вирішальне значення саме в розвитку і зміні її темпераменту. Організуючи життя дитини, мотивуючи форми і способи її поведінки і відносин, дорослий «виховує» темперамент дитини.

Кожна дитина молодшого шкільного віку, незалежно від особливостей її темпераменту, може успішно оволодівати знаннями, бути добре вихованою та організованою. Однак при організації освітнього процесу слід враховувати, що в залежності від особливостей типу темпераменту дітей, їх поведінка може бути різною, одних учнів потрібно стримувати, інших – активізувати, у третіх формувати впевненість в собі і сміливість та ін.

І саме педагогічна майстерність з правильним вибором форм, методів, прийомів та інноваційних технологій дозволяє учителю поступово розвивати у дітей позитивні риси їх темпераменту і привчає стримувати їх негативні прояви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук, метод, посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 240 с.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968. 464 с.
3. Варій М. И. Психологія особистості: [навч. посіб.] Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
4. Васецька Т.М. Врахування особливостей темпераменту у навчанні та вихованні дітей молодшого шкільного віку: На допомогу вчителям початкових класів, вихователям, батькам. Кіровоград: Імекс ЛТД, 1998. – 54 с.
5. Столяр Л. Що таке емоційний інтелект, і як він впливає на життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/10/15/226957/>

Г. І. Богославець,

старший викладач кафедри професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НОВІ ВИКЛИКИ – РОЛЬ, ЗАВДАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ШКОЛОЮ

Для кожної людини в суспільстві і для держави важливим є споконвічне питання: Якою має бути сучасна школа? Для батьків важливим є запитання: Якою є школа, особливо, для власної дитини? Для суспільства, що розвивається в різних вимірах, важливо: якою буде школа через десятиліття, зважаючи на різні чинники впливу. Увійшовши до третього тисячоліття, практично кожний заклад освіти намагається знайти відповідь на запитання: від чого залежить результативність роботи школи? Як зробити школу привабливішою для учнів і їхніх батьків? Адже сучасна освіта повинна готувати людину, котра здатна жити в надзвичайно глобалізованому і динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність обумовлюють включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвинутою, самостійною, самодостатньою особистістю, яка керується в житті власними знаннями і переконаннями. Загалом, це більше потрібно суспільству, ніж освіті чи конкретній людині, бо без всебічно розвинутої особистості неможливо розбудувати ані основ демократії, ані досягти параметрів економічно розвинених країн [1].

Сучасна освіта, окрім надання знань, має прищепити молодій людині здатність самостійно засвоювати знання, оволодівати потрібною інформацією та творчо осмислювати її. Тобто, освіта покликана навчити майбутнього громадянина на основі отриманих знань критично і творчо мислити, використовувати знання як у професійній, так і в суспільно-політичній діяльності. Творчо сформована особистість стає активним суб'єктом суспільних відносин. Такі виклики і завдання (перед освітянами насамперед) поставило саме життя. Саме тому основна увага у педагогічних колективах має приділятися питанням подолання консерватизму в підходах до навчально-виховної діяльності, існуючих стереотипів педагогічної праці та процесу мислення в учасників процесу навчання і виховання. При цьому велике значення має особа, роль і діяльність директора школи. Саме керівники, насамперед директори шкіл, мають вести колектив до змін, саме директор з колективом буде вчити, виховувати і будувати нову українську школу [3].

Тому сьогодні дуже актуальним постає питання – яким має бути директор сучасної школи, адже він є ключовою фігурою освітнього середовища. Здебільшого, саме він повинен визначати долю освітніх реформ і досить істотно впливати на педагогічну творчість кожного вчителя. Особистість директора школи, його загальна ерудиція, професійна підготовка, такт, енергійність, організаторські здібності визначають його авторитет, впливають на імідж школи, діяльність педагогічного й учнівського колективу загалом. Адже школа – це відкрита, взаємодіюча з багатьма соціальними інститутами соціально-педагогічна система. Не секрет, що батьки, вибираючи школу для своєї дитини, керуються думками

інших про цей заклад. А думки ґрунтуються на авторитеті школи, на іміджі самого директора. Саме на управлінця – освітянина, на директора школи покладена особлива відповідальність за впровадження освітніх реформ і створення оптимальних умов для функціонування освітньої галузі.

То яким же має бути сучасний керівник освітнього закладу? Можна із впевненістю відповісти: таким, що вмє ламати стереотипи педагогічної діяльності, максимально ознайомлювати з новими технологіями, зацікавлювати можливість їх впровадження, створювати сприятливий клімат для вчителя, для всіх учасників освітнього процесу [2].

Хто ж він сьогодні «директор школи» – керівник, менеджер, чи лідер? Управління закладом освіти в системі середньої освіти відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» здійснюють відповідні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування й підпорядковані їм органи управління освітою, засновники. А безпосереднє керівництво закладом здійснюється його директором та органи громадського самоврядування. Управління школою за сучасних умов вимагає від керівників наукової компетентності, майстерності й постійного удосконалення. Ефективність виконання функціональних обов'язків керівником закладу перебуває у прямій залежності від рівня його професіоналізму. Акцент діяльності директора школи зміщується на власне самовдосконалення і створення умов для самоорганізації учнів, учителів, адміністрації, всього персоналу. Здійснюється поступовий перехід від домінуючого оперативного управління до стратегічного цільового управління, узгодження власних функцій із функціями підлеглих.

Особливої уваги набуває **організаторська діяльність** керівника школи. Удосконалення стилю, методів та механізмів управління колективом загальноосвітнього навчального закладу має здійснюватися на засадах демократизму та гуманізму, соціальної справедливості, педагогічної культури, виявлення доброзичливого ставлення учасників навчально-виховного процесу, створення в колективі творчого мікроклімату.

З огляду на те, що ХХІ століття є «епохою змін», яка спонукає освіту України, як і освіту будь-якої іншої країни, вступити у стадію неперервного реформування, **місцю директорів шкіл стає менеджмент інновацій, генерування й реалізація нових ідей та освітніх ініціатив**. Звідси і сучасний ідеал директора нового тисячоліття, якому притаманні риси **лідера інноваційних перетворень**. Від директора школи очікують не тільки кваліфікованого виконання функцій менеджера освіти, а й **професійного лідерства**. Саме лідери здатні просувати вперед процес реального реформування школи, який має відбуватись насамперед на первинному рівні – рівні окремої школи [2].

Отже, є **дві головні ролі директора школи – лідер і менеджер освіти**. Насамперед слід зазначити, що в сучасній зарубіжній і вітчизняній літературі поняття лідерства та управління (менеджменту) досить часто мають різне тлумачення. Розрізняють широке та вузьке значення терміну управління.

Управління в широкому значенні розглядається як управління школою в цілому, виконання адміністрацією школи керівної ролі в управлінні, обдумуванні та визначенні стратегії й планів школи як організації та впровадження рішень у роботу закладу.

Управління у вузькому значенні (керівництво) передбачає здійснення впливу на працівників з метою забезпечення розвитку школи в обраному напрямі, досягання визначних цілей відповідно до місії школи. При цьому вплив розглядається не як однобічний процес «від керівника до підлеглих», а як процес взаємного впливу. Необхідно наголосити, що управління розглядається, насамперед, як робота з людьми, на відміну від суто адміністративної діяльності, «паперової» роботи (з документацією), або діяльності з розв'язання певних проблем. Лідер і менеджер поєднують у своїй діяльності управління і в широкому й у вузькому значеннях. Ось як можна представити порівняльний аналіз основних якостей лідера й менеджера [5].

Таблиця 1

Лідер	Менеджер (керівник)
Дума	Розум
Мрійливість	Раціональність
Небайдужість	Схильність давати поради
Творчість	Наполегливість
Гнучкість	Уміння розв'язувати проблеми
Здатність надихати людей	Тверезість мислення
Новаторство	Аналітичний склад розуму
Рішучість	Структурний підхід
Уява	Обережність
Схильність до експериментів	Владність
Ініціатива у впровадженні змін	Уміння стабілізувати ситуацію
Володіння особистою владою	Володіння службовими повноваженнями

Як видно з таблиці, поняття «керівник» і «лідер» до певної міри є тотожними, але останнє є більш містким, тому що охоплює якості і керівника, і лідера, а це означає, що керівник, який володіє якостями лідера й може здійснювати вплив на працівників з метою запровадження змін в організації, виходить на вищий якісно новий рівень.

Слід зазначити, що менеджмент і лідерство є однаково важливими для організації. Право управління випливає з організаційної структури і сприяє стабільності, порядку та розв'язанню проблем всередині організації. З іншого боку, право лідерства мотивується особистісними якостями індивідів, такими, як: зацікавленість, цілі, цінності, і сприяє розвитку бачення перспектив, креативності та впровадженню змін і організації. [5]

ЯКІ Ж ВІДМІННОСТІ МІЖ СУТНІСТЮ МЕНЕДЖМЕНТУ/УПРАВЛІННЯ ТА ЛІДЕРСТВА?

Питання вивчення відмінностей між сутністю менеджменту/управління та лідерства цікавить багатьох дослідників. Деякі вчені, які досліджують лідерство в організаційному контексті, схиляються до думки, що люди, наділені владою, і є лідерами. Таким чином, менеджери/керівники організації можуть бути названі лідерами.

Багато теорій лідерства пов'язані з управлінським впливом і терміни «лідерство» та «управління/менеджмент» іноді застосовують як взаємозамінні. Разом з тим, деякі зарубіжні науковці, зокрема

Дж.Коттер, А.Залезнік, В.Берніс відзначають різницю між цими поняттями. Базові відмінності (за В.Бернесом) лідера від керівника/менеджера можна навести в такій таблиці.

Таблиця 2

Лідер	Менеджер (керівник)
Запроваджує інновації	Адмініструє
Оригінал	Копія
Розвиває	Підтримує
Зосереджується на людях	Зосереджується на системі та структурі
Працює на основі довіри	Працює на основі контролю
Ставить запитання «Що?», «Навіщо?», «Чому?»	Ставить запитання «Як?», «Коли?»
Планує на дострокову перспективу	Планує на короткострокову перспективу
Бачить перспективу	Бачить лише ситуацію, що існує
Ініціює, народжує	Імітує
Змінює статус-кво	Приймає статус-кво
Робить правильні речі	Робить речі правильно

Як бачимо, менеджер – це особа здатна досягати організаційних цілей для забезпечення результатів, визначених місією організації. Лідерство наявне тоді, коли люди намагаються впливати на поведінку однієї людини або групи людей[5]. Управління/менеджмент – це сила, яка забезпечує планування, координацію, нагляд, контроль за повсякденною діяльністю, яка з часом може бути здійснена натхненно. Лідерство – це сила, що сприяє формуванню в групі людей здатності робити щось, що відрізняється від діяльності оточення і є кращим. Ця якість може виявитися у кращому творчому результаті або у вищому творчому виконанні виробничих завдань. По суті, лідер – це агент змін, який може надихнути інших робити краще і більше, ніж вони будь-коли робили.

Управлінське лідерство може розглядатися як невід'ємна складова ролі менеджера/керівника. Розглянемо особливості шкільних лідерів/керівників. На думку багатьох дослідників питань освітнього менеджменту, шкільних директорів можна умовно розподілити, відповідно до завдань, які вони виконують, на адміністративно орієнтованих та освітньо орієнтованих. Адміністративно орієнтовані керівники зосереджуються на фінансових та адміністративних аспектах своєї роботи. Вони створюють умови, достатні для нормального функціонування школи, докладають значних зусиль для того, щоб забезпечити належне фінансування школи. При цьому адміністративно орієнтований керівник не особливо піклується про якість викладання, зміст освіти, професійний рівень викладацького складу.

Освітньо орієнтовані керівники, навпаки, звертають увагу на ті види діяльності, які можуть вплинути позитивно на освітній процес. Освітнім менеджерам більшою мірою притаманне бачення того, що таке ефективна освіта, і здатність втілити це бачення в життя.

Відповідно до цього можна визначити типи поведінки шкільних директорів:

- адміністративний керівник («адміністратор»);
- керівник, орієнтований на людей («філантроп»);
- керівник, орієнтований на зміст навчання («програмний менеджер»);
- керівник, який розв'язує проблеми («системний розв'язувач проблем»).

«Адміністратор» – керівник головна мета якого полягає в тому, щоб мати добре організовану школу, яка ефективно функціонує. З огляду на це визначаються сфери особливої уваги та стратегії школи. Процес прийняття рішень таким керівником, як правило, характеризується автократичністю, реактивністю, неспостережністю, неврахуванням зворотного зв'язку.

«Орієнтований на людей» – керівник, який зосереджується на забезпеченні гарних взаємин між людьми. Підвищена увага до стосунків, створення сприятливої атмосфери, уникнення конфліктів знижують результативність роботи щодо досягнення шкільної мети. Школи на чолі з такими керівниками переважно виявляються не дуже ефективними.

«Програмний менеджер» концентрує увагу на навчальній програмі (меті навчання, рівні викладання та можливостях учнів) тощо. Директора такого типу можна зустріти в більш ефективних школах. Але оскільки діяльність цих директорів орієнтована лише на шкільну навчальну програму, вона не така ефективна, як робота керівників четвертого типу.

«Системний розв'язувач проблем» – директор, що систематично виявляє та розв'язує проблеми, вмє актуалізувати шкільні цілі, визначити сфери особливої уваги таким чином, щоб обрана стратегія найбільш ефективно сприяла досягненню цих цілей за певних обставин. Такий директор – гнучкий керівник, обізнаний із великою кількістю технік прийняття рішень і здатний застосовувати їх найкращим чином відповідно до мети й ситуацій. Це не директор з єдиною стратегією, а директор, який використовує різні стратегії залежно від обставин [7].

Звичайно, набагато важче бути освітньо орієнтованим, ніж адміністративним директором. Почасти цим пояснюється той факт, що багато директорів залишаються на стадії адміністративного керівництва. Вони просто не володіють знаннями та навичками, які дали б їм змогу звернутися до систематичного опрацювання факторів, що впливають на навчальний процес. Для цього директор має бути в змозі керувати процесами, пов'язаними з поліпшенням пропонованої школою освіти на основі знання місії школи, навчального плану, людських ресурсів та можливостей організації.

Велике значення має **лідерський потенціал директора**. Американський освітянин та дослідник **Роберт Марзано** (Robert J. Marzano) у своїй книзі **“Лідерство, яке працює”** стверджує, що саме лідерські навички та якості директора визначають успіх школи. На основі аналізу 69 його досліджень, що включають 2 802 школи, приблизно 1,4 мільйона учнів та 14 000 учителів, автор визначає 21 характеристику, що потрібні директору для управління та здійснення змін у школі. **Ось перелік деяких із них:**

- здатність визнавати помилки та відзначати успіхи;
- бажання змінювати застарілі практики та підходи або здатність відмовитися від того, що не працює;
- вміння відзначати індивідуальні досягнення в команді;
- вміння налагодити тісну комунікацію між вчителями та учнями;
- вміння створити відчуття причетності та команди;
- налагодження роботи школи так, щоб вчителі займалися лише навчанням, а не вирішенням поточних проблем;
- вміння ставити зрозумілі цілі та досягати їх;
- наявність бачення школи та того, яким має бути навчання учнів;
- залучення вчителів у формування рішень, напрямів розвитку школи, інше;
- уміння управляти інформацією, щоб усі працівники та спільнота школи розуміли, що відбувається,

куди школа рухається у своєму розвитку та чого варто очікувати;

- здатність забезпечити безперервну роботу між вчителями над покращенням уроків та навчального плану;
- здатність забезпечити професійний розвиток вчителів та створення можливостей для цього (включає роботу в командах, надання зворотного зв'язку, інші навчальні можливості);
- побудова взаємин із батьками, вчителями та учнями.

Як уже зазначалося, сучасному ідеалу директора нового тисячоліття притаманні риси **лідера інноваційних перетворень**. Школа завжди схожа на свого директора, від якого значною мірою залежать і здатність педагогічної системи школи змінюватись, і ступінь розкриття інноваційного потенціалу педагогічного колективу, і спроможність здолати опір інноваціям. Узагальнений ідеальний «портрет» директора школи як лідера змін (зокрема, за В.Громовим) **включає в себе такі риси:**

1. Здатність приймати самостійні рішення та готовність їх відстоювати.

Директори шкіл, яким притаманна ця риса переконані: ні в кого не треба питати дозволу на здійснення тих чи інших повноважень. Адже переконання дією – це найефективніший спосіб.

2. Спроможність до стратегічного мислення.

Інноваційний розвиток неможливий без стратегічного планування як засобу активного творення майбутнього. Саме завдяки стратегічному плануванню ці директори шкіл забезпечують:

- гнучкість і адаптивність соціально-педагогічної системи школи;
- здатність засвоювати і самостійно продукувати нові освітні технології;
- створення позитивного іміджу навчального закладу;
- появу передумов для якісного стрибка рівня кваліфікації педагогічного колективу.

Стратегічне планування неможливе без стратегічного мислення, як одного з домінуючих чинників успіху. **Керівник такого типу:**

- усвідомлює мету розвитку навчального закладу та способи її досягнення;
- спроможний аналізувати зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі;
- здатний опрацювати стратегії та приймати відповідні рішення, організувати діяльність для їх здійснення, опанувати технології і методи професійного адміністрування.

3. Готовність йти крок за кроком до нової якісної школи.

Такий директор розуміє, що труднощі інноваційного розвитку полягають не стільки у збільшенні обсягу роботи, скільки у зміні її характеру, стосунків усередині колективу, руйнуванню стереотипів поведінки. Тому інноваційний розвиток школи не може відбуватися за принципом «все і відразу». Необхідно пройти принаймні п'ять сходинок (рівнів):

- інновації на рівні окремих учителів;
- інновації на рівні наявних процедур (нові форми проведення педагогічних рад чи контролю за якістю викладання), які зумовлюють зміни в груповій поведінці;
- зміни в структурі організації, які спричиняють перерозподіл повноважень, відповідальності, зміни функцій і т.д. Тобто змінюються і стосунки всередині організації, і поведінки окремих співробітників чи груп;
- зміна стратегії розвитку організації, яка теж впливає на ціннісні орієнтації педагогіки;
- зміна організаційної структури.

4. Міння інтегрувати воєдино три головних складники успіху будь-якої справи: ідеї, технології і менеджмент.

При цьому директор школи, передусім, дбає про інтелектуальне підживлення процесів інноваційного розвитку ззовні. Їхні школи стають відкритими педагогічними системами, які, як магніт, притягають носіїв нових ідей, вбирають у себе нові ідеї. Передові освітні технології дають змогу директорам реалізувати ідеї, здійснити «матеріалізацію» ідей. Зусилля ж менеджменту спрямовуються на те, щоб керувати не людьми, а процесами змін, утверджувати толерантність до тих, хто думає інакше.

Такі керівники шкіл виконують функцію каталізаторів змін. Головне, що вони для цього роблять, – збирають у педагогічному колективі людей, які підтримують процес інновацій і здатні взяти участь в інноваційній творчості.

Для цього директори:

- забезпечують прихід у колектив нових людей як носіїв нових ідей;
- стимулюють окремих членів педагогічного колективу, які мають позитивні інноваційні установки, застосовувати ті чи інші інновації;
- нейтралізують опір нововведенням консервативної частини колективу;
- задіюють зовнішні фактори. Спроможні стати поштовхом до інновацій (вплив батьківської громадськості, вивчення творчого доробку шкіл-партнерів тощо).

5. Прагнення зростити ініціативу знизу.

Такі керівники шкіл усвідомлюють, що від самого директора мало що залежить, якщо він не зможе «запустити» самоорганізацію шкільного дитячо-дорослого співробітництва як домінуючий елемент перетворень. Вони прагнуть оволодіти не тільки технологіями управління, а й, насамперед, методами «виращування» самоорганізації, розуміючи, що вирішальною умовою для її активного існування є курс на децентралізацію управління. Інновації тільки тоді переміщуються зі сфери педагогічної фантастики у сферу педагогічної реальності, коли керівники шкіл починають спиратися на професійний інтерес учителів, їх самостійність, самовизначення, саморозвиток. Причому ініціювати ті чи інші зміни зможуть не тільки директор або вчителі, а й батьки та самі учні, яких теж необхідно зробити активною силою навчального процесу.

6. Бажання і вміння долати незрозуміння колег.

Лідери змін розуміють, що не слід лякатися опору всередині шкільного колективу, бо це просто природна реакція людей, котрі бояться ризику, бояться «обпектися». Поряд із негативними реакціями на зміни неодмінно будуть і позитивні, які слід підтримувати й заохочувати. Слід тільки зрозуміти, чому вчителі діють так, а не інакше, і допомогти їм стати на шлях аналізу мотивів власної поведінки. Фах керівника школи – дати їм можливість зрозуміти, що конкретно від них вимагається і чому без цього далі жити неможливо, допомогти адаптуватися до цих змін.

7. Готовність до сприйняття нових вимог.

Ці директори свідомі того, що природна логіка розвитку ініціативи призводить до такої закономірності, як перехід на нову швидкість руху. Започаткування процесу інновацій – це виїзд з розбитої дороги старої педагогіки на сучасну автомагістраль. Зупинитись – значить з'їхати на узбіччя магістральних шляхів розвитку педагогічної науки і практики, відірватися від загального руху освітніх ідей, світової педагогічної думки.

8. Прихильність до теорії «малих справ».

Така директорська риса найбільше імпонує і вчителям, і учням, і батькам, які готові відгукнутися на заклик: «Почни з малого». Є чимало заходів, які дозволяють поліпшити якусь ділянку роботи, і завжди, є ентузіасти, ладні стати до такої роботи. Вони палко підтримують ініціативу одного чи двох учителів, які працюють у кількох класах, і процес змін розпочнеться. Звичайно, це не означатиме, що всі вчителі школи

негайно включаться в інноваційний процес; для цього потрібен певний час. Проте невдовзі знайдеться ще один чи два ентузіасти, готові реалізувати іншу освітню ініціативу.

9. Уміння не тільки ініціювати ті чи інші події, а й започатковувати глибинні процеси змін.

Для таких керівників інновація – не подія, а процес. Вони розуміють, що ті чи інші поодинокі акції навряд чи радикально змінять освітнє середовище. Такі директори-новатори розуміють, що не всі зміни реально поліпшують роботу школи, але поліпшення можливе тільки через зміни. Оскільки досконалої школи не існує, то навіть найкращі з кращих закладів освіти мають постійно задіювати фактори, які можуть сприяти процесу поліпшення роботи. Інноваційний процес має бути неперервним в усіх закладах освіти; запроваджувати в школі нове – все одно, що гребти проти течії (якщо припиниш гребти, тебе відразу віднесе назад, у бік педагогічної рутини).

Підсумовуючи, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку освіти на зміну традиційному образу лідера формується образ нового лідера/менеджера. Його нова робота, як вважає Майк Фуллан (керівник Інституту освітніх студій Онтаріо Торонського університету в Канаді), полягає у створенні «організації, яка навчається». На його думку, «традиційні погляди на лідерів як на людей, які вказують напрям, приймають головні рішення та дають енергію масам, відходять у минуле, і тепер школі потрібний «лідер-творець», «лідер-розпорядник», «лідер-учитель», лідер, здатний «координувати нелінійний, динамічно складний процес змін».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Київ: Освіта, 2006. 402 с.
2. Поза межами можливого: школа якою вона є / За ред. М. Мосієнко. Київ: Шкільний світ, 2004. 264 с.
3. Лікарчук І.Л. Школа в системі освітніх координат. Київ: Шкільний світ, 2004. 30 с.
4. Громовий В.В. Школа, школа... Київ: Плеяди, 2004. 400 с.
5. Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За ред. Л.Даниленко, Л.Карамушки. Київ: Шкільний світ, 2003. 400 с.
6. Амонашвили Ш. Психологические основы педагогики сотрудничества. Київ : Освіта, 1991. 110 с.
7. Безпальча Р. Шляхи мирного розв'язання конфліктів у школі. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 96 с.
8. Гребенюк О. Педагогічні технології та інновації. Відкритий урок. 2009. №1. С.25–27.
9. Дубинська А. Сутність та актуальність інноваційних педагогічних технологій. Завучу усе для роботи. №4, 2010. С. 10–14.
10. Коберник О. М. Управління виховним процесом у загальноосвітньому закладі: [монографія] Київ : Науковий світ, 2003. 230 с.
11. Кузьмінський А. Педагогіка: Підручник / А. І. Київ.: Знання, 2007. 447 с.
12. Левицький В.Н. Психологія семейних отношеній. Рекомендации и тесты. Київ, 1991. 67 с.
13. Лохвицька Л. Співпраця дошкільного навчального закладу з родинами вихованців: історія і сучасність. Педагогічний вісник. 2007. № 4. С. 25–27.
14. Островерхова Н.М., Даниленко Л.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект. Київ: Школяр, 1996. 312 с.

М. В. Мищенко, О. Є. Гудкова,
викладачі Черкаського державного бізнес-коледжу

ВИКОРИСТАННЯ КОМБІНОВАНОГО НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сьогодні освітня сфера перебуває у стані трансформації. Однією з передумов цього процесу є те, що навчальні заклади почали активніше використовувати ІТ технології у навчальному процесі. Саме це і стало першопричиною появи комбінованого навчання. Комбіноване навчання - це такий навчальний процес, який поєднує в собі традиційне аудиторне навчання та інтернет або онлайн навчання. Такі компоненти як час, місце і темп виступають тут елементами контролю і є складовими навчальної програми.

Значна кількість програм комбінованого навчання має щонайменше чотири моделі. Першою розглянемо модель «Чергування елементів». Це така навчальна програма з певного предмету чи курсу, за якою студенти мають змогу по чергово переключатися між різними режимами навчання, включаючи і онлайн навчання. Програма може також включати необхідність виконання письмових робіт, індивідуальне навчання, групові проекти, лекції, а також практичні заняття у невеликих групах.

Наступною слід розглянути модель «Чергування онлайн і традиційного навчання», яка включає в себе ще декілька під-моделей, а саме:

- «Чергування режимів на базі аудиторного часу»;
- «Чергування режимів навчання на території навчального кампусу»;
- «Перестановка»;
- «Чергування режимів навчання за індивідуальним графіком».

Перша під-модель передбачає, що студенти чергують традиційно та онлайн навчання за розкладом. Цю модель можна розуміти як різноманітні форми роботи в аудиторії згідно з розкладом. Таке навчання може також включати елементи лекційних та практичних занять, роботу над проектами, письмові завдання тощо.

Модель «Чергування режимів на території кампусу» передбачає, що студенти користуються різними режимами навчання в різних місцях на території кампусу.

Третя модель, «Перестановка», передбачає використання інтернету для поширення навчальних матеріалів, які стосуються теми наступного заняття. Студенти мають змогу ознайомитись з цим матеріалом та виконати завдання. Заняття проводиться у формі дискусії за темою опрацьованого матеріалу.

Наступна модель «Чергування за індивідуальним графіком» пропонує студентам навчання за гнучким графіком при цьому онлайн навчання тут виступає основною формою. Задачею викладача є забезпечення підтримки через онлайн спілкування або ж на аудиторних заняттях в малих групах.

Дж. Берсін визначив п'ять моделей комбінованого навчання (табл. 1). Перша та третя моделі Дж. Берсіна мають визначення подібне до дистанційного навчання, так як ці дві моделі не мають в собі елементів аудиторних занять, аудиторного навчання, проте розрізняються ступенем контролю тьютора за перебігом навчання. Не дивлячись на це, мультимедійність навчального середовища проявляється лише у першій моделі, воно притаманне й усім іншим моделям. Друга модель Дж. Берсіна відповідає нашому визначенню комбінованого навчання, четверта – визначенню мобільного тренінгу, а п'ята – моделі комбінованого навчання корпорації Sealund.

На думку Дж. Берсіна, надійними є такі дві моделі:

1) **доповнювальна** («Program Flow Model»), при використанні цієї моделі частка традиційних форм може замінюватися самостійною роботою, це стає можливим завдяки засобам ІКТ;

2) **двостадійна** («Core-and-Spoke Model»), за такої моделі весь курс розбивається на мале ядро (вивчається за традиційними технологіями) та додаткові відомості (вивчаються за традиційними та інноваційними технологіями).

Класифікація моделей комбінованого навчання
Таблиця 1

Модель	Характерні риси моделі
Самонавчання у системі електронного навчання з використанням інших комбінованих середовищ.	Дистанційне навчання, за якого суб'єкт навчання занурюється у мультимедійне середовище.
Навчання під керівництвом викладача, комбіноване з самонавчанням у системі електронного навчання.	За такої моделі електронне навчання підтримує традиційне аудиторне, застосовуючись для підготовки до заняття під час заняття та після.
Синхронне електронне навчання, комбіноване з іншими середовищами.	Основними засобами навчання стають синхронні засоби (вебінари тощо), підтримувані самонавчанням.
Навчання на робочому місці.	Провідною формою стає тренінг під керівництвом виробничого наставника; використовується переважно для програм формування складних умінь та навичок.
Орієнтована на моделювання та лабораторні роботи.	Найчастіше використовується в галузі інформаційних технологій та тренінгах, в яких може бути змодельоване необхідне середовище.

До критеріїв вибору моделі комбінованого навчання Дж. Берсін відносить:

- тип навчального курсу (ознайомлювальний, практично-орієнтований, завершальний тощо);
- культурні цілі (вплив очної частини курсу на досягнення цілей навчання);
- аудиторію (розмір, розподіл навчальних ролей, рівень освіти, володіння засобами ІКТ, мотивація тощо);
- бюджет;
- ресурси;
- розподіл навчального часу;
- зміст навчання (рівень складності та інтерактивності);
- технологічні обмеження (пропускна здатність, необхідність встановлення доповнень, відстеження діяльності, забезпечення безпеки тощо).

Критерії вибору моделі комбінованого навчання, запропоновані Дж. Берсіном, ураховують специфіку

конкретного курсу, тоді як для пбудови системи комбінованого навчання у вітчизняних ВНЗ необхідним є урахування:

- особливостей навчання не однієї дисципліни, а групи споріднених дисциплін;
- системної та середовищної природи комбінованого навчання;
- організаційної структури навчальної установи та її впливу на освітнє середовище;
- навчання у мобільних (ситуативних, предметно-та практико орієнтованих) групах, так і у групах із фіксованим складом;
- наступність та ступневість не лише у процесі навчання у ВНЗ, а й у системі «школа-коледж-університет»;
- безпосереднє відображення курикулуму у навчальному розкладі.

Сучасна система освіти стає мобільною і відкритою, це вимагає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання, провідне місце серед яких посідають технології мобільного, дистанційного та електронного навчання. Така відкритість освіти зумовлена вільним доступом всіх суб'єктів навчання до засобів інформаційно-комунікаційних технологій, саме завдяки цим технологіям маємо вільний доступ до навчальних матеріалів та і до освіти в цілому.

Таке поняття як комбіноване навчання не є новим у педагогіці: якщо розглядати форми організації навчання як синхронні (спільна, спеціально організована навчальна діяльність) та асинхронні (індивідуальна навчальна діяльність, що має бути виконана за певний час), то бачимо, що навіть найпростіші форми організації навчального процесу, вимагають комбінування різних форм навчання. Наприклад така форма навчання як лекція, яка по своїй суті є синхронною, може супроводжуватися фронтальною, груповою та навіть індивідуальною лабораторною роботою. Чим вище рівень самостійності навчальної діяльності, тим вищий ступінь її асинхронності. Найвищий ступінь асинхронності має дистанційне навчання та мобільне навчання.

Використання комбінованого навчання у викладанні іноземної мови є перспективним методом, комбіноване навчання є поєднанням дистанційного навчання з денним чи заочним, вибір залежить від навчального закладу, викладацького складу, хорошого Інтернет зв'язку. Таке навчання також називається змішаним або вбудованим.

Сьогодні, згідно з освітніми реформами, велика увага приділяється формуванню соціально зрілої особистості, яка здатна адаптуватися до сучасних умов, а не лише професійній підготовці. Сучасне українське суспільство чудово усвідомлює важливу роль знання іноземної мови. Завдяки європейському досвіду було визначено ефективні шляхи реформування іншомовної освіти в Україні.

Окрім уміння спілкуватися іноземною мовою на побутову тематику сучасному спеціалісту потрібно оволодіти іноземною мовою професійного спрямування. Сучасний спеціаліст повинен мати достатні навички, аби виступати на професійних конференціях, вести дискусії на професійно-ділову тематику, проводити презентації, знаходити необхідну інформацію в різноманітних іншомовних джерелах. Не викликає сумнівів те, що фахівець, який знає іноземну мову і активно користується нею в своїй професії, має більше перспектив для кар'єрного зростання, адже такий спеціаліст може приймати участь в переговорах, міжнародних проектах, конференціях, стажуватися за кордоном. Спеціалісти вважають, що традиційні методи навчання не реалізують повною мірою запити сучасного суспільства. Тому комбіноване навчання, яке поєднує в собі традиційне навчання та дистанційні технології, є чудовим способом вирішення такого запиту.

Комбіноване навчання називають освітою третього покоління. Перше покоління це таке навчання під час якого викладач використовував телевізійні передачі та радіопередачі в режимі прямої трансляції. Друге покоління передбачало застосування таких інформаційних технологій

як комп'ютер та інтернет. Третє покоління це навчання з використанням різноманітних інформаційних технологій необхідних для виконання самостійної роботи студентами. Згідно з чисельними публікаціями та доповідями, які досліджують цю тему, дана форма навчання є основним напрямком підвищення якості підготовки студентів.

Розглядаючи комбіноване навчання як форму організації навчання, варто розглянути також його недоліки та переваги. Дане навчання має наступні переваги: гнучкість моделі навчання, яка поєднує самостійне навчання з навчанням в аудиторії, розвиток критичного мислення, інтерактивність, інформаційна доступність, збільшення матеріалу для засвоєння урахування темпераменту студентів.

Варто зазначити, комбіноване навчання як форма організації викладання вимагає поєднання очної та заочної форм навчання, роль викладача при цьому не стає другорядною, але викладач є не транслятором інформації та знань, а виступає модератором та координатором, який стимулює та організовує роботу студентів та спонукає їх до самостійної роботи. Зміна форми організації навчання приводить до зміни ролі викладача: якщо у дистанційному навчанні він стає тьютором, то за комбінованого навчання – фасилітатором. **Фасилітація** (англ. facilitate – полегшувати, сприяти) – стиль педагогічного спілкування, який передбачає полегшення взаємодії під час спільної діяльності; ненав'язлива допомога групі чи окремій людині в пошуку способів виявлення і розв'язання проблем, налагодженні комунікативної взаємодії між суб'єктами діяльності. Поняття «фасилітатор» введено К. Роджерсом, який вчителя називає фасилітатором спілкування, вважає, що він має допомогти учневі вчитися, увиразнити себе як особистість, зацікавити, підтримати під час пошуку знань.

За комбінованого навчання фасилітатор, крім налагодження зв'язку студентів між собою та студентів з викладачем, виконує також функцію управління процесом навчання з активним застосуванням ІКТ.

Самостійні заняття традиційно вважалися основною формою навчальної роботи англійських студентів. Тому тьютори в їх підготовці відігравали значну роль. Дана система навчання застосовується також в деяких американських університетах, наприклад, Гарвардському, Принстонському, іноді в коледжах. Проте тут вона в основному відіграє роль лише в підготовці студентів до іспитів. У наш час тьюторська система навчання набула нового змісту і застосовується при реалізації дистанційної форми навчання, на короткотермінових курсах підготовки та перепідготовки спеціалістів у системах післядипломної та додаткової освіти, для індивідуалізації навчання студентів, у системі професійної освіти та доузівської підготовки. **Перехід до комбінованого навчання та ролі фасилітатора вимагає від викладачів вищої школи набуття нових та посилення сформованих навичок:**

- 1) письмового та аудіального спілкування;
- 2) тайм-менеджменту у синхронному та асинхронному режимі спілкування;
- 3) гнучкої організації індивідуального та інклюзивного навчання засобами ІКТ.

Така модель навчання стає надзвичайно актуальною у вивченні іноземної мови, вона передбачає правильну організацію навчального матеріалу: викладачу потрібно чітко визначити тематику, обсяг дистанційної та аудиторної роботи, тут слід враховувати рівень складності навчального матеріалу, а також час, необхідний студентам для виконання вправ та завдань.

За умови правильного, з точки зору методики, планування та організації дана форма навчання має безліч переваг для ефективного викладання іноземної мови з використанням елементів дистанційного або інтерактивного навчання.

Іноземні науковці, які проаналізували недоліки даної форми навчання, наголошують на тому, що вона залежить від технічних ресурсів, котрі мають бути простими у використанні, актуальними та надійними, тільки за цієї

умови вони матимуть вплив на досвід навчання. Велике значення має також комп'ютерна грамотність, адже низький її рівень може стати справжнім бар'єром для студентів та викладачів.

В Австралії було проведено дослідження в результаті яких було виявлено, що лише близько половини студентів регулярно стежили за оновленням лекційних відео, ще менша частка студентів спостерігали за відео із значним запізненням, а цей фактор мав негативний вплив на якість навчання.

Використання технології комбінованого навчання стає необхідним через ряд причин, таких як дефіцит аудиторного часу, збільшення кількості годин відведених на самостійну роботу студентів, а також через зміну ролей студента та викладача у навчальному процесі. Так, раніше, у традиційній освітній системі, викладач передавав студенту інформацію та знання у ролі інструктора, викладач діяв чітко за програмою. Нині студенти отримують нові знання взаємодіючи з інформацією, що надходить з різних джерел з уже наявними у них знаннями. Можна зробити висновок, що таке розуміння навчання вимагає значного ступеню автономності студентів у вивченні предмету, а також здатності самостійно відповідати за процес навчання.

Онлайн компоненти, які широко використовуються під час навчання іноземних мов, такі як лексичні та граматичні тести, тексти, діалоги, фільми та пісні, не лише дають змогу вивчати мову ефективніше розвивати мовну, мовленнєву, соціокультурну компетенцію, а й формують професійну компетентність майбутніх спеціалістів, розвиваючи в них вміння працювати самостійно.

Розглянемо досвід реалізації концепції комбінованого навчання на базі Черкаського державного бізнес-коледжу. Аналізована технологія активно застосовується у викладанні та вивченні іноземної мови. Електронне навчання здійснюється із використанням системи дистанційного навчання "Moodle" (Modular Object- Oriented Dynamic Learning Environment), - це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, його також називають системою управління навчанням (LMS) або системою управління курсами (CMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання, яка пропонує студентам, викладачам та адміністраторам досконалий набір інструментів необхідний для комп'ютеризованого та дистанційного навчання. Систему можна використовувати в навчанні студентів, при підвищенні кваліфікації, бізнес-навчанні в навчальних аудиторіях і при самостійній роботі вдома. **Moodle** – найдосконаліша і найпоширеніша в Україні і в світі система дистанційного навчання, яка налічує вже близько **129 мільйонів користувачів**. Вона містить єдину базу даних студентів, викладачів, дисциплін. Персональний кабінет студента містить інтегровану систему дистанційної освіти, навчальну картку студента, скомпоновані методичні та електронні навчальні матеріали, систему для тестування та оцінювання знань. Отже Moodle як система дистанційного навчання – це програмне забезпечення, яке дає змогу розміщувати навчальні матеріали, реалізовувати спілкування між студентами і викладачами, здійснювати контроль знань, управляти навчальним процесом. Таким чином система є дуже зручною, адже вона дозволяє передавати та інтегрувати різні формати мультимедійних файлів, відповідає міжнародним стандартам електронного навчання, також завдяки змозі використовувати наявні шаблони, можна отримати якісні навчальні курси.

Ця система управління навчанням використовується у понад 30 000 навчальних закладів по всьому світу, система має версії на майже 80 мовах.

Moodle дає можливість викладачам створювати дистанційні курси, управляти ними, регулювати доступ до своїх курсів, можна самостійно встановлювати часові обмеження на виконання завдань.

Система пропонує різноманітні засоби управління контентом, а також різні форми організації занять. Дистанційний курс може бути у формі різноманітних елементів, таких як: чати, форуми, практичні заняття

та лекції. Викладач має змогу використовувати тексти, презентації, схеми, відео, URL посилання. За виконані роботи студенти отримують оцінки та коментарі від викладачів.

Завдяки тому, що дана система орієнтована на дистанційне навчання, вона містить багатий набір засобів комунікації. Адже тут спілкування здійснюється не лише через звичну електронну пошту, а й через блог, форум і чати.

Moodle має безліч функцій, які дозволяють оцінювати знання студентів, оцінювання здійснюється в системі за допомогою окремого модуля, який має багато видів тестів.

Таким чином, система створює інформаційно-освітній простір навчального закладу і допомагає організувати як заочне навчання, так і підтримати очне.

Тенденції до зростання ролі самостійної роботи студентів, розмиття меж між різними формами організації навчання за рахунок широкого використання засобів ІКТ привели до появи комбінованого навчання – педагогічно вваженого поєднання технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання, спрямованого на інтеграцію аудиторного та позааудиторного навчання. За такого означення комбіноване навчання реалізує системні принципи відкритої освіти: мобільності учасників навчального процесу, рівного доступу до освітніх систем, надання якісної освіти, формування структури та реалізації освітніх послуг.

Система комбінованого навчання відповідає вимогам концепції модернізації сучасної освіти, вона має на меті застосування передових технологічних досягнень. Поєднання аудиторного та самостійного електронного навчання сприяє індивідуалізації навчального процесу в якому студент стає активним учасником навчального процесу, здатним будувати власний навчальний маршрут виходячи з власних потреб і побажань. Жива комунікація, аудіювання, перегляд відеоматеріалів, реальне мовне середовище – ключові складники вивчення іноземної мови з використанням технології, яка дає змогу підвищувати ефективність навчання, сприяє формуванню компетентного спеціаліста в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баркасі В.В., Баркасі С.Б. Використання змішаної форми навчання у викладанні іноземних мов у ВНЗ. *Молодий вчений*. 2015. No 2(6). С. 207–210.
2. Гарбузова Т. Застосування моделі Blended Learning під час викладання курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням». *Молодь і ринок*. 2018. No 12. С. 68–71.
3. Кравець Р.А. Етапи формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі на заняттях іноземної мови. *Наука та інновації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернівці, 30–31 січня 2017 р.). Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», 2017. Т. 2. С. 31–33.
4. Кузьменко О. Змішане навчання як інноваційна форма організації навчального процесу в школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. «Педагогіка»*. 2017. No 3. С. 140–147.
5. Пономарьова О.І., Ковальова А.В. Модернізація процесу викладання іноземної мови спеціального вжитку. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. 2011. Вісник No 19. С. 97–105.
6. Щербаківа О.Л., Ніколаєва Ж.В. Змішане навчання як форма організації навчального процесу з іноземної мови у ВНЗ. *Молодий вчений*. 2017. No 4. С. 69–73.
7. Gosper M., Green D., McNeill M., Phillips R.A., Preston G., Woo K. Final Report: The Impact of Web-Based Lecture Technologies on Current and Future Practices in Learning and Teaching. Sydney, 2008. 215 p.
8. Hom M., Staker H. Forget About Blended Learning Best Practices. URL: <http://thejournal.com/articles/2012/03/01/forget-about-blended-learning-best-practices.aspx>.
9. Стрюк А. М., Семіков С. О. Моделі комбінованого навчання. URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1808/1808.04893.pdf>

Ж.Л.Чорна,

викладач Смілянського технікуму харчових технологій Національного університету харчових технологій

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ – ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ВИХОВАНЦІВ З ДОСВІДУ РОБОТИ

*Правильне виховання – це наша щаслива старість,
погане виховання – це наше майбутнє горе,
це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми*

А.С. Макаренко

На Черкащині серед когорти видатних педагогів визначне місце займає педагогічний талант **Олександра Антоновича Захаренка**. Унікальність і неординарність варіантів розв'язання ним багатьох дидактичних і виховних проблем, невиситиму жадобу до творення добра, велика емпатійність, педагогічні погляди, ідеї і практична діяльність вражає. Він набагато випередив свій час. Переважна частина його життя й роботи в школі пройшли в часи дії авторитарної педагогіки, але інноваційний педагогічний талант Захаренка у тому й проявився, що, працюючи в умовах загального реліктового й актуального рівня педагогічної культури, він упроваджував в одній окремо взятій школі і настійно проголошував навчально-виховну програму, націлену в майбутнє. Талановитий педагог працював у режимі потенційного рівня педагогічної культури, який ще й нині далеко не всіма освітянами визнається, оскільки виходить за межі загальноприйнятих норм і стандарт.

З роками не втратили своєї важливості головні ідеї педагога щодо організації навчально-виховного процесу, а саме:

Найперша його ідея, яку він вважав найголовнішою – це піклування про здоров'я дитини.

Друга ідея – допомога обдарованим дітям, особливо тим, які живуть далеко від родини.

Третя – перетворити навчальний заклад в затишний сімейний дім, де кожен потрібен всім, де кожна дитина – ні з ким і ні з чим незрівнянний скарб, її люблять, за неї радіють, їй співчують, як в хорошій родині, турбуються про загальний розвиток, культуру.

Ідея **четверта** – соціальна справедливість.

Нарешті, ідея **п'ята** – милосердя.

Лише за умов спільної діяльності батьків – класного керівника, колективу викладачів можна домогтися успіхів у виховній роботі, підготувати освічених, знаючих спеціалістів – достойне майбутнє нашої держави. Всі ідеї і надбання наразі використовують педагоги не тільки Черкащини, а й усієї України. Зокрема хочу поділитися своїм досвідом роботи щодо організації роботи із батьками студентів.

ФОРМИ РОБОТИ З БАТЬКАМИ

Види організації спільної діяльності:

- Індивідуальна
- Групова (колективна)
- Індивідуальна: бесіда з батьками, з батьками і дітьми, листування, телефонний зв'язок.
- Групова (колективна): батьківські збори, круглі столи, робота з батьківським комітетом, спільні заходи (святкування, вечори, екскурсії)

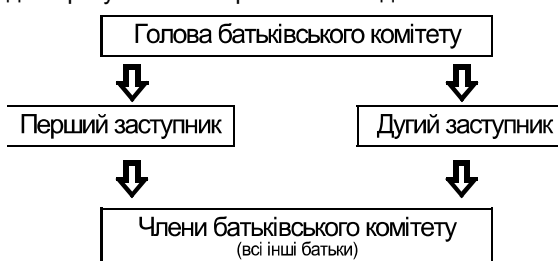
І курс: закладання фундаменту майбутнього колективу, початок колективної праці, створення батьківського комітету.

Батьківський комітет

Завдання батьківського комітету:

- допомога у роботі з батьками
- обговорення і знаходження рішення по проблемам групи

- надання порад у вихованні дітей
 - сприяння у організації спільних справ.
- Батьківський комітет – це дорадчий орган у групі, де вирішуються всі проблеми. Завдання батьківського

комітету спільно з класним керівником створити єдиний колектив, родину, у якій "один за всіх і всі за одного", а класний керівник, це не наглядач, не статист, не прокурор, а намісник мами і тата, "швидка допомога", порадник, друг, авторитет, до якого можна прийти і у радості і у біді, у роздумах і сумнівах, поважає думки кожного вихованця, вміє слухати і чути, застосовувати психологічні знання для вирішення життєвих ситуацій.

Батьки і класний керівник повинні стати партнерами, активними співучасниками процесу виховання підлітків. Найголовніше – психологічний контакт з дітьми та родинами вихованців. Він виникає одразу, як тільки батьки бачать розуміння їхньої дитини, симпатію до неї, намагання допомогти, розуміння проблем.

ОРГАНІЗАЦІЯ БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ

Батьківські збори – індикатор відносин батьків і класного керівника. Якщо на зборах 10 осіб замість 20, то це означає що батьки не бачать їх ефективності, вважають що це даремна трата часу, можливість їхнього приниження, не бажання почути неприємні речі про свою дитину без допомоги у їх вирішенні. Психологи твердять: «Вчитель помирає в авторитарному монолозі й народжується в діалозі-співробітництві з батьками та їх дітьми». Класний керівник має бути готовим і здатним до взаємодії з батьками та їх дітьми на умовах:

- будувати спілкування на засадах гуманістичних принципів;
- будувати спільну виховну діяльність на основі співпраці;
- створювати виховні ситуації (протиріччя, успіхи тощо) у навчальній, трудовій, художній та інших видах діяльності вихованців;
- розкривати та реалізовувати виховний потенціал процесу навчання (через зміст, форми та методи навчання), предметно-естетичного середовища, в якому перебувають вихованці;
- підтримувати процеси самопізнання, саморозвитку вихованців через організацію групової та індивідуальної роботи;
- створювати реальні можливості для особистісної самореалізації, життєвого самовизначення вихованців;

Перші батьківські збори – ознайомчі. На них необхідно виробити узгоджені дії впливу на кожного з вихованців. Тому на перших батьківських зборах, для вивчення підлітків з різних позицій, під різним кутом зору, розуміння особистості підлітка, доцільно запропонувати батькам анкету «Моя дитина, яка вона є».

АНКЕТА БАТЬКАМ «МОЯ ДИТИНА, ЯКА ВОНА Є»

1. Характер

холерик (швидкий, імпульсивний, нестримний...)

сангвінік (безтурботний, веселий, особливо нічим не переймається...)

меланхолік (мовчазний, сам в собі", швидко ображається, все бере, близько до серця", не впевнений...)

флегматик (повільний, розсудливий, дотошний, педантичний)

2. Особливості характеру:

- замкнений, важко іде на спілкування, тримає все у собі;
- відкритий для спілкування, любить поговорити;
- лідер, любить керувати іншими;
- самовпевнений, любить вирізнятися;
- не самостійний, підпадає під вплив;
- обережний у виборі друзів, має свою думку, виважено реагує на пропозиції...

3. Реакція на зауваження :

- дослухається до думки інших
- суперечливий, нестримний
- швидко ображається, але і швидко перелаштовується на розуміння проблем
- впертий, любить сперечатися
- обурюється, важко піддається переконанню, потребує індивідуального підходу

4. Закінчіть думку про вашу дитину: мобільний телефон, ноутбук, планшет, одяг...

- якщо мати, то найкраще;
- аби мати хоч щось;
- щоб не гірше, як у інших;
- байдуже, аби було.

5. Особливості ставлення до себе:

- "кнучом і бубликом";
- потребує системного контролю;
- краще не заважати, любить самостійність;
- чинить опір будь-якому тиску;
- потребує підтримки, опіки;
- любить похвалу, заохочення.

6. Підкресліть, хто має найбільший вплив на вашу дитину:

- батько, мама,
- бабуся, дідусь,
- тітка, дядько,
- хрещена,
- брат, сестра.

7. Підкресліть які нахили, здібності має дитина

- малювання,
- моделювання,
- співи,
- танці,
- різьблення,
- комп'ютерний дизайн,
- гра на інструменті,
- вишивання,
- заняття спортом,
- плетіння.

Батьківські збори необхідно ретельно продумувати, змінювати їх тематику, форми проведення, домагатися їх ефективності та результативності.

ТЕМАТИКА БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ

Як правило, батьки не мають педагогічної освіти, недостатньо володіють умінням психологічного впливу на своїх дітей. Тому доцільно проводити батьківські збори по педагогічному вихованню батьків, указувати їм на помилки, які вони допускають в процесі виховання своїх дітей.

Типові помилки:

1. Розбіжність думок членів сім'ї стосовно виховання дітей.

2. Незнання батьками психологічних особливостей дітей.

3. Гіперпротекція (гіперопіка) – надмірне опікування дитиною.

4. Гіпопротекція (гіпоопіка) – нестача опіки та контролю.

5. Емоційне відчуження – дитина не має можливості отримати допомогу від батьків у складних для неї ситуаціях;

6. Виховання в культурі хвороби – коли навіть незначна хвороба дає можливість дитині мати особливі права, ставить дитину в центр уваги сім'ї;

7. Виховний контроль через почуття провини. Дитині, яка постійно не слухається, говорять, що через неї у її батьків постійні проблеми. Тоді дитина замикається в собі через побоювання опинитися винуватою у негараздах батьків.

Доцільно дати пам'ятку батькам. СІМ БАТЬКІВСЬКИХ ЗАПОВІДЕЙ

1. Не вважайте дитину своєю власністю – вона Божа.

2. Любіть її такою, якою вона є, навіть якщо вона не надто талановита, не в усьому досягає успіху.

3. Не очікуйте, що вона виросте саме такою, якою хочете ви, – допоможіть їй стати собою.

4. Запам'ятайте: найголовніший ваш обов'язок – розуміти й втішати.

Ви – не суддя, не приклад для наслідування, а людина, на грудях якої можна виплакати і у п'ять, і в п'ятдесят років.

5. Не переймайтесь, якщо не можете чогось зробити для сина чи дочки. Найгірше, якщо можете, але не робите.

6. Усвідомте: для дитини зроблено замало, якщо зроблено не все.

7. Не очікуйте на вічну вдячність: ви дали життя своїй дитині, вона віддячить вашим онукам.

НЕТРАДИЦІЙНІ БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ

Великий ефект у вихованні дає проведення нетрадиційних батьківських зборів із залученням батьків, які вміють декламувати, співати, танцювати, грати на музичних інструментах, цікаво розповідати. Проведені таким чином батьківські збори перевершують усі сподівання батьків, і вони з великим бажанням приходять на такі батьківські збори.

Рекомендована тематика батьківських зборів:

- «Низький уклін тобі, мамо»
- «Батько і мати – два сонця гарячих»
- «Дерево мого роду»
- «Без верби і калини нема України»
- «Традиції моєї Родини».

Апофеозом спільної діяльності є випускний вечір групи, який спільно готується батьківським комітетом, студентами і класним керівником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. Соч. Том V. Москва, 1978. -265 с.
2. Шандін В.В. Методичні рекомендації з проведення батьківських зборів. *Виховання школярів*. 2002. № 9.
3. Педагогічна практика. Методичні рекомендації для студентів і викладачів. Вип. 2. - Львів: ПДПУ, 2000. 46 с.
4. Підласий І.П. Педагогіка. Новий курс: Підручник для студентів педвузів. - М., 2000. Кн. 2. Процес виховання. 340 с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. Київ, 1982. 190 с.
6. Омеляненко В. Л., Омеляненко С. В. Робоча книга класного керівника. Черкаси, 1996.

Н. О. Висоцька,

учитель музичного мистецтва Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 Черкаської міської ради Черкаської області, керівник народної вокальної студії «Беліссімо»

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ

Усі види мистецтв слугують найвеличнішому з-поміж мистецтв — мистецтву жити на землі.
Б. Брехт

Нова українська школа ставить перед сучасним вчителем задачу формування десяти ключових компетентностей у здобувачів освіти, і у формуванні кожної з них мистецтво і зокрема вокальне мистецтво, мистецтво співу відіграє важливу роль.

Процес вивчення будь-якого твору мистецтва і зокрема вокального мистецтва є комплексним процесом одночасного формування відразу декількох компетентностей:

1. Спілкування державною (і рідною, у разі відмінності) мовою

Вивчення на уроках вокалу та вокального ансамблю стародавніх народних традицій, текстів, автентичності в процесі роботи над щедрівками і колядками такими як: «Славен», «Чудесна зірка», «На Йорданській річці», «Щедрик», «Ой поле – полем» тощо; віншування газдам, які зазвичай пронизують програму щедрівок і колядок; формують у здобувачів освіти усвідомлення національної самобутності, загальнолюдських цінностей, судження щодо мистецтва й мистецьких явищ.

2. Спілкування іноземними мовами

У репертуарі нашого колективу – Народної вокальної студії «Беліссімо» - є багато творів іноземною мовою, більшість – англійською: «Try everything», «Somewhere over the rainbow», «Seasons of love», «Time to say goodbye» тощо. Є твори на івриті: «Золотий Єрусалим», «Shma Izrael»; італійською – «Funiculi-funicula», «Liberta», «Italiano vero» грузинською мовою - «Суліко».

Під час вивчення творів народів світу мовою оригіналу у здобувачів освіти формується повага до культурного розмаїття інших країн, народів; усвідомлення ширших можливостей як у творчій, так і у будь-якій діяльності зі знанням іноземних мов.

3. Математична компетентність

Музика – це взагалі художня мистецька математика. Побудова будь-якого музичного твору підкорена своїй специфічно-музичній формулі – формі .

Вивчення вокального твору завжди починається з аналізу його художньої форми, співвідношення окремих його частин, визначення метру і ритму. Співаючи, ми весь час або рахуємо, або розраховуємо. Рахуємо такти, паузи. Розраховуємо рівномірний розподіл дихання у кожній музичній фразі, встановлюємо пропорції між диханням і сценічним рухом.

Музична наука – гармонія – вища музична математика присутня в кожному вокальному творі. А вправи по гармонії так і називаються – задачі.

4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях

Звук взагалі і зокрема співацький, вокальний звук – це природне фізичне явище. Всім відомо, що нота «ля» першої октави становить 440 герців. Звукоутворення, постановка вокального звуку має відповідати всім законам фізики – бути фізіологічно правильною, природною. В процесі постановки вокального звуку дитини необхідно відкрити його власні особисті природні властивості: тембр, польотність, щільність. Особливо актуальні для співака питання акустики, розуміння і відчуття своєї власної гармонії, фізіології.

5. Інформаційно-цифрова компетентність

Сучасний процес вивчення вокального твору неможливий без використання нових технічних засобів, цифрових технологій. Прослуховування вокального твору у виконанні відомого професійного співака, або вокального колективу, який супроводжується відеозаписом відповідної тематики: картин природи, історичної події, соціального явища, є гарною презентацією твору і в значній мірі сприяє його наочності, формуванню і активації творчої уяви про художній образ, дозволяє віртуально поринути у мистецьку подорож.

На уроках мистецько-естетичного циклу активно використовуються сучасні цифрові технології: електронні музичні інструменти, комп'ютери і комп'ютерні програми для роботи з музичним матеріалом (програми запису голосу,

нотного тексту, створення і корекції фонограм тощо).

6. Уміння вчитися впродовж життя

Процеси звукоутворення, роботи над вокальними творами і їх концертне виконання сприяють активному фізіологічному стану і, як наслідок, продуктивному засвоєнню інформації; формують у здобувачів освіти якості самодисципліни і самоконтролю:

- уміння визначати власні потреби та художні інтереси;
- організації та планування свого часу для сприймання, пізнання, творення мистецтва і самовираження через нього;
- доцільного використання часу для задоволення власних культурних потреб;
- здобувати і опрацювати нову мистецьку інформацію;
- розуміти власний рівень володіння художньою інформацією;
- самому оцінювати власні помилки і досягнення, шукати нові шляхи для творчого розвитку.

7. Ініціативність і підприємливість

Активна командна робота учасника вокально-хорового колективу, вокальна робота в ансамблево-хоровій партії, виступи в складі художнього колективу на концертах, конкурсах, фестивалях, творчі колективні подорожі формують у здобувачів освіти уміння:

- критично оцінювати й інтерпретувати явища культури минулого і сучасності, розуміючи роль традицій та інновацій;
- пошуку вирішення художньо-творчих завдань;
- презентувати власні твори, пропонувати ідеї, шляхи розв'язання творчих завдань, оцінювати і визначати свої сильні і слабкі сторони.

А також виховують ініціативність щодо участі в мистецьких заходах, прагнення до творчої самореалізації (відчуття потреби бути учасником мистецьких заходів і подій), відповідальність за особистий і колективний результат.

У процесі роботи над Міжнародним благодійним проектом «Україна – Великобританія»(2011–2018рр) учасники гурту «Зозуленька» Народної вокальної студії «Беліссімо» демонстрували чудові результати особистої і колективної креативної роботи: майже половину творів, що увійшли в програму знайшли і запропонували самі діти. Вони також вносили свої пропозиції щодо трактовки художніх образів, підбору сценічного руху, створення костюмів.

Під час проведення концертного туру, що складався зазвичай близько з 30 концертів, злагоджена командна робота сприяла проведенню виступів в незнайомих залах з різними формами концертних площадок, сцени і акустики, в умовах неможливості проведення попередніх

репетицій, і програми, що постійно коректувалася. Безпосередньо під час виконання концертного номеру учасники самостійно вирішували питання розташування на сцені, контролю над ансамблевим строєм, загально ансамблевою енергетикою і цілісним темпоритмом програми, контактом – імпровізацією з глядацькою аудиторією; швидко реагували на усунення будь-яких технічних проблем (передача мікрофонів, заміна елементів живлення). Жодна проблема, що виникала під час виконання програми, не вплинула на її цілісність і якість тому, що вирішувалась швидко і непомітно для глядача.

8. Соціальна та громадянська компетентності.

Створення і реалізація вокально-ансамблевим, хором колективом громадських мистецьких проєктів: «Коляда», «Щедрування», «Свято Миколая», «Свято Новорічної ялинки»; участь в спільних мистецьких проєктах з залученням інших художніх колективів різних мистецьких напрямків: творчий звіт школи «Це моя земля – моя Україна», «Свято випускників»; створення вокально-хореографічних, вокально-театралізованих композицій формують:

- уміння ефективно співпрацювати з іншими, творити (самостійно чи в команді) естетичне середовище;
- усвідомлення своєї причетності до соціокультурних і суспільних процесів;
- розуміння своєї національної ідентичності завдяки пізнанню українського мистецтва в контексті світового;
- дбайливе ставлення до народних традицій, мистецтва рідного краю, власної культури і надбань інших культур;
- розуміння значущості мистецтва для суспільного розвитку, гордість за здобутки українців у мистецькій діяльності.

9. Обізнаність і самовираження у сфері культури

У межах старої освітньої системи формувалася людина, яка знає івміє (людина-виконавець), сучасна школа має виховувати людину, яка мислить і прагне творити (креативна людина).

Світогляд сучасної особистості розуміється як максимально узагальнений духовний феномен, архітектоніка якого складається з компонентів: погляди, знання, уявлення, поняття, оцінки, ідеали, позиції, принципи, переконання. Вони регулюють духовно-творчу активність особистості, систематизують її ставлення до життя: світу природи, культури, суспільного буття, до людей і самого себе.

Культура сучасної епохи з притаманною їй неоднозначністю оперує не лише логічними поняттями й усталеними категоріями, вона сповнена феноменами невизначеності, непередбаченості й тому потребує гнучкої, рухливої свідомості. Розвитку такого творчого типу мислення сприяє мистецтво завдяки природі художніх образів, які мають надзвичайно широкий спектр можливих інтерпретацій, особистісних

тлумачень у семантичному полі художньо-інформаційного повідомлення.

Спільним для всіх видів мистецтв є естетичне відображення в художніх образах закономірностей людського буття, духовно-світоглядна спорідненість.

Процес роботи над художнім образом вокально-хорового твору формує уміння:

- розвивати власну емоційно-почуттєву сферу на основі сприймання мистецтва та художньо-творчої діяльності;

- аналізувати, інтерпретувати, давати естетичну оцінку творам різних видів мистецтва та довілля.

- Виховує пошану до національної культури, повагу і толерантне ставлення до культурного розмаїття світу, усвідомлення потреби збереження художнього надбання людства. Та створює умови для формування емоційного інтелекту здобувачів освіти.

10. Екологічна грамотність і здорове життя

Процес сприймання, вивчення і виконання вокальних творів впливає на емоційний стан дитини, дає можливість вираження власних емоцій, почуттів, переживань; формує розуміння гармонійної взаємодії людини і природи, сприймання довілля як об'єкта для художньо-образної інтерпретації. Компетентність здорового життя безпосередньо сприяє формуванню емоційного інтелекту дитини, дає можливість зрозуміти себе та інших.

Процес співу – це не тільки емоційно-духовний, але ще й глибинний фізіологічно-психічний процес. Постава вокального дихання, що за своєю методикою наближається до практики дихання йоги, використання роботи резонаторів при звукоутворенні, і взагалі, всі процеси, що пов'язані з звукоутворенням, є природними. Вони активують загальний стан організму, відновлюють природні процеси його життєдіяльності в умовах несприятливої екології, знімають енергетично-психологічні блоки, спрямовують на здоровий образ життя. Заняття вокалом сприяють формуванню самоконтролю і самоаналізу власного фізично-енергетичного стану здоров'я, раціонального ставлення до життєвих можливостей власного організму.

Нова українська школа спрямовує освітній процес, не лише на формування в учнів комплексу ключових і предметних компетентностей, а й на розвиток у них емоційного інтелекту, комунікативних і творчих здібностей, які закладають підґрунтя для особистісної самореалізації дитини в суспільстві, її успішності в житті. Всі види і форми, етапи і методи вокального мистецтва, як невід'ємної складової частини всього мистецько-естетичного циклу, наповнені креативністю, що має властивості віддзеркалювання всіх сучасних процесів суспільства. Опановуючи мистецтво співу, здобувачі освіти стають не тільки учасниками творчого процесу, але й учасниками всіх сучасних процесів суспільства.

Виховання засобами мистецтва сучасної креативної особистості, наділеної всіма якостями

і інструментами людини майбутнього суспільства, досягається через формування загальнокультурної та предметно-мистецької компетентності у здобувачів освіти, що відіграє важливу роль у створенні ситуації успіху і високих досягнень. Відомі діячі світу мистецтв: актори і співаки, журналісти, майстри хореографії і образотворчого мистецтва відіграють в сучасному суспільстві найвидатніші ролі: займають посади сенаторів і президентів, очолюють політичні та громадські організації, підкорюють світ у галузях мистецтва, завдячуючи активній життєвій позиції, позитивному світогляду, креативному мисленню.

Основи ключових компетентностей, сформовані в учасників Народної вокальної студії «Беліссімо» протягом навчання в колективі, допомогли їй випускникам успішно соціалізуватися в житті. Зараз серед них є професійні співаки, артисти і режисери; керівники дитячих вокальних колективів, журналісти і студенти вищих навчальних мистецьких закладів. Успішно вступили до ВНЗ і активно використовують набуті в колективі навички та вміння і ті випускники, що обрали не мистецьки професії: підприємці, юристи, фінансисти, політики. Це ще раз доводить, необхідність формування ключових компетентностей у здобувачів освіти засобами музики та вокалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масол Л. М. Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво»: електронний підручник. Київ: Генеза, Брістар, 2019.
2. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В., Руденко І., Хлебникова Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти: метод. посіб. для вчителя / за наук. ред. Л. Масол. Київ: Пед. думка, 2010.
3. Сучасна професійна підготовка вчителя до викладання мистецьких дисциплін у загальноосвітній школі: проблеми, пошуки, знахідки: монографія / [Бузова О. Д., Бурназова В. В., Григор'єва В. В., та ін.]; за ред. А. І. Омелянченко]. – Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010.
4. Ключові компетентності НУШ. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnya-pochatkovo-shkoli-chek-1st-dlya-vchitelya>.
5. Масол Л. М. «Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво»: Електронний підручник. Київ: Генеза, Брістар, 2019р. 207 с.
6. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В., Руденко І., Хлебникова Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти: метод. посіб. для вчителя / за наук. ред. Л. Масол. Київ: Пед. думка, 2010. 224 с.
7. Сучасна професійна підготовка вчителя до викладання мистецьких дисциплін у загальноосвітній школі: проблеми, пошуки, знахідки: монографія [Бузова О. Д., Бурназова В. В., Григор'єва В. В., та ін.]; за ред. А. І. Омелянченко]. Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. 251 с.

Т.Л. Гавриленко,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ, НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Актуальним питання сьогодення залишається навчання та виховання дітей із затримкою психічного розвитку. Результати сучасних досліджень свідчать про те, що достатньо високий рівень дітей молодшого шкільного віку мають проблеми у навчанні та нездатні справлятися з вимогами шкільної програми. Незважаючи на те, що у цих дітей відсутні порушення слуху чи зору, відсутні значні мовленнєві порушення, відсутні порушення опорно-рухового апарату та збережений інтелект але все ж таки враховуючи особливості розвитку виникають проблеми з навчанням. Найпершими, хто помічає проблеми та труднощі у розвитку дитини є батьки, лікарі-педіатри, вихователі. Тому дуже важливо не зволікати, не чекати на спонтанне усунення даної проблеми, а звернутися до кваліфікованих фахівців.

Для визначення та вирішення даної проблеми, батьки або законні представники дитини мають право звернутися до фахівців інклюзивно-ресурсного центру та при потребі до лікаря за місцем проживання. Визначити ЗПР в дошкільному віці — завдання досить складне через подібні із інтелектуальними порушеннями проявами відставання розвитку та нерівномірність темпу психічного розвитку різних функцій. **Після ретельного обстеження тільки дитячий лікар психіатр може виявити характерні парціальні порушення у вищій психічній функції та діагностувати затримку психічного розвитку (ЗПР).**

Затримка психічного розвитку не є вирок на все життя, а тільки характеризується проміжним станом між порушенням та нормою в онтогенезі, тобто незначні порушення темпу психічного розвитку, найчастіше в інтелектуальній та емоційно-вольовій сфері.

Основною метою даної статті є допомога фахівцям, які працюють з дитиною з особливими освітніми потребами чи тільки прагнуть навчати таку дитину. Знати як проявляється затримка психічного розвитку у дітей різного віку. Вміти правильно організувати кваліфіковане навчання та виховання для цієї дитини.

Якщо дитина з певною особливістю розпочне якомога раніше комплексні корекційно-розвиткові заняття з відповідними фахівцями, то поняття «затримка» при більш сприятливих умовах буде мати тимчасовий та компенсаторний характер і його успішно можна подолати. Але саме ранішнє втручання дозволяє запобігти появі вторинних порушень. По закінченню молодшого шкільного віку дитина з затримкою психічного розвитку обов'язково повинна проходити додаткове обстеження у лікаря психіатра, для чи спростування цієї проблеми або визначення певного діагнозу.

Клінічна систематика затримки психічного розвитку за етіопатогенетичним принципом запропонована К.С. Лебединською, де вона розрізняє чотири основні варіанти ЗПР:

1) Затримка психічного розвитку конституційного генезу. Для неї характерний

спадково обумовлений психічний і психофізичний інфантилізм: інфантильний тип статури, дитяча міміка і моторика, а також інфантильність психіки. Відмічається занадто емоційна та жвава поведінка дитини, підвищений настрій, навіть у шкільному віці ігрові інтереси домінують над навчальними. Довільна регуляція не сформована, або сформована недостатньо, тобто така дитина не здатна діяти за чітко установленими правилами. Відповідно виконувати доручення дорослого для неї стає занадто важким завданням. Діти легко навіювані і недостатньо самостійні, дуже швидко втомлюються від навчальної діяльності.

2) Затримка психічного розвитку соматогенного генезу. Обумовлена інфекційними захворюваннями, особливо на першому році життя, що зумовлюють затримку рухових та мовних функцій. Викликана соматичними захворюваннями внутрішніх органів дитини або хронічними захворюваннями матері у період вагітності. У дітей спостерігається фізична і психічна астения (виснажуваність). Такі діти невпевнені, безініціативні, боязливі. Значний брак сенсорного досвіду за рахунок того, що протягом дошкільного віку є затримка сенсорного пізнання. За рахунок затримки зорового, тактильного та слухового сприймання та їх поєднання дитині важко переходити від маніпуляції до ознайомлення з предметом. А це важливо, бо аби сформувати у дитини правильні уявлення про зовнішні ознаки предметів ті їх співвідношення, слід забезпечити можливість безпосередньо сприймати ці предмети через зір, слух, дотик

3) Затримка психічного розвитку психогенного генезу. Обумовлена несприятливими умовами виховання, частими психотравмуючими ситуаціями в житті дитини, асоціальна поведінка в родині або виховання з підвищеною гіперопікою. Обмежені уявлення про оточуючий світ, низька працездатність, лабільність нервової системи, несформованість регуляції довольної діяльності. Специфічні особливості поведінки і психіки, можлива рання невротизація особистості дитини.

4) Затримка психічного розвитку церебрально-органічного генезу. При цьому типі поєднуються ознаки незрілості нервової системи дитини та ознаки парціального порушення ряду психічних функцій. Порушення розумової працездатності. Нестійкість переключення та об'єму уваги, зниження об'єму пам'яті. Недорозвинення зорово-просторового гнозису і праксису. Можливо спричинене такими факторами, як проблеми під час вагітності інтоксикація, мозкові інфекції або травми, та складні пологи матері, наслідком яких є недорозвинення психічних процесів і функцій, що призводять до порушення інтелектуальної продуктивності [1].

Особливості навчальної діяльності дітей з ЗПР

Відповідно до затвердженої Постанови Кабінету Міністрів України з 1 вересня 2017 року припинено набір дітей до першого класу у спеціальні заклади для дітей із затримкою психічного розвитку. Відповідно

учні, які залишилися у таких закладах, матимуть змогу продовжити навчання. Учні першого класу із затримкою психічного розвитку зараховуватимуться в інклюзивні класи, які створюватимуться за потребою. Тобто до 2022 року всі українські діти, які навчаються в спеціальних школах (школах-інтернатах) для дітей із затримкою психічного розвитку, поступово перейдуть на навчання до закладів загальної середньої освіти. Це допоможе забезпечити рівний доступ до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами, сприятиме їхньому успішному навчанню, розвитку та соціалізації [2].

Збільшення числа таких дітей відзначається у всьому світі, тому для досвідчених педагогів і тільки для тих, хто починає працювати з дітьми є актуальним питання навчання та виховання цих дітей. Затримка психічного розвитку зустрічається у дітей тільки у дошкільному і молодшому шкільному віці. Серед дітей із ЗПР хлопчиків удвічі більше ніж дівчат. Острах серед педагогів виникає тоді, коли вони насправді не мають знань та досвіду ефективної співпраці з дитиною з особливими освітніми потребами. І тоді під час навчального процесу виникають певні труднощі, особливо тоді, коли дитина часто конфліктує в колективі, не сприймає і не виконує шкільних вимог, не розуміє мотивів навчальної діяльності та її цілей.

Під час навчального процесу дитина з ЗПР швидко втомлюється, фізично виснажується, неможливість утримувати увагу призводить до поверхневого сприйняття інформації, як наслідок працездатність не ефективна та стрімко знижується. Як результат після тривалої виснаженості, у деяких дітей з ЗПР виникає загальмованість нервових процесів та проявляються такі характеристики, як млявість, боязкість особливо нового, безпричинна плаксивість. Безпричинна надлишкова збудливість, яка виникає спонтанно також пов'язана зі швидким виснаженням нервової системи, веде до бурхливих реакцій дитини та зауважень, до постійних конфліктів з товаришами, бійок.

Діти мають труднощі під час запам'ятовування букв і цифр, таблиці множення, віршів. Довільна і мимовільна пам'ять у дітей із затримкою психічного розвитку є слабкою. Недостатній рівень розвитку мислення й мови. Мовлення у таких дітей має певні особливості, характерна неправильна вимова окремих звуків, дитині важко диференціювати почуті звуки, недостатньо сформований рівень граматичної будови мовлення, бідність словникового запасу та труднощі в оволодінні писемним мовленням. В експресивному мовленні (висловлювання здійснюються за допомогою мови, спочатку формується задум, потім внутрішнє мовлення та завершальний етап зовнішнє висловлювання) дитина з ЗПР використовує обмежену кількість прикметників та прислівників. Характерні порушення у вимові звуків, які проявляються в основному в нечіткій вимові свистячих і шиплячих звуків, відсутності або неправильній вимові звука „Р”. Важко розрізняють такі діти поняття як „склад”, „звук”, „буква”. У дітей з ЗПР сформовані лише прості форми фонематичного аналізу. Складні форми звукового аналізу (визначення послідовності та кількості звуків у слові) викликають вже певні труднощі. Імпресивне мовлення (розуміння внутрішнього мовлення (усного або писемного), який також проходить декілька етапів: спочатку сприймання мови доповідача, потім виділення інформаційних моментів з повідомлення та формування у внутрішньому мовленні загальної змістової схеми повідомлення) у таких дітей характеризується недостатністю диференціації мовленнєво-слухового сприйняття, мовленнєвих звуків, не розпізнанням смислу окремих слів. Взагалі мовлення дітей із ЗПР багато в чому залежить від наявності емоційного компоненту. Так, при складанні розповіді за серією сюжетних картинок дитина може

скласти граматично правильне складне речення, вдало використовувати пряму мову, та емоційно забарвлювати розповідь власними фантазіями, при цьому емоційно жестикулювати, її мовлення супроводжується виразною інтонацією та адекватною мімікою обличчя. Але все це буде здійснюватися лише тоді, коли завдання для дитини буде легким, цікавим, доступним, необмеженим часом та правилами. У завданнях, які ж обмежують мовленнєву діяльність визначеним часом, коли потрібне обдумування, визначеність та чітке формулювання, правильне словесне оформлення власної думки, спостерігається зниження мовленнєвої активності, затримка та труднощі у підборі слів, неточне їх застосування.

Особливості моторного розвитку при ЗПР призводять до недостатньої координованості та сповільненості довольних рухів. Відмічається занадто підвищена рухова активність, непосидючість під час навчання, рухова розгальмованість; через недостатній розвиток дрібної моторики значні утруднення в засвоєнні нових рухових дій, особливо пов'язаних з дрібними точними рухами, загальне фізичне і соматичне ослаблення та ін. Основними причинами таких порушень вважається незрілість морфо-функціональних структур мозку, відповідальних за організацію та регулювання рухової активності, а також виражене органічне ураження підкоркових і коркових структур головного мозку.

Особливі труднощі у дітей із затримкою психічного розвитку у засвоєнні математичних понять, що викликає певні нерозуміння у рішенні задач. Таким дітям важко орієнтуватися в умовах завдань: не вміють виділити в них головну суть, представлені в них предметно-кількісні відносини їм недоступні взагалі або доступні тільки частково. Досить часто діти починають вирішувати завдання, не дослухавши інструкцію або умову, не вникнувши в її зміст, при цьому роблять необдумані, випадкові дії з числами. Багато задає запитань, але не дослуховує відповіді до кінця, тому не запам'ятовує вже почутий матеріал.

В процесі навчального процесу помітно знижується навчально-пізнавальна діяльність, що зумовлює певні труднощі та неуспішність навчання в умовах масової школи та, як наслідок, соціальна адаптація дитини з затримкою психічного розвитку в цілому. Така дитина здатна проявляти специфічну небажану поведінку, яка супротивить нормам колективу, заважає оточуючим та повертає на себе увагу. У дитини з ЗПР значно низькі навички самоконтролю, відсутні навички співпраці в колективі. Ці діти не прагнуть покращити рівень своїх знань, значно обмежений запас загальних відомостей та уявлень про навколишнє середовище. В навчальному закладі дитина з ЗПР вперше починає усвідомлювати свою неспроможність як учня, у нього виникає почуття невпевненості в собі, страх перед покаранням і повернення в більш доступну але не завжди правильну діяльність.

Але, ще раз наголошую на те, що ЗПР не вирок і тільки під впливом вчасної, кропіткої психолого-педагогічної роботи кожна дитина з часом змінюватиметься, але для кожної дитини це буде свій рівень змін.

Метою корекційно-розвиткової роботи визначено формування здорової особистості школяра із затримкою психічного розвитку, корекція його соціо-емоційних порушень, пізнавальної діяльності, спілкування та створення умов для розкриття їх особистісного потенціалу

Основні підходи до організації навчальної діяльності дітей з затримкою психічного розвитку. Зосередьте увагу на сильних сторонах учня та спирайтеся на них у процесі навчання. Водночас будьте готові до того, що доведеться поступово

заповнювати прогалини в знаннях, уміннях, навичках дитини. Підбирайте завдання, що максимально збуджуватимуть активність дитини, спонукатимуть її до пізнавальної діяльності. Урізноманітнюйте навчальну діяльність, однак забезпечуйте плавний перехід від одних видів діяльності до інших. Завдання мають відповідати можливостям учнів і виключати відчуття стійких невдач. Візьміть собі за правило, щоб уникнути почуття неспішності, наприкінці навчання ставте таке питання, щоб учень точно міг дати правильну відповідь, заняття завжди закінчувати на позитиві.

Загальні рекомендації, які допоможуть педагогу працювати з дитиною з особливими освітніми потребами.

Пристаюйте темп та методи навчальної діяльності до рівня розвитку дитини, зважаючи на знижені психічну витривалість і розумову працездатність учня. Викладаючи новий матеріал, розповідайте все крок за кроком. Надайте дитині можливість усвідомити кожен крок після пояснення. Розробіть оптимальний варіант взаємодії з ним (поясніть новий матеріал до уроку, на занятті дайте письмовий тезовий план, алгоритм дій тощо). Але пам'ятайте, що тривале виконання однієї вправи може стомити учня.

Важливий влюбій діяльності індивідуальний підхід до дитини. Подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (аудіальний, візуальний, кінестетичний). Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене.

При поясненні використовуйте доступне мовлення, висловлюйтеся точно і лаконічно. Якщо вам треба розповісти щось складне, розподіліть інформацію на декілька частин. Уникайте словесних штампів та образливих висловів, якщо ви не впевнені в тому, що дитина їх знає. Не використовуйте сарказми.

Постійно використовуйте наочність, зразки виконання завдання, доступні детальні інструкції, навідні запитання та аналогії.

Використовуйте заохочення, підтримуйте позитивну мотивацію до навчання, підвищуйте самооцінку дитини, зміцнюйте її віру в свої сили.

Не перекладайте подолання проблем у навчанні виключно на батьків. Пам'ятайте, ви найкращі фахівці! Вдосконалюйте свої знання, збагачуйте досвід, давайте поради молодим спеціалістам, використовуйте поради досвідчених фахівців. Допомогайте батькам усвідомлювати найменші успіхи учня та закріплювати їх. Подолання труднощів у навчанні — це результат спільної тривалої та кропіткої роботи педагогів, психологів, батьків і самої дитини.

Ставтеся до дитини з затримкою психічного розвитку так само, як і до їх однолітків, обговорюйте з ними ті ж самі теми.

Деякі діти із затримкою розвитку прагнуть догодити співрозмовнику та кажуть те, що, як їм здається, хочуть від них почути. Тому, щоб отримати достовірну інформацію, ставте питання на тему, яка вас цікавить кілька разів можливо перефразуйте питання.

Конкретні рекомендації, які допоможуть педагогу працювати з дитиною із затримкою психічного розвитку

У навчальній діяльності з дітьми, які мають ЗПР важливо забезпечити їх готовність до навчання у школі. Особливо важливим завданням для педагога є розвиток сенсорного сприймання, а саме: формувати у дитини здатність повноцінно сприймати предмети довкола, навчити виділяти ознаки певних предметів, проводити аналіз співвідношення двох предметів за величиною, кольором, формою, розвиток орієнтації

у просторі, збагачувати словниковий запас та виховувати самостійність [3].

Важливо розвивати фонематичний слух та формувати правильну звуковимову, вміти розрізняти початкові математичні уявлення, розвивати дрібну моторику, формувати навички соціально прийнятної поведінки. Приверніть увагу дитини до наочності, яка має бути яскравою та захоплюючою. Контролюйте час, слідкуйте, щоб дитина не перевтомлювалася. Для однієї дитини вистачить 5 хвилин заняття — і це вже буде велике досягнення на той день. Дізнайтеся про вподобання дитини та використовуйте під час заняття різні стимули, це можуть бути неординарні іграшки, гаджети, конструктор, пазли тощо.

Якщо вам під час навчання вдалося утримати увагу дитини хоча б на одну хвилину — тут же потрібно розвивати певну навчальну дію: лічити, описувати, маніпулювати предметами, видозмінювати, створювати щось нове, але дійте спільно з дитиною. Намагайтеся таким чином ще на кілька хвилин затримувати увагу дитини. Помічайте, якщо дитині не цікава запропонована вами діяльність, не засмучуйтесь і не зволікайте, а одразу запропонуйте інший вид діяльності, наприклад: малювання, гру на дитячих музичних інструментах, спробуйте зацікавити дитину мистецтвом орігамі, намагайтеся підібрати інший вид діяльності, який зацікавить дитину. Таким чином, працюємо над тим, що мимовільна увага поступово перетворюється на довільну. З часом збільшується час концентрації уваги на одному об'єкті, що призводить в майбутньому до більш тривалої зосередженості. В майбутньому лімітованого часу вистачить на виконання певного завдання спільно з педагогом, а вже потім — самостійно. Але продуктивним буде результат тоді, коли маршрут тренування довільної уваги буде чітко спланований та організований. В майбутньому це дасть шанс стимулювати навчальну діяльність та налагодити контакт на співпрацю з дитиною. Щоб результат вашої співпраці був продуктивним та мав гарний результат, важливо не спровокувати прояви агресивної поведінки, у співпраці з дитиною необхідно уникати примусових дій. Спробуйте поспостерігати за поведінкою дитини під час навчання та зазначте її гарний результат, констатуруйте успіхи дитини, заохочуйте до кращих результатів, підкреслюйте перевагу наступної спроби ніж попередньої. Але не перегравайте, бо дитина це дуже відчуває. З часом у дитини тренується сміливість, впевненість та хист до навчальної діяльності. Неважливо, чи з помилками буде дитина виконувати завдання, чи без помилок, головне — щоб був розвиток концентрації уваги, можливість дитини зосередитися хоч на певний час, для того, щоб з часом такі навички були вже більше автоматизовані.

Варто пам'ятати, що розвиток дитина із затримкою психічного розвитку, порівняно з її однолітками може розвиватися з запізненням. Якщо враховувати ситуацію, що в сім'ї, де виховувалася дитина, вірогідно, що фломастери або пазли дитина бачить чи не вперше, тому й не знає коректного способу їх застосування. Як правило, з часом такі діти набувають навички правильного використання предметів від інших дітей, але не без участі педагога. Звичайно актуальне питання безпеки однокласників, які навчаються разом з дитиною із ЗПР, тому асистент вчителя повинен бути на уроках чи заняттях та пильно стежити за діями дитини з ООП, а при потребі і асистент дитини. Також на індивідуальних заняттях у психолога, вчителя-логопеда або вчителя-дефектолога повинна здійснюватися систематична корекційно-розвиткова робота з розвитку всіх психічних явищ.

Для більш успішного результату треба налагодити співпрацю з батьками дитини із затримкою психічного

розвитку, а саме: інформувати про стан здоров'я та психічний розвиток дитини, про зміни, які відбуваються в родині, про діяльність дитини поза навчального процесу, долучати батьків до коректного виховання. З метою покращення навчального процесу батьків обов'язково запрошують на засідання команди психолого-педагогічного супроводу і проводять роз'яснювальну просвітницьку роботу у формі бесіди. Без участі сім'ї допомоги дитині буде вкрай важко, тому потрібно вірити в результативність просвітницької роботи. Буває дуже часто коли членам сім'ї також потрібна психологічна допомога.

У більш складніших випадках до дітей із ЗПР застосовують підходи когнітивно-поведінкової терапії та медикаментозне лікування після консультації практичного психолога та психіатра, які теж мають позитивні наслідки після застосування.

Варто не забувати, що дитині із ЗПР, з якою ніколи не займалися батьки чи спеціалісти, складно соціалізуватись. Їй необхідно, насамперед, забезпечити стабільний режим дня, чітку організацію діяльності, щоб призвичаїти до дисципліни, систематичні дозовані навантаження. Відтак, з часом дитина звикає до статусу учня, необхідності займатись і стає активним та зацікавленим співучасником освітнього процесу.

Які є рольові ігри для дітей із затримкою психічного розвитку?

Пропонуйте дитині із ЗПР ті ж самі ігри, що використовуєте з іншими дітьми.

Надавайте дитині із ЗПР частково лідерську роль, але не організаційну. Призначена роль для дитини із ЗПР у кожній грі повинна бути особливою, щоб вона могла себе проявити, «відкритися» не мала можливості «заховатись» за інших. Під час гри виникають такі обставини, коли потрібно задіювати певні психічні функції та бути соціально активним учасником або ж просто перебувати в центрі уваги. Це стимулює таку дитину до активності та відповідальності.

Для прикладу, як у рольовому розігруванні казки "Ріпка" чи "Колобок". Ці ролі можна сміливо доручати дітям із ЗПР. Таким чином, ми привчаємо дитину до виконання певних функцій, щоб вона не почувалася незадіяною, не відчувала браку комунікації, але, щоб кінцевий результат всієї команди безпосередньо залежав від її участі.

Але доручати ролі, які вимагають складної організаційної активності, наприклад, як у грі "Лікар-Айболіт", – недоцільно, оскільки діти можуть розгубитись, загальмувати гру або зовсім її не розгорнути через несформованість відчуття причинно-наслідкових зв'язків чи недостатній розвиток поняття ряду. Також не дуже добре доручати надто складні ролі в мовленнєвому плані, бо важкі та громіздкі тексти можуть бути непосильними для дитини із ЗПР, особливо якщо йдеться про імпровізацію чи моделювання гри на свій лад. Тільки згодом, коли мовленнєвий матеріал гри пропрацюють інші діти, можна надавати спробу й дитині із ЗПР.

Часто діти самі обирають собі ролі у грі. Домовляються між собою: "Ти будеш командиром, я – розвідником, а Сергій – зашифруватиме та передаватиме інформацію в штаб". Таке розподілення між дітьми діагностично цінне, оскільки можна виявити, ким уявляють себе діти в соціальному плані (лідерами чи виконавцями), а також – наскільки готові доручати іншим складніші завдання. Місія педагога – непомітно керувати грою та не допускати конфліктних ситуацій між дітьми. [2]

Чи треба мати відповідну освіту, щоб займатися з дітьми з затримкою психічного розвитку?

Якщо ви плануєте займатись з дитиною із ЗПР на корекційно-розвиткових заняттях, то вам, звичайно, потрібна відповідна спеціальна освіта. Якщо ж ви – вчитель класу (групи), або асистент вчителя (вихователя) в якому навчається дитина із ЗПР, то достатньо пройти відповідні курси, тренінги і стажування, щоб зрозуміти специфіку навчання таких дітей, а також оволодіти технологією диференційованого викладання в класі (групі) з такою дитиною. Окремо необхідно володіти навичками безоцінного оцінювання дітей із ЗПР та спільного викладання в класі, де є вчитель і асистент учителя. І тоді робота з дітьми з особливими освітніми потребами відгукнеться вам успіхом подолання незвичного, чого ми інколи так боїмося.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебединский В. В. Нарушения психического развития в детском возрасте: учеб. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений. Москва. Издательский центр «Академия», 2003. 144с.
2. Навчання дітей із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах URL: <https://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-navchannya-ditej-iz-zatrymkoyu-psyhichnogo-rozvytku-v-inklyuzyvnyh-klasah/>;
3. <https://www.youtube.com/watch?v=g7puowGE-xl&feature=youtu.be>
4. Сенсорний розвиток дітей раннього віку URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2324-sensorni-rozvitok-dtey-rannogo-vku>
5. Власова Т. А., Лубовский В. И., Митина Н.А. Дети с задержкой психического развития. Москва, 1984.
6. Войтко В. В. Возможности инклюзивной освіти дітей із затримкою психічного розвитку. Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання : тематичний збірник праць/ упоряд. Волосюк А. А., Басараба Н. А., Козловська С. С./ за заг. редакцією Лавренчука А.О. Рівне. РОІППО, 2014 343 с.
7. Дятленко Н. М, Софій Н.З., Мартинчук О. В., Найда Ю .М., Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / під заг. ред. Войцехівського М. Ф. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172с.
8. Ілляшенко Т.Д., Бастун Н.М., Сак Т.В. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. Київ, 1997. 128с.
9. Лебединская К.С. Основные вопросы клиники и систематики задержки психического развития. Москва, 1982.
10. Лебединский В. В. К проблеме формирования уровней системы эмоциональной регуляции. Вестник Московского университета. Психология.1998. № 4. Серия 14.
11. Навчання дітей із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах URL: <https://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-navchannya-ditej-iz-zatrymkoyu-psyhichnogo-rozvytku-v-inklyuzyvnyh-klasah/>;
12. <https://www.youtube.com/watch?v=g7puowGE-xl&feature=youtu.be>
13. Психолого-педагогічні особливості дітей із ЗПР. URL: <http://mybiblioteka.su/7-135948.html>
14. Филиппова Н.В., Барыльник Ю.Б., Исмаилова А.С. Современный взгляд на задержку психического развития. Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2015, № 10. С. 256-262.

Є.В. Качкар,

кандидат технічних наук, методист навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

В.К. Курас,

методист навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТ-КАМЕРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Демонстрування предметів, об'єктів під час освітнього процесу є невід'ємною його складовою. Одним із приладів, які демонструють предмети, явища, процеси, є документ-камера. Охарактеризуємо її технічні можливості і значення для якісної візуальної передачі навчальних матеріалів та розвитку інтересу до навчання в учнів.

Документ-камера – це пристрій, який виводить на екран зображення об'єктів та предметів. Вона є важливим інструментом викладача, оскільки відбувається наочна демонстрація певної формули, картинки чи предмета всім учням одночасно. Можна використовувати документ-камеру для запису відео та фото файлів. Також зроблені відео-файли можна використовувати на наступних уроках.

Використовують документ-камери для зацікавлення до навчального процесу. Але з розвитком технічного прогресу документ-камери почали використовувати не тільки в школах, а й у всіх інших типах освітніх закладів: на відео-конференціях великих та малих фірм, та ін.

Важливим інструментом навчання документ-камери стали у період карантину, оскільки під час її використання відбувається наочна демонстрація предмета, а учні у цей час можуть бути дома і мають можливість спостерігати за проведенням уроку. Документ - камери є важливим елементом і тому, що відображають усі структурні елементи уроку. Даний інструмент підходить для використання, як для індивідуальних, так і для середніх та великих груп учнів. За рахунок цього уроки стають більш наочними, цікавішими, набувають інтерактивного спрямування. Водночас економиться час, що є дуже важливо під час навчання. Зображення предметів стає ближче до учня, тому що він може бачити предмет, а не уявляти його.

До прикладу візьмемо документ-камеру Epson ELPDC21. Вона є однією з останніх моделей, тому має багато корисних та цікавих функцій. Візуально вона схожа на модель ELPDC13, а модель ELPDC07 візуально схожа з – ELPDC11. Під час вибору декількох документ-камер потрібно враховувати, що вони мають аналогічні технічні характеристики і можливості.

Документ - камери поділяються на різні **типи відповідно до розміщення:** вони бувають портативні(переносні) та стаціонарні(настільні), потолочні (які кріпляться на стелю). Можуть мати гнучкий штатив чи штатив із шарнірами і різне розширення оптики. Підключаються лише до комп'ютера, або до комп'ютера та розетки.

Комплект поставки Epson ELPDC21

У комплект поставки йде документ-камера, дроти з'єднання до комп'ютера та проектора, а також диск із програмним забезпеченням та сумка.

Документ-камера складається із камери, яка встановлена на стійці. Біля камери знаходиться лампочка для підсвічування предмета, коли недостатньо денного світла. Стійка, на якій знаходиться камера, закріплена на основі(опорній частині) таким чином, щоб пристрій не падав. Epson ELPDC21 має стійку на шарнірах, що дозволяє підняти камеру для більшої площі відображення предмета. Стійки є різного типу: на шарнірах, з гофрованою трубою тощо.

Дроти з'єднання використовуються для підключення до комп'ютера та проектора. Також є дроти для підключення до електромережі.

До складу документ-камери також йде диск із програмним забезпеченням. Програмне забезпечення має назву: Easy Interactive Tools Ver.4.21. Використовуючи на комп'ютері Easy Interactive Tools, можна керувати документ-камерою.

Можливості використання за допомогою комп'ютера:

- передати зображення предмета у реальному часі;
- запис відео із звуком;
- зробити фото предмета;
- створити графічний файл;
- відкрити файли, які зроблені раніше.

Можна налаштувати документ-камеру на включення/виключення лампочки; вибрати папку для збереження файлів; налаштувати частоту кадрів при записі відео; налаштувати звук; вибрати мікрофон при записі звуку.

Якщо використання не зрозуміло або користувач вагається у виборі, додатково є довідка. Довідка має детальний опис кожного елемента.

Сумка використовується для безпечного перенесення документ-камери на інше місце і для захисту та компактного зберігання приладу.

Способи використання документ-камери Epson ELPDC21

Є два способи використання Epson ELPDC21:

- з допомогою комп'ютера – де є програмне забезпечення, яким керують документ-камерою;
- без використання комп'ютера, підключення відбувається лише до проектора.

Якщо керувати документ-камерою за допомогою комп'ютера, тоді кнопки на основі не потрібні, адже до документ-камери у складі йде диск із відповідним програмним забезпеченням. У програмному

забезпеченні є всі необхідні команди для використання документ-камери.

Схема керування документ-камерою через комп'ютер. Потрібно під'єднати документ-камеру до комп'ютера, а комп'ютер під'єднати до проектора. Спочатку відбувається передача зображення від документ-камери до комп'ютера, а потім від комп'ютера до проектора.

При використанні документ-камери без комп'ютера задіюються кнопки керування, що знаходяться на основі (опорній частині) документ-камери. Даний спосіб дозволяє не використовувати комп'ютер, а одразу підключити камеру до проектора. При цьому є можливість зробити фото та відео із звуком. Зроблені файли без комп'ютера будуть збережені на карті пам'яті.

Схема керування документ-камерою без комп'ютера. Під'єднавши до проектора документ-камеру, проектор відображає потрібні фото та відео-файли з карти пам'яті або зображення в реальному часі. Зазвичай документ-камери використовуються лише з програмним забезпеченням. Тобто, керуються програмами на комп'ютерах. Тому на основі (опорній частині) не завжди є кнопки керування. Epson ELPDC21 дозволяє працювати з програмним забезпеченням як на комп'ютері, так і використовуючи його. Або одночасно можна використовувати комп'ютер та кнопки на основі (опорній частині).

Опис кнопок керування:

- включити та виключити документ-камеру;
- зробити фото – камера робить знімок та зберігає в карті пам'яті;
- зробити відео – камера робить відео із звуком та зберігає в карті пам'яті;
- автофокус – для відображення кращого зображення;
- кнопки приближення та віддалення – приблизити та віддалити предмет;
- кнопка меню – для відображення меню;
- кнопки керування меню – для налаштування відображення зображень та відео.

У документ-камері Epson ELPDC21 кнопки керування знаходяться на основі (опорній частині). Є кнопки загального призначення: включити та виключити; приблизити або віддалити фокусну відстань до предмета; налаштувати автофокус. При зміні фокусної відстані до предмета, документ камера автоматично налаштує її, тому не потрібно вручну використовувати налаштування автофокусу. Але, якщо користувач хоче налаштувати відображення більш чіткіше, то потрібно натиснути кнопку «авто фокус».

Особливістю використання Epson ELPDC21 без комп'ютера є вибір джерел відображення предмета. Джерелом відображення є карта пам'яті, або камера. Також можна вибрати відображення одночасно із двох джерел. Одночасно буде відображено зображення з камери та карти пам'яті. Одне зображення буде в режимі реального часу, а інше зроблене заздалегідь. Приклад відображення з двох джерел: формула та реакція; перелік елементів та складений об'єкт; готовий малюнок та процес створення малюнка; тощо. **Для природничо-математичного циклу** є демонстрація процесів та явищ, спостереження за погодними умовами, або спостереження за рослинним та тваринним світом. Наприклад: вивчення електрики та електротехніки, де з однієї сторони буде зображена схема, а з іншої в реальному часі буде відображено процес покрокове з'єднання елементів у схему. При вивченні рослин можливе зображення фото насіння і відображення самої рослини. **Для гуманітарного циклу:** можна продемонструвати книгу, документ, рисунок. Цікаво продемонструвати цінний історичний документ, предмети з відповідних тем уроків, адже коли учень бачить предмет, тоді він краще розуміє та сприймає інформацію на уроці.

Програмне забезпечення Easy Interactive Tools

Easy Interactive Tools є на диску в комплекті поставки, швидко та легко встановлюється. Після запуску відкривається командний рядок та головне вікно програми та додаткова панель.

Командний рядок Easy Interactive Tools Ver.4.21

У командному рядку Easy Interactive Tools знаходяться кнопки для налаштування документ-камери. Функції командного рядка: відкрити головне вікно; зберегти файл; перегляд файлів; налаштування камери; налаштування режимів відображення (режим камери чи режим білої дошки) та вихід. Головна панель Easy Interactive Tools зображена на рисунку 1.

Рисунок 1 – Командний рядок Easy Interactive Tools

При запуску Easy Interactive Tools одночасно з командним рядком відкривається головне вікно та панель малювання. Головне вікно Easy Interactive Tools має перелік функцій для роботи з документ-камерою. Опис функцій:

Примітка на роб. столі – створити примітку на робочому столі;

Створити – створити графічне зображення в режимі білої дошки;

Відкрити – відкрити файли для демонстрації;

Останні файли – відкрити останні файли, які зроблені за допомогою документ-камери або іншим приладів;

Документ-камера – запустити документ-камеру, відкриється зображення в режимі реального часу;

Браузер – відкрити браузер для роботи в інтернеті;

Інші програми – використання додаткових програм при роботі з камерою.

Головне вікно Easy Interactive Tools зображено на рисунку 2.

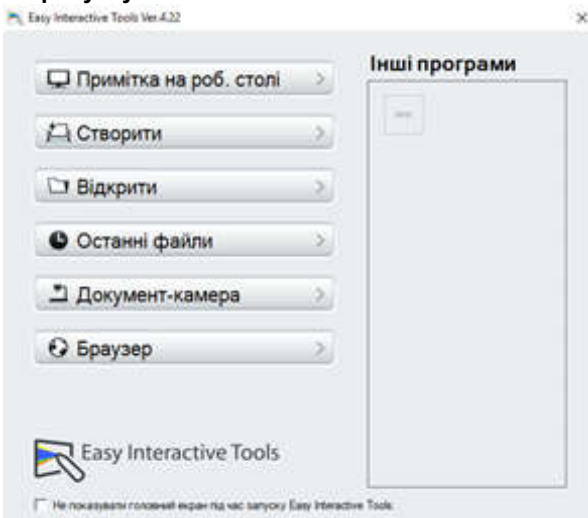

Рисунок 2 – Головне вікно Easy Interactive Tools

При відкритті головного вікна програми також відкривається панель малювання. Допоміжна панель має наступні елементи: вибір фігури, написати текст, перо (пензель), вибір товщини пензля, вибір кольору пензля та гумка.

Панель малювання використовується в двох режимах. **Перший режим** – для створення зображень в режимі білої дошки. Другий режим – режим анотації, виділення певної частини тексту чи певної області на рисунку чи карті.

Режим білої дошки

Створення зображень на білій дошці може бути таким: створення схеми, зображення фігур. Для цього потрібно відкрити режим білої дошки у командному рядку, або у головному вікні. Потім вибрати тип змісту на дошці. Це може бути лише графічні елементи, або текстові елементи, або графічні та текстові

елементи разом, де текстова частина є описом графічних елементів. Вибравши потрібний тип зображення, приступати до створення графічного файлу. Спочатку відкрити тип фігури, потім вибрати колір фігури, розмістити на екрані білої дошки. Для вибору наступного елемента потрібно переключитися на потрібну фігуру.

Є можливість вибору замальованої чи незамальованої фігури. Фігура в вигляді лінії є пряма, штрихована, хвиляста. Є можливість проведення лінії від руки користувача. Коли в користувача є лише пензель, він може зобразити лінію чи фігуру. Користувач сам вибирає товщину та колір лінії. При цьому кожен колір відноситься до певного завдання.

Режим анотації

Інший варіант використання допоміжної панелі – це виділення певної частини тексту. Для цього вчитель виділяє потрібний елемент: маркер(пензель), текст або фігуру. Потім наносить маркер на потрібну частину тексту, підкресливши або обвівши її. Можна підкреслити термін, який є визначенням для вивчення або запам'ятовування. Виділяти можна речення, абзац або частину схеми на зображенні.

Якщо користувач виділив непотрібну частину тексту, то на панелі є гумка, яка очистить виділену частину. Панель малювання зображено на рисунку 2.

Рисунок 3 – Панель малювання Easy Interactive Tools

Можливості Epson ELPDC21

Документ-камера має широкий спектр можливостей. Її можна використовувати з комп'ютером та без нього. Також важливими є наступні технічні параметри:

- передача зображень в реальному часі;

Рис. 3

- запис фото та відео файлів із звуком;
- збереження фото та відео-файлів на карту пам'яті(чи папка на комп'ютері);
- підключення до декількох пристроїв(комп'ютери, проектори);
- відображення зображень із декількох джерел;
- редагування зображення на екрані(підкреслення та виділення частини тексту);
- створення зображень в режимі білої дошки;

Висновки

Документ-камера – пристрій, який виводить на екран зображення об'єктів, предметів, явищ. Документ-камери бувають різних типів. Основна можливість – це передача зображення у реальному часі. Використовують для наочної демонстрації предметів, за рахунок цього навчання стає цікавішим та набуває інтерактивної складової.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курас В. К. Особливості використання STEM-засобів в освітньому процесі закладів загальної середньої. Черкаси : ЧОІПОПП, 2020. 32 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) Сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> - 02.09.2020
3. Кадемія М. Ю. Інноваційні технології навчання : словник-госарій. Львів : Вид-во ЛДУ БЖД, 2011. 156 с.
4. Документ-камера Epson ELPDC21 Сайт. URL. Режим доступу: <https://epson.ua/catalog/equipment/V12H75804/> - 27.08.2020
5. Документ-камера і навіщо вона потрібна Сайт. URL: <http://arneq.com.ua/novosti/dokument-kamera-inavishcho-vona-potribna.html> - 27.08.2020.
6. Document Camera User's Guide. Методичний посібник. Сайт. URL: <https://files.support.epson.com/pdf/elcdc21/elcdc21ug.pdf> - 02.09.2020.

О. В. Дубенок,

учитель географії та природознавства комунального закладу «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради»

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Спрямування свідомості суспільства до гуманістичних цінностей, які проголошують провідною цінністю - особистість людини, стало сьогодні важливим напрямком державної політики в галузі освіти. Гуманізм у ставленні людини до людини невід'ємно пов'язаний із ставленням людини до оточуючого світу. Поворот суспільства від «культури корисності» до «культури достойності» потребує нової системи цінностей і у ставленні людей до природи.

Тому на порозі III тисячоліття людство вступає в нову епоху своїх взаємовідношень з оточуючим середовищем, епоху, яка наполегливо вимагає швидкої перебудови мислення і формування екологічної компетентності людини. Тому важливою задачею є підготовка людей до правильної поведінки у природі. Вирішувати її повинні усі

соціальні інститути суспільства. Значна роль у вирішенні цієї проблеми належить школі.

У Концепції екологічної освіти в Україні зазначається, що основною метою такої освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом, а з іншого боку, виконувати інтегративну роль у всій системі шкільної освіти. Ця мета досягається впровадженням в освітній процес наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток». Дана наскрізна лінія передбачає формування в учнів соціальної активності, відповідальності

й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, що сприятиме його збереженню і розвитку суспільства.

Випускники спеціальних загальноосвітніх шкіл, що мають інтелектуальні порушення стануть членами суспільства. І тому формування екологічної свідомості є одним із важливих завдань, які стоять перед спеціальними школами.

Відповідно до сучасних вимог реалізація наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» має відбуватись в процесі викладання всіх шкільних предметів. Але екологія – природнича наука і на шкільний курс природознавства лягає основне навантаження в екологічній освіті. Уроки природознавства озброюють дітей знаннями про основні елементи живої і неживої природи, формують розуміння та правильне відношення до природних явищ, виховують бережливе ставлення до природи. Значимість екологічної освіти підсилюється тим, що зміст її - це благодатний матеріал для корекції вад розвитку психічних процесів учнів спеціальних загальноосвітніх шкіл. Навчання природознавству дає можливість залучати школярів до природоохоронної роботи, що сприяє формуванню екологічної культури, необхідної в процесі соціальної адаптації випускників.

Програмою з природознавства передбачено зовсім мало тем суто екологічного характеру. Але, розуміючи важливість цієї проблеми, слід максимально використати навчальний матеріал у справі екологічної освіти. Для покращення ефективності роботи, всю багатопланову систему екологічних знань, якими оволодівають учні, можна поділити на 2 блоки:

- 1 блок – блок опорних екологічних знань,
- 2 блок – блок власно природоохоронних знань.

I. До блоку опорних екологічних знань належать:

1. Знання про предмети і явища природи, їх властивості; про взаємозв'язки між ними; тобто, весь комплекс знань про оточуюче середовище, про все, що називається ємним словом «природа».

2. Екологічні знання про біологічні системи (ліс, степ, водойми та інші), про взаємовідношення організмів із середовищем існування, про пристосування до нього, про взаємовідношення організмів друг з другом і з людиною.

3. Знання цінності і важливості об'єктів, що вивчаються, в житті природи і людини.

4. Знання про працю людей по використанню природних багатств.

II. До блоку власно природоохоронних знань належать:

1. Знання про охорону природних об'єктів. Ця група включає в себе знання про те, що всі тварини і рослини потребують захисту; про види рослин і тварин, які вважаються рідкісними і знаходяться під загрозою зникнення.

2. Знання про мотиви охорони рослин і тварин. Сюди відносяться: «економічні мотиви» (мотиви користі), «естетичні мотиви» (мотиви краси), «гуманістичні мотиви» (мотиви доброти), «санітарно-гігієнічні мотиви» (мотиви здоров'я), громадянські мотиви охорони природи.

3. Знання про заходи охорони природи. До цієї групи знань належать знання про існування законів в сфері охорони природи, знання про раціональне використання природних багатств в трудовій і господарській діяльності людини; знання про норми і правила поведінки людей в природі; знання про форми охорони природи, в яких приймають участь школярі; знання про способи і правила їх виконання.

Всі ці знання формуються поступово протягом всіх років вивчення дітьми природознавства. У процесі даної роботи доцільно використовувати різні види діяльності учнів: навчання, гру, працю, елементарну науково-дослідницьку діяльність, спостереження, навчальні екскурсії. Ставлення дітей до природи перш за все формується під впливом знань. Не можна любити те, про що не маєш уявлення.

Конспект уроку у 6 класі спеціальної загальноосвітньої школи для дітей з інтелектуальними порушеннями допоможе сформувати уявлення про особливості реалізації наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» на уроках природознавства.

Тема уроку: Мінеральна і морська вода.

Мета уроку: продовжувати поширювати знання учнів про воду, як природне тіло. Удосконалювати уявлення про розчинні і нерозчинні речовини. Познакомити з природними розчинами. Формувати поняття «розчин», «розчинні речовини», «мінеральна вода», «мінеральні солі», «морська сіль», «морська вода».

- Формувати вміння висловлювати судження, застосовувати засвоєні знання. Удосконалювати навички пошуково-дослідницької роботи.

- Розвивати елементи логічного мислення, пам'ять, увагу, уяву. вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки мовлення, пізнавальний інтерес.

- Виховувати бажання знати більше про оточуючий світ.

Обладнання: мультимедійний супровід до уроку, пляшка мінеральної води, зразки мінеральної і морської солі.

Хід уроку

I. Нервово-психічна підготовка.

1. Пальчикова гімнастика.

«Все із доброго чи злого –

Починається з малого.

Листя виростає з листочка,

З нитки витчеться сорочка.

Хліб – з маленької зернинки.

Дощ - із чистої краплинки.

День турботою почнеться –

Все довкола усміхнеться.

Проганяй мерщій дрімоту,

Давай розуму роботу.

І роби невтомно, вміло

Хоч мале, та добре діло.» (М. Сингаїєвський)

(Під мовний супровід діти роблять пальчикову гімнастику).

2. Мотивація до навчальної діяльності.

- Яке добро ви зараз можете робити? (*вчитися, допомагати один одному, бути уважними*).

- Для чого ви вчитеся? (*щоб більше знати, бо знання стануть в нагоді*).

II. Актуалізація знань.

Опитування:

Яке тіло неживої природи ви вивчаєте? (*воду*)

Де в природі знаходиться вода?

Чому людині треба пити воду?

2. Прийом «Це цікаво». *Тіло людини заповнено водою. Наприклад, в тілі людини вагою 70 кг вода складає 49 кг. «Пити» - це слово люди вимовляють одним з найперших, ледь тільки навчаться говорити. І вода супроводжує нас протягом усього життя. Людина щоденно повинна випивати до 2 л води.*

3. Вода – «чудо природи».

Вода є скрізь, тому її називають чудом природи.

- Чому ще воду називають «чудом природи» ви здогадаєтесь, коли поглянете на фото нашої планети з космосу.

- Чому Земля має вигляд «блакитної планети» (*вода-найпоширеніша речовина на планеті*).

- Співвідношення води і суші на Землі ви зрозумієте, поглянувши на діаграму. (*перед учнями діаграма*)

- Чому ще воду називають «чудом природи»? (*вода – єдина речовина, що буває в 3-х станах*)

Дидактична вправа «Стани води».

Учням пропонуються фото природних тіл, а вони визначають в якому агрегатному стані перебуває вода.

- росинка - ... (*рідкий*),

- сніжинка - ... (*твердий*),

- хмаринка - ... (*газоподібний*),

- дощова краплина - ... (*рідкий*),

- бурулька - ... (твердий),
- крижинка - ... (твердий).

III. Основна частина

Повідомлення теми уроку.

а) Вправа «Мікрофон»

розчинні речовини – це...

нерозчинні речовини – це...

розчин – це...

розчинник – це...

ми робили розчини ... (солі та цукру)

- Сьогодні ви дізнаєтесь, які є природні розчини.

(Вчитель записує тему уроку)

2. Актуалізація знань про утворення джерел.

а) Проблемне запитання:

- Вчора ішов дощ, куди зникли калюжі? (висохли)

- Чому висохли?

- Куди поділась водяна пара? (діти пояснюють процес кругообігу води)

б) Актуалізація знань про утворення джерел.

Поясніть, як утворюються джерела?

3. Формування знань про мінеральну воду.

а) Поняття «мінеральна вода».

- В деяких місцях підземна вода, протікаючи крізь різні породи, розчиняє їх і насичується різними речовинами, така вода називається мінеральною.

- Якщо мінеральна вода – це вода, в якій розчинені мінеральні солі, то як ця вода називається? (розчин)

- Як називаються мінеральні солі? (розчинні речовини).

Хто створив цей розчин? (природа).

Проблемне запитання:

З мінеральної води можна отримати мінеральні солі? Як? (Учні висловлюють різні думки і приходять до висновку: «шляхом випаровування»).

Приєм «Це цікаво». Джерела мінеральної води є в різних місцях Землі. На Україні їх близько 600. Найбільше – в Карпатських горах.

б) Мінеральна вода – лікувальна вода.

Вона корисна для здоров'я. Біля джерел будують заводи, на яких воду розливають в пляшки і постачають до магазинів. Будують і санаторії для лікування людей мінеральною водою.

В Черкаській області є родовища мінеральної води. Тальнівську і Мошнігорську воду можна купити в магазині.

в) Охорона джерел.

Вправа «Мікрофон»:

- Як люди ставились до води в минулому? (відповіді дітей)

- Як треба ставитись до джерельної води? (думки учнів)

Учень: «Виблизкує водичкою

З-під верби джерело.

Я розчищу його до ладу

І камінням обкладу.

Щоб воно цілющу воду

Добрим людям принесло.»

4. Фізкультхвилинка

5. Формування знань про морську воду.

а) Поняття «морська вода».

Проблемне запитання:

- Де ще в природі є природні розчини? (в морях і океанах)

- В морській воді розчинено багато мінеральних солей і кухонна сіль. На смак морська вода гірко-солонна.

- Як називається морська вода, якщо в ній розчинені солі? (розчин).

- А як називаються ці солі? (розчинні речовини).

в) Приєм «Це цікаво». В різних морях різна солоність води. В середньому в 1 л. води розчинено 1,5 столові ложки солі. В теплих морях солоність води вища. Так, в 1л Мертвого моря міститься 1 склянка солі.

Проблемне запитання:

- Чому в теплих морях солоність води вища?

- Можна з води отримати морську сіль?

- Як? (діти розглядають ілюстрації способів добування морської солі та її зразки)

- Морську сіль можна купити в аптеці та магазині. (демонстрація упаковки морської солі)

- Чому її продають?

г) Користь морської води для людей.

- Які моря є на Україні?

Влітку від людей можна почути: «Поїду відпочивати до моря...»

- Чому люди їдуть відпочивати до моря? (корисно).

- Хто з вас бував на морі? Чому їздили? Що запам'ятали?

Використання морської води:

- для купання,

- корисно дихати морським повітрям.

Робота в парах.

Практична робота: «Виготовлення морської води.»

(Діти, працюючи в парах, в склянках роблять морську воду.)

IV. Робота з підручниками (вибіркове читання):

прочитати, яку воду називають мінеральною,

- прочитати, яку - морською.

V. Робота в зошитах з друкованою основою.

Діти записують визначення морської і мінеральної води.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

Вправа «Інтелектуальна розминка».

Дайте правильну відповідь:

Вода, в якій розчинені мінеральні солі називається...

- розчин мінеральної солі,

- мінеральна вода,

- каламутна вода.

Вода, в якій розчинені мінеральні і кухонна солі називається...

- питна вода,

- морська вода,

- природний розчин.

Мінеральна вода...

- корисна для здоров'я,

- шкідлива для здоров'я.

Які моря є на Україні?

- Азовське,

- Дніпро,

- Чорне.

Скільки людина може прожити без води?

- кілька тижнів,

- кілька днів,

- кілька місяців.

Проблемна ситуація.

Вчитель: «Уявіть, що ви проживаєте в країні, в якій живуть найщасливіші люди на Землі. В країні є красиві луки та високі гори. Пересохли всі річки, озера і ставки. Немає ні краплини прісної води. Скрині із золотом, коштовне каміння та всі гроші належать вам.»

Скільки років ви хочете прожити в такій країні?

3. Правила економного використання води.

Вправа «Мікрофон».

Що треба робити щоб не залишатись без води? (думки дітей)

VII Заключна частина:

Метод «Рефлексія»:

Що цікавого дізналися?

Домашнє завдання.

Оцінювання знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блеч Г.О. Методичні рекомендації щодо навчання природознавства у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей. Київ: Освіта України, 2011. 72с.

2. Воробьєва Л.В. Экологический ликбез для детей и родителей. Вестник АоЭКО.2000.№4. С.24-26.

3. Білявський Г. О. Основи екології: Підручник. Київ: Либідь, 2005. 408 с.

В.Ю. Носова,

учитель української мови та літератури;

Н.Г. Бережна,

учитель початкових класів Червонослобідського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 Червонослобідської сільської ради Черкаської області

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Сучасне покоління живе в світі комп'ютерних технологій, тому все більшою проблемою стає живе спілкування. Діти багато часу витрачають на віртуальні ігри та соціальні мережі, їм важко висловити свою думку, адже вони мають невеликий словниковий запас. Тому актуальною є проблема розвитку мовлення у здобувачів освіти. Провідною діяльністю дитини є гра. У грі дитина вчиться висловлювати свої думки та почуття, вчиться розмежовувати добро і зло. Гра допомагає виявити кожному свої особливості, з'ясувати, як він сприймається іншими, й тоді дитині доводиться будувати свою поведінку з урахуванням можливої реакції інших.

Протягом життя людині доводиться грати ту чи іншу соціальну роль, яка відведена їй у суспільстві. За життя кожен програє близько ста ролей і до виконання кожної окремо готується сам або його готують оточуючі. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога.

Гра дарує радість щохвилини, задовольняє потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо у ході гри у дітей формуються та закріплюються вміння та здібності, необхідні їм для виконання творчих, соціальних та професійних функцій у майбутньому. Там, де є гра, панує радість дитячого життя.

Ігрова позиція – могутній засіб виховного впливу на дітей. У процесі гри в здобувачів освіти виробляється звичка самостійно думати, зосереджуватися та висловлюватися. Діти так захоплюються грою, що й не помічають, що навчаються, саме у грі навіть найпасивніші учні залучаються до активної діяльності. Використовуючи на уроці чи виховному заході елементи гри, вчитель створює доброзичливу обстановку, бадьорий настрій, збуджує бажання вчитися. А.С. Макаренко писав: «Гра має важливе значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте». Тому виховання майбутнього діяча та розвиток його мовлення відбувається перш за все в грі...

У грі формується багато позитивних рис особистості. Гра – це школа спілкування дитини. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри дитина добуває в уяві все, що недоступне їй в навколишній дійсності. У грі найповніше виявляються індивідуальні особливості, творчі здібності та інтелектуальні можливості. Гра – це творчість, гра – це праця.

Враховуючи конкретну дидактичну мету уроку чи заходу та індивідуальні вікові особливості дітей, сюжетно-рольову гру можна проводити з одним учнем, групою або з цілим класом.

Головна мета сюжетно-рольової гри – розвивати творчі здібності дітей, прищеплювати уміння приймати правильні рішення. У ході цих ігор виявляються особистість учня, його здібності та перспективи на майбутнє.

Добираючи ту чи іншу сюжетно- рольову гру, вчитель має спочатку:

- здійснити вибір теми гри;
- визначити мету й завдання гри;
- підготувати і провести гру (повідомлення учням теми гри, підготовка унаочнень, атрибутів, проведення гри, підбиття підсумків).

Систематичне використання ігор підвищує ефективність навчання та сприяє формуванню навичок діалогічного мовлення.

Дії учнів слід контролювати, спрямовувати. Не можна допускати приниження гідності дитини (глузування, образливі порівняння, висміювати поразку в грі тощо).

Важливу роль в ігровій ситуації відіграють правила. Якщо вони не продумані заздалегідь, чітко не сформульовані, то це призведе до утруднення пояснення ходу гри, осмислення дітьми її змісту, зможе викликати втому і байдужість учнів.

Правила гри зобов'язують здобувачів освіти діяти строго по черзі чи колективно, уважно слухати відповіді товаришів, бути дисциплінованими, не заважати іншим, дати змогу чесно визнати свої помилки.

Сюжетно-рольова гра є формою організації навчального процесу, зокрема навчання діалогічного мовлення. Її метою є формування й розвиток в учнів мовленнєвих навичок і вмінь. Рольова гра є керованою, її навчальний характер чітко усвідомлюється вчителем.

Різноманітність сюжетів залежить від масштабу і глибини пізнання дітьми навколишнього світу.

У рольовій грі діти можуть імпровізувати, більше дізнатися про оточуючих та себе. Рольова гра спонукає дітей до спілкування, аргументованих висловлювань один з одним. У рольовій грі здобувачі освіти можуть без страху вести себе так, як у реальному житті вони не можуть, або не наважаться.

РОЗРОБКИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР

Сюжетно-рольова гра «БАНК» (ознайомлення учнів з професіями, пов'язаними з банковою діяльністю).

Мета: систематизувати знання здобувачів освіти про банк та його функції, ознайомити їх з професіями, пов'язаними з банковою діяльністю; формувати вміння розвитку сюжету на основі здобутих раніше знань, розвивати логічне мислення, комунікативні навички та творчі здібності дітей, оволодінню нормами та правилами поведінки у банку, створенню атмосфери взаємоповаги між членами колективу, виховувати повагу до праці старших.

Хід гри

Організаційний момент. У ході гри дітям потрібно нагадати про використання слів ввічливості у мовленні.

Створення проблемної ситуації: батькам принесли квитанцію - рахунок за користування електроенергією. Де ви порадите їм здійснити оплату?

Вчитель. Щоб наш банк розпочав свою роботу, нам необхідно пригадати:

- які працівники потрібні для цього;
- хто відвідує банк;

- правила поведінки у банківській установі.

Приєм «Чарівна скринька» (розподіл ролей)

Нашому банкові теж потрібні працівники на роботу. Аби розподілити між вами обов'язки, пропонуємо дістати з чарівної скриньки бейджиків із зображенням певної професії.

Доки триває прийом на роботу, вчитель пропонує подумати про причину свого звернення до банку. Учень, якому дісталась роль управляючого банком, нагадує посадові обов'язки іншим працівникам, яких приймає на роботу.

Прийом «Встанови відповідність».

Учитель. Тож встановимо відповідність посади і обов'язків:

Охоронник - слідкує за порядком.

Касир - приймає платежі, здійснює обмін валюти та видає гроші.

Адміністратор - надає необхідні консультації.

Діти займають свої місця відповідно до того, яку роль вони виконують.

Управляючий. Доброго дня, шановні клієнти банку! Наш банк розпочинає свою роботу. Займайте, будь ласка, чергу і здійснюйте необхідні вам операції.

Кожний «клієнт банку» виконує необхідну операцію: отримує банківську картку, оплачує квитанції, здійснює обмін валюти тощо. У ході гри «охоронник» слідкує за дотриманням правил поведінки.

Потім лунає дзвінок, який сповіщає про закриття банку через 5 хвилин.

Охоронник (проводжає останніх клієнтів і зачиняє двері банку). - До побачення. Приходьте до нас завтра. З нетерпінням чекатимемо на вас.

Сюжетно-рольова гра «БАНК» (оплата комунальних послуг)

Мета: систематизувати знання про банк та його функції, з'ясувати, що таке комунальні послуги та розіграти способи їх оплати; розвивати логічне мислення, комунікативні навички та творчі здібності дітей; сприяти формуванню фінансової компетентності, оволодінню нормами та правилами поведінки у соціумі, сприяти створенню дружніх взаємовідносин між членами колективу, виховувати повагу до праці старших.

Хід гри

Організаційний момент. У ході гри дітям потрібно нагадати про використання слів ввічливості у мовленні.

Вчитель. Сьогодні працівники відділень банків, що розташовані у нашій місцевості, пішли у відпустку, тому нам доведеться попрацювати за них. Є бажання виконувати ролі банківських працівників? Але перед грою пропонуємо пригадати деяку інформацію про банк.

Бліц-опитування:

1. Що таке банк?
2. Що таке Національний банк України?
3. Відділення яких банків розміщено на території нашого села? Де вони розташовані?
4. Які професії пов'язані з банківською діяльністю?
5. Хто керує роботою в банку?
6. Що робить касир?
7. Для чого потрібен банкомат?
8. Що таке термінал?
9. Що таке комунальні платежі? Що ми до них відносимо?
10. Що таке банківська картка? Для чого вона потрібна?
11. Хто стежить за дотриманням порядку в банку?
12. Хто користується послугами банківських установ?

Розподіл ролей (дітям необхідно прикріпити бейджиків).

Вчитель. Зараз працівники банку займають свої місця, а клієнтів банку я попрошу дотримуватись тиші і пригукуватись до оплати комунальних платежів. Нагадаю, це можна зробити за допомогою касира та через термінал. Якщо ви будете здійснювати оплату

через касу, пригадаймо, що для цього потрібно? Яких правил та норм необхідно дотримуватись при цьому? А як правильно та коректно працювати з терміналом? Отож, всі готові. Працівники банку вже чекають на вас.

Діти виконують свої ролі, здобуваючи у процесі гри власний досвід оплати послуг та формуючи навички користування терміналом, банківською картою, вчаться коректному спілкуванню.

За декілька хвилин до завершення вчитель говорить дітям, що банк незабаром зачиняється на обідню перерву, тому необхідно завершити оплату та зайняти свої місця. А тих, хто не встиг цього зробити, просить не засмучуватися, адже оплатити комунальні платежі можна також через мережу Інтернет (Приват 24 та Ощад 24) в будь-якому місці та у зручний для вас час.

Підбиття підсумків гри.

Отже, оплату комунальних платежів можна здійснити через касу, термінал та Інтернет (Приват 24, Ощад 24). При цьому важливо пам'ятати про правила поведінки у банку та дотримуватись етичних норм спілкування з банківськими працівниками.

Сюжетно-рольова гра «МАГАЗИН»

Мета: ознайомлювати з працею дорослих у продуктовому, овочевому, книжковому магазині, у супермаркеті; розвивати інтерес у грі; формувати позитивні взаємини між дітьми; виховувати повагу до праці продавця, систематизувати знання здобувачів освіти про магазин та його функції, ознайомити їх з працею дорослих у супермаркеті, продуктовому магазині; формувати вміння розвитку сюжету на основі здобутих раніше знань, розвивати логічне мислення, комунікативні навички та творчі здібності дітей; сприяти формуванню фінансової компетентності, оволодінню нормами та правилами поведінки у магазині, створенню атмосфери взаємоповаги між членами колективу, виховувати повагу до праці старших.

Хід гри

Організаційний момент. У ході гри дітям потрібно нагадати про використання слів ввічливості у мовленні.

Створення проблемної ситуації: мама готує торт. Але вдома немає масла. Де його можна взяти?

Вчитель. Щоб наш магазин розпочав свою роботу, нам необхідно пригадати:

- які працівники потрібні для цього;
- хто відвідує магазин;
- які бувають магазини;
- правила поведінки у магазині.

Діти, в нашому селі відкрився новий магазин. У ньому можна придбати овочі, фрукти для святкового столу, подарунки для батьків та друзів, солодощі, Але він поки закритий, тому що там немає ані продавця, ані касира, ані охоронця. Тож пропонуємо обрати продавця, контролера та охоронця.

Прийом «Чарівна скринька» (розподіл ролей)

Аби розподілити між вами обов'язки, пропонуємо дістати з чарівної скриньки бейджиків із зображенням певної професії.

Доки триває прийом на роботу, вчитель пропонує подумати про причину свого звернення до магазину.

Прийом «Продовж речення»

Вчитель.

- Книжки можна купити у..
- Масло можна купити у..
- Фрукти можна купити у...
- Шампунь можна купити у...

Діти займають свої місця відповідно до того, яку роль вони виконують. Діти беруть «гаманці з грошиками» і йдуть до магазину. Там «покупців» зустрічає дуже ввічливий «продавець», у касі — досвідчений «касир» (один із дітей).

Охоронник. Шановні покупці, ми раді бачити вас у нашому магазині! Робіть свої покупки. «Продавець» ввічливо вітається з «покупцями»; потім пропонує свою допомогу у виборі «товару»; дає можливість його

розглянути; показує, як із ним поводитися; повідомляє, скільки він коштує, допомагає з вибором. «Заплативши в касу» суму, названу «продавцем», «покупець» бере «чек» і дякує за покупку.

Вчитель слідкує за спілкуванням дітей в магазині та спонукає уважно стежити одне за одним, щоб хто-небудь не забув подякувати за пояснення чи покупку.

Охоронник. Шановні покупці, наш магазин зачинається на обідню перерву, дякуємо всім за покупки! Діти займають свої місця.

Отже, сюжетно-рольові ігри є важливим засобом формування розвитку мовлення у здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
2. Концепція Нової української школи URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
4. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 {із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 688 від 24.07.2019}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
5. Косенко, Ю. В. Основи теорії мовленнєвої комунікації: навч. посіб. Суми : СумДУ, 2013. 292 с.
6. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
7. Сюжетно-рольова гра у житті дитини. URL: <https://sites.google.com/site/dnepr220sad/vihovna-robota/suzetno-rolova-gra>
8. Сюжетно-рольові ігри. URL: <http://ukped.com/statti/zagalna-pedagogika/5217-siuzhetno-rolovi-ihry.html>
9. Гра як засіб всебічного розвитку особистості молодших вихованців у групі подовженого дня. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/38561/

Ю.І. Туник,

учитель історії Черкаського колегіуму «Берегиня» Черкаської міської ради Черкаської області

СТАРОДАВНІЙ ЄГИПЕТ

РОЗРОБКА УРОКУ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ, 6 КЛАС»

Мета:

Ключові компетентності. Під час вивчення теми «Стародавній Єгипет» передбачається формування в учнів ціннісно-смислових, загальнокультурних, предметних, міжпредметних, навчально-пізнавальних, пошукових та інформаційних компетентностей, що досягаються у процесі вивчення карти, історії даного народу.

Предметні компетентності:

- поглибити знання учнів з історії Стародавнього Єгипту; виробити вміння аналізувати, співставляти, узагальнювати; називати та застосовувати поняття і терміни: «фараон», «піраміда», «жрець», «шадуф», «ном», «хамсин», «іригація»;
- розвивати творче мислення;
- виховати любов до історії, почуття відповідальності, колективної роботи, дружби.

Форма уроку:

Обладнання: політична карта світу, пазли(розрізана карта Давнього Єгипту), матеріали для проведення гри, картки із завданнями, пірамідки(фішки), завдання на слайдах, портрети фараонів, кросворд.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Наш сьогоднішній урок буде незвичайним. Я пропоную вам стати учасниками захоплюючої експедиції. Сподіваюсь на те, що серед вас немає жодного учня, хто б не мріяв про це. Щоб краще збагнути, осягнути велич, могутність і культуру Єгипетської держави, а також усвідомити причини її занепаду, ми здійснимо «подорож у часі» і побуваємо у Давньому Єгипті. На уроці ви зможете перевірити свої знання з теми, закріпити основні історичні терміни і поняття, попрацювати з історичною картою, розв'язати кросворд. Наприкінці подорожі ви маєте

відповісти на запитання: «Який скарб найдорожчий?» Він знаходиться у скрині.

Щоб урок пройшов цікаво, ви повинні заробити якнайбільше пірамідок за правильні відповіді, знайти скарб та відповісти на запитання «Який скарб найдорожчий?». А щоб фортуна вам посміхнулася, візьміть у мандрівку ґрунтовні знання, силу волі, вихованість, прагнення до перемоги.

Діти, як ви думаєте що нам знадобиться під час подорожі. (Компас, карта).

Вправа «Настрій»

Щоб подорож пройшла вдало, в історичній тиші, заплющуємо очі, заспокоюємося, прислухаємося до свого серця і тихенько повторюємо за мною:

- «Я спокійна(ний)»
- «Я добре знаю тему»
- «Я виконаю усі завдання»
- «Я зосереджуся»

- «Я отримаю задоволення від уроку і отримаю гарну оцінку»

Відкриваємо очі і приступаємо.

На дошці, перед вами, розташована «Карта подорожі».

Учитель. Мудрець Сенека стверджував: «Хто не знає, в яку гавань пливати, для того немає попутного вітру». На партах, у кожного з вас є **зірочка**, візьміть її в руки, і хвилинку подумавши, запишіть одну зі своїх найголовніших цілей на урок, тобто те, чого ви б хотіли досягти протягом цього уроку. Тільки не поспішайте, визначте найважливішу ціль для себе. Виконавши завдання, підходимо до дошки і кріпимо свої зірочки на зоряне небо.

У храмі фараона Рамзеса II, вирізьбленому на скелі, на вас чекає скарб. Але дістатися до нього можна, лише пройшовши всі випробування.

Тож розділимося на команди, оберемо девіз і капітанів команди.

Завдання для пошуку скарбу на екрані (таблиця-балів)

«ФАРАОНИ»

- Цей фараон в II столітті до н.е. здійснив завойовницькі походи в Нубію, Лівію, Сирію та інші країни.
Тутмос III

- Піраміда цього фараона відома як одне з 7 чудес світу. **Хеопс**

Гробниця цього фараона виявилася абсолютно недоторканою. **Тутанхамон**

- Як називали людей, які вели записи? **Писарі**

- Ця єгипетська жінка була дружиною фараона

Ехнатона. **Нефертіті**

«ПРИРОДА»

- На якому материкі знаходиться Єгипет? **Африка**

- Це місто було столицею Єгипту. **Мемфіс**

- Як називається острівець зелені в пустелі? **Оазис**

- На які два царства був поділений Стародавній Єгипет? **Верхній та Нижній**

- Коли в Єгипті починається розлив Нілу? **В липні, триває 4 місяці**

«НІЛ»

- Що приносить Ніл на єгипетські землі в період паводку? **Мул**

- Ці споруди будували для того, щоб затримати воду на полях. **Дамби**

- Пристрій для підняття води. **Шадуф**

- Головним заняттям населення було?

Землеробство

- Як стародавні єгиптяни називали свою країну?

«Чорна земля»

«КУЛЬТУРА»

- Французький вчений, який розшифрував єгипетські ієрогліфи. **Жан Шампольон**

- Він має тіло лева і голову людини. **Сфінкс**

- Саме в це загортали довгі книги з папірусу. **Суєй**

- Висота піраміди Хеопса? **146м**

- «Житлом» богів у Стародавньому Єгипті вважають? **Храм**

«БОГИ»

- Наймогутніший бог Стародавнього Єгипту.

Амон-Ра

- Богиня покровителька жінок і краси. **Бастет**

- Бог пустелі, бурь. **Осіріс**

- Добрий Бог, який охороняє живих і мертвих від змій. **Геб**

- З яким природним явищем пов'язують смерть

Осіріса? **Посуха в травні-червні**

«РЕЛІГІЯ»

- Гробниці фараона. **Піраміди**

- Труна померлого фараона. **Саркофаг**

- Цей предмет захищав від злих духів. **Амулет**

- Тіло натирали сіллю, висушували, обмотували бинтом і отримували... **Мумію**

- Спробу релігійної реформи у Стародавньому Єгипті здійснив. **Ехнатон**

«ВІЙСЬКОВА СПРАВА»

- Верховний головнокомандувач єгипетської армії.

Фараон

- З цього матеріалу виготовляли зброю в Єгипті.

Бронза

- Вони охороняли фараона і отримували плату зі скарбниці. **Вельможі і чиновники**

- З цих родів військ складається єгипетська армія.

Піхота

- Які країни були завойовані Єгиптом? **Палестина і Сирія**

«ПИСЬМЕННІСТЬ»

- Ці значки означають «божі слова». **Ієрогліфи**

- Кого в Єгипті називали старшими мудрецами?

Писарів

- Цього Бога вважали богом мудрості і писемності.

Тот

- З цього робили папір в Єгипті. **Очерет**

Червоним

Учитель. За кожну відповідь нараховувались бали у вигляді пірамідок. Підрахуємо скільки балів кожна команда заробила пірамідок.

«Що зайве»(робота в групах). Записані терміни, які характеризують владу фараона в Єгипті. Яке слово зайве?

- Фараон, гробниця, червоно-біла корона, Мемфіс (**Мемфіс**)

- Номарх, армія, держава, полонені (**номарх**)

- Ехнатон, Нефертіті, Хатшепсут, РамзесII,

Тутмос III (**Нефертіті**)

Учитель. Оцінювання. За правильну відповідь — 1 пірамідка.

4. Наступна **ШАРАДА** – гра (робота в малих групах)

Перше слово - початкова буква алфавіту.

Друге слово - людина, яка немає ніяких прав і власності.

Ціле – житель сучасного Єгипту.

Відповідь. АРАБ

Учитель. Але, яка подорож без карти? Тому наступне випробовування: із частин карти Стародавнього Єгипту скласти цілу карту і розповісти, що саме вам сподобалося при вивченні теми. (**Робота з пазлами**)

Учитель. Оцінювання. За правильну відповідь — 1 пірамідка.

Фізкультхвилинка (під музику)

1. Встаємо, руки вгору потягнули.

2. Коли ти встаєш-женеш морок, то вся земля оживає.

3. Кистями рук робимо «ліхтарики».

4. Від променів твоїх оживають квіти і рослини на полях.

5. Руки в сторони, зображуємо помаху крил.

6. Птахи злітають із гнізда і співають тобі хвалу.

7. Сяйво твоє проникає в глибині води, а на поверхні річки плескають риби. Людина прокидається, піднімає руки до тебе і береться за роботу.

8. Витягуємо руки вгору перед собою, кистями зображуємо плюсикіт риб.

9. Руки вгору, потягнулися, опустили руки і сіли на місце.

Конкурс «Показуха у Стародавньому Єгипті»

Для 1 команди. Поняття: фараон, мумія, папір, шадуф.

Для 2 команди. Поняття: раб, піраміда, сфінкс, крокодил.

Для 3 команди. Поняття: хамсин, пшениця, Ніл, ієрогліфи, пустеля.

Учитель. Оцінювання. За правильну відповідь — 1 пірамідка.

6. **Конкурс капітанів: розв'язати кросворд**

1	Р	А																		
2	Н	І	Л																	
3	Х	Р	А	М																
4	Ж	Р	Е	Ц	І															
5	М	Е	М	Ф	І	С														
6	П	А	П	І	Р	У	С													
7	П	І	Р	А	М	І	Д	А												
8	К	О	Л	І	С	Н	И	Ц	Я											
9	А	С	Т	Р	О	Н	О	М	І	Я										

Завдання:

1. Бог Сонця. (**Ра**)
2. Річка, яка дає життя Єгипту. (**Ніл**)
3. Помешкання богів. (**Храм**)
4. Служителі богів та хранителі знань Єгипту. (**Жреці**)
5. Стародавня столиця Єгипту. (**Мемфіс**)
6. Матеріал для письма в Єгипті. (**Папірус**)
7. Гробниця фараона. (**Піраміда**)
8. Рухома ударна сила війська. (**Колісниця**)
9. Наука про планети і зірки. (**Астрономія**)

Учитель. Оцінювання. Хто з капітанів розв'язав найбільшу кількість правильних слів, той отримує пірамідку.

7. Конкурс «ЩО?ДЕ? КОЛИ?»

- Коли у Стародавньому Єгипті виникла пожежа, то з хати селянина поспішали врятувати насамперед не дітей, не майно і навіть не гроші, а саме ...Що саме? (**кішку**)
- Сонячний годинник викликав незручність у користуванні серед єгиптян і тому вони винайшли інший. Яку незручність і який годинник? (незручність-користування сонячним годинником вночі. (**Водяний годинник**))
- У єгиптян воно з'явилося пізніше ніж золото, а називали його «біле золото». Що це? (**Срібло**).
- Завершіть фразу: «У Стародавньому Єгипті говорили, що настав період безмірних народних страждань і мук – цар почав ...» (**Будувати піраміду**).
- У Стародавньому Єгипті говорили, що урожай залежить від його висоти. Якої висоти? (**Висота підняття рівня річки Ніл**).

Учитель. Оцінювання. За правильну відповідь — 1 пірамідка

8. Конкурс «Чорний ящик».

Учитель. Спробуйте відгадати, що знаходиться в чорному ящику за моїми підказками:
 - Часто привозять його як сувенір із Єгипту. Це має пряме відношення до культури Єгипту. Описано пов'язане з р. Ніл. Річ рослинного походження. Служить для збереження інформації. (**Папірус-свєтук**).

- Вона пов'язана з р. Ніл. Єгипетською мовою її назва означає «те,що належить царю. Її використовують в різних цілях: для солодошів та їжі, як паливо, для пошиття взуття. (**Папірус - рослина**)

- Його в Єгипті найбільше. Використовується для будівництва. Без нього не можна уявити пустелі.(пісок)

- Цей продукт є багатством Єгипту і нашої країни. Єгиптяни мріють мати його вдосталь. Завдяки його збереженню кішка стала священною твариною. Без нього не обходиться жоден наш день нашого життя. (**Хліб,зерно, пшениця**)

9. Бліц - опитування «Хто швидше?»

- Яку користь приносила єгипетська кішка?(Ловила мишей, які нищили врожай)
- Чому єгипетська земля чорна? (**Через темний мул**)
- Як вони називали свою землю? (**Кемет**)
- Вітер, що дме з пустелі? (**Хамсин**)
- Трав'яниста рослина, листя якої використовували для письма. (**Папірус**)
- Пристрій для підйому води. (**Шадуф**)
- Ділянка серед пустелі, вкрита рослинністю. (**Оазис**)

- «Батько жаху». (**Сфінкс**)

- Що означає слово «фараон». (**«Великий будинок»**)

- Перша єгипетська столиця. (**Фіви**)
- Забальзоване тіло померлого. (**Мумія**)
- Французький учений, який першим прочитав єгипетські ієрогліфи. (**Франсуа Шампольон**)

- Вони виконували найтяжчу роботу - рили канали, працювали на рудниках, були веслярами на кораблях. Їх називали «живі убиті». (**Рабу**)

- Значки, що використовували єгиптяни для письма. (**Ієрогліфи**)

- Головний бог в Єгипті. (**Амон-Ра**)

10. Єгипетська задача. Розв'яжіть історичну задачу: Було 7 будинків, у кожному 7 кішок, кожна кішка з'їла 7 мишей, кожна миша з'їла 7 колосків, кожний колос може дати 7 мір зерна. Знайдіть суму загального числа будинків, кішок, мишей, колосків і мір зерна. (**19607**)

11. Пояснити такі поняття:

- «Мумія».
- «Піраміди».
- «Ієрогліфи».
- «Будинок життя».
- «Диво світу».
- «Шадуф».

Учитель. Що ж за скарб захований у скрині? Право відкрити скриню належить команді-переможцю.

Учень відкриває скриньку, де лежить скручений сувій з написом: **«Немає скарбів, дорожчих за освіту, і, поки можеш, ці скарби збирай!»**

І єгипетські передбачення, або застереження у вигляді загублених пляшечок, знайдених у морі.(заготовлених вчителем) Кожний обирає свій.

III. ПІДСУМОК УРОКУ ТА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ.

Учитель. На партах у кожного з вас є відбиток стопи(паперовий) запишіть одним словом свої враження, які ви сьогодні отримали, чи досягли своїх зірочок(цілей) і прикріпіть свої «стопи» на дорогу, яка веде до здійснення мрій(плакат).

Народ Єгипту залишив про себе згадку, про яку українська поетеса Леся Українка сказала:

І кожна цегла, статуя, колона

Мережечка, різьба і малювання

Незримими устами промовляє:

«Мене створив єгипетський народ

І тим навік своє імення вславиє.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. Скласти розповідь «Моє враження від подорожі до Стародавнього Єгипту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всеосвіта. Кросворд «Давній Рим»URL: <https://vseosvita.ua/library/krosvord-davnij-rim-6-klas-159813.html>
2. Замаровський В. Їх величності піраміди. Київ: Веселка, 1988. 328 с.
3. Каспрук А. Леся Українка. Літературний портрет 2 URL: <https://arsenkaspрук.wordpress.com/2014/06/19/>
4. Мироненко А.І. Інтегрований курс. Всесвітня історія. Історія України. 6клас. Харків: Вид. група «Основа», 2014.- 430с.
5. На урок. Бібліотека. Конкурс розробок «Фантастична п'ятірка» URL: <https://naurok.com.ua/urok-uzagalnennya-ta-tematichnogo-ocinyuvannya-egipet-13140.html>
6. На урок. Бібліотека. Конкурс розробок «Фантастична п'ятірка» URL: <https://naurok.com.ua/biblioteka/vsesvitnya-istoriya/klas-6/storinka-11>

Ю. В. Стрічка,

учитель початкових класів, «старший учитель» Мошнівської загальноосвітньої школи I – III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області

**НАЙЧОРНІШИЙ РІК В ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ**

РОЗРОБКА УРОКУ З ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ,
ПРИСВЯЧЕНА ГОЛОДОМОРУ 1933 РОКУ. ДЛЯ УЧНІВ
СЕРЕДЬНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Пекельні цифри та слова
У серце б'ють, неначе молот.
Немов прокляття ожива
Рік тридцять третій...
Голод... Голод...*

Б. Олександрів

Мета: ознайомити учнів із жахливими роками голодомору в Україні. Допомогти зрозуміти душевний стан авторів творів про голодомор. Викликати в учнів співчуття до долі людей, які жили в ті тяжкі часи. Виховувати прагнення зберігати в пам'яті історію рідного народу.

Матеріал до уроку: „Хліба” (бабусина розповідь)

Обладнання: записи на дошці: тема уроку, план уроку; Л. Бетховен «Соната №8 Патетична» ілюстрації, хліб-сіль на рушнику, свічка.

Перебіг уроку

1. ВСТУПНЕ СЛОВО ВЧИТЕЛЯ.

- Чи знаєте ви, як пахне життя?

Давайте на хвилику відчуємо цей запах...

Заплющіть очі!

(Проношу поміж рядами хлібину.)

- Що ви відчули?

- Так це пахне хліб.... Як тепло пахне хліб!

Є тільки одне слово рівноцінне слову „хліб”.

Це слово - життя. Що може бути цінніше хліба? І ніякий шмат золота не переважить крихту хліба!

Хліб усьому голова.

Так в народі кажуть.

Хліб - мир, любов, життя,

Хліб - це наша радість.

Мама зранку подає

Молочка поживного

І смачний окраєць хліба,

Теплого пшеничного.

Хліб - багатство найцінніше,

Гість жаданий в хаті

З тих часів, коли навчились

Його виробляти.

Йшли роки, мінялись люди,

Цінності губились.

Тільки **хліб** — незгубна цінність,

В ньому наша сила.

Хліб — усьому голова.

Хліб — як сонце, кажуть,

Хліб - це спокій, мир, життя.

Хліб - це справжня радість.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ УРОКУ

Учитель. А був на нашій землі, у рідній Україні рік, коли хліб людям тільки снився. Лише в мареннях приходив. Рік, коли такі хлопчики й дівчатка, як оце ви, не бачили хліба у вічі.

- Мова на сьогоднішньому уроці йтиме про рік **1933...**

Рік пам'ятний. Рік незабутній. Рік страшний. Найчорніший рік в історії України **ГОЛОДОМОР**

III. Виклад основного матеріалу.

1. Розповідь вчителя. Голодомор – бо голод був штучний, тобто організований тодішнім керівництвом для того, щоб зламати опір українських хліборобів, знищити український народ. Історики називають різні цифри жертв голодомору. Але всі вони страшні. У світі не зафіксовано голоду подібного тому. Тільки вдумайтеся: вимерло в нашому краї до 10 млн. людей. Традиційне українське село зі своїми звичаями було зруйноване.

(розгляд ілюстрацій)

Скрізь, як говорив Т. Шевченко, „село неначе погоріло, неначе люди подуріли”. Від голоду помирили і дорослі, і малі, ж ви, діти, промовляючи своє останнє слово в житті - „хліб”. Матері божеволіли, бо не могли порятувати своїх дітей від голодної смерті. Шматок хліба коштував стільки ж, як і саме життя. І зараз кожен, хто пережив цей страшний голод, ніколи, до кінця своїх днів, не кине і крихти хліба на землю, бо перед ними завжди будуть очі тих, хто помер від голоду у ті страшні часи.

- Послухайте розповіді про ці трагічні сторінки історії українського народу.

2. Читання вчителем твору „Хліба” (бабуся розповідь)

ХЛІБА

(Бабуся розповідь.)

Зимові сутінки швидко огортають моє село.
Темно. Холодно. І голодно.

— Мамо, шматочок хліба дайте!

— Спи, моя дитино, спи. Завтра тато принесе.

З горем пополам засинаємо. Але сон той такий неспокійний, ніч така довга. Сниться чудова біла паляниця. Чую її запах. Хочу взяти шматочок хліба, простягаю руки... Але це тільки сон.

Зранку з Аркадієм збираємося до школи. З'їли по декілька ложок юшки, яку зварили мама, кинувши в окріп декілька промерзлих гнилих картоплин.

Трохи вгамували голод. Біжимо до школи, але настирливі думки про шматочок запашного хліба не залишають нас.

— Мамо, тату, хлібця, тільки кусочок хлібця.

— Ой, діти, мої діти, ще трішки почекайте. Прийде весна-красна, буде нам трохи легше.

Але сил чекати ту весну-рятівницю все менше й менше. Сьогодні вже зовсім знесилів Володя. Опух, не може встати, ледь-ледь говорить.

— Мамо, мамочко, я дуже хочу молочка. Як би мені добре стало

відразу, якби ви дали мені трішечки молока.

Мама схоплюється з місця, де й сили беруться. Хапає склянку й біжить до сусідів. Прибігає до однієї хати.

— Тітонько Марфо, дайте молочка крапельку, Володя просить, дуже йому погано, врятуйте, дайте хоч трішечки!

— Немає, Маруся, немає...

Біжить наша мама на другий кінець села.

— Дайте молока...

— Дайте молока...

Везуть на візочку свого померлого батька.

— Царство небесне!

А вдома — згасає наша свічечка — наш Володечка. Тихо-тихо постогнує. І змовкає. І ніякого плачу навколо. Сил немає ні плакати, ні тужити. Кладемо братика на рядно, на візочок — та й на кладовище.

А вдома ще малеча пухне з голоду. Коли, нарешті, сказали, що дошкільнят можна віддати до колгоспних ясел і їх там будуть підгодовувати. Віддали Василька і Клавку.

Через декілька днів біжу до школи, а дорога проходить мимо тих ясел, чую:

— Олю, Олю, ось візьми, це я тобі приберіг.

Василько виймає з-за пазухи малесенький клаптик паперу. Розгортаю його, а там — справжній скарб: затірочка — борошняна кулька завбільшки з вишню.

— Їж, Олю.

Зі слізьми змішану, ковтаю ту затірочку. Похиливши голову. Тепер уже не біжу, а ледве шкандибаю далі, до своєї школи, щоб вчити там вірші про батька Сталіна, щоб славити його з ранку й до вечора, дякувати йому за щасливе наше дитинство, а ще, всупереч всьому — чекати весни, чекати нового врожаю і ще чогось чекати, чекати.

Чекати за всіх: за Володю, який не дочекався склянки молока; за Клавку, гарнесеньку дівчинку, яка так мало прожила на білому світі: за мудрого хлопчика Аркадія, який так і не дочекався нової весни.

І ось вона — весна! Сонце потроху зігріває землю, а заодно й душі людські.

З'являється вже й молоденька лобода. Швиденько назбираємо її, насічемо та й смажимо січеники. Смачно. Веселіше починають бігати наші ніжки. Яюсь тримаємося.

За весною і літечко не забарилося. Ось уже й урожай пшениці час збирати. Зібрали, намолотили, змололи борошна. Мама пече хліб. Поклала паляницю на стіл і аж тепер заходиться в розпачливому запізнілому зойку:

— Дітоньки, мої дітоньки... Ви ж так просили хлібчика. Простіть мене, мої дорогі!

І такий запашний, такий жаданий хліб, политий гарячими слізьми, обпікає нам. живим, серця і душі.

Бесіда:

- Який настрої переважає в цьому оповіданні?

- Що найбільше схвилювало ваше дитяче серденько?

- Скажіть, чому бабуся до дрібнички пам'ятає дні свого життя 1933 року?

- Як ви гадаєте, від чого застерігає ця розповідь?

- Як ви міркуєте, чи залежить щось від кожного з нас, щоб таке горе ніколи не повторилось?

3. Хвилинка пам'яті (запалимо свічку).

Учитель. Страшний час... Замучені голодом, люди мерли, і їх не було кому ховати. Їх просто вивозили за місто чи село, складали у ями і закопували... їм не ставили поминальних свічок і хрестів, їх не проводжали рідні...

- Горить свічка пам'яті...

- Підведімося, схилимо голови й пом'янімо тих, кого забрав з життя голод.

4. Читання учнями напам'ять віршів

(Звучить грамзапис сонати №8 „Патетична” Л. Бетховена Музика притишується і на її фоні звучать вірші, які читають учні.)

1. Як глухо повсюди! Як мертво, як тихо!

З лопатою ходять обідране лихо.

В двори заглядає, до кожної хати.

Голосить над вмерлими дітками мати.

Квилить, ніби чайка, і руки ламає.

Ой, горе зловісне, ой, горе безкрає!...

Ні пльавки в селі, ні малого хлоп'яти...

Лиш там, на горі, вітряки розіп'яті.

(Микола Щербак)

2. *Це остання хлібина, остання..
Очі горем налиті вщерть.
Батько і діти не їли зрання
Це остання хлібина, остання...
Після неї голодна смерть.
Плаче й крає, мов соломинку.
Пильно дивиться дівчора.*
3. *Тату, їжте ось цю шкуринку,
Майте жалю до нас краплинку
Умирати вже вам пора...
Взяв шкуринку дідусь і плаче,
І стареча рука тремтить...
Сиве око, сліпе, незряче.
Але серце його козаче
Б'ється рівно і хоче жить...
Стали кожному крихти в горлі.
Спазми в горлі. Немає слів.
А над хатою - клекіт орлій,
А на вигоні - трупи чорні,
Там, де саваном сніг білів...*
(А. Гурська)
4. *... Пекельні цифри та слова
У серце б'ють, неначе молот.
Немов прокляття ожива
Рік тридцять третій...
Голод... голод...
В історії ж пером швидким
Писались гімни і хорали,
А ці пекучі сторінки...
В руках, що виростили хліб,*
5. *Не залишили і зернини.
Ні, рід наш в горі не осліп –
Ти все згадаєш, Україно,
Згадай усе ти, щоб воздать
Близьким і дальнім людоморам. ...
Хоч радість легше пам'ятать.
Та треба пам'ятать і горе.*

(Б. Олександрів)

- А ось сумна статистика по Черкаській області. Померло від голоду 1780 жителів, опухло від недоїдання 13 тисяч. Голодувало майже 40 тисяч дітей.

(« Нова доба», 12 грудня 2000 року)

5. Спогади односельчан

- Сумні спогади і у ваших прадідусів та прабабусь.

Ось житель нашого села, Олександр Антонович Попудрібко у своїй книзі „Дорога на Пісок" розповів про чорний рік в історії нашого рідного села. (Прочитайте зі своїми рідними цю книгу!)

Всі ви добре знаєте ту частину нашого села, яку прозивають Пісок. Багато хто із вас проживає чи бував там на оновлених людних, зелених вулицях. Так от із 133 чоловік, які проживали в 36 хатах, після голодомору залишилося лише 36 чоловік, з них двоє старих, троє престарілих, 12 дітей, 19 -працездатних. Проживали вони вже у 12 хатах.

IV Підсумок уроку

- Будемо з вами жити надією і робити в своєму житті все для того, щоб страшні сторінки історії і справді ніколи не повторились. А український

народ, щоб жив, багатів, процвітав і славився по всьому світу своїм розумом, своєю красою, щедрістю, добротою, силою.

Молитва за Україну

(читають учні)

На Дніпрових кручах

У полоні мрій

Бачу я квітучий

Рідний образ твій.

На зелених схилах

Стародавня Русь

Україно мила.

За тебе молюсь.

Я молюся Богу

За дітей своїх.

За батьків стареньких.

За усіх святих.

Боже мій єдиний,

Я, Твоє дитя.

Прошу Україні

Кращого життя.

На Дніпрових кручах

У полоні мрій

Бачу я майбутній

Світлий образ твій -

Вільна і багата,

Горда, наче птах,

Україна - мати

Знана у світах.

Краю, мій краю,

Земле нащадків.

Бога благаю

За твоє щастя.

За свою долю –

Зоряну днину.

Богу молюся

За Україну!

(Михайло Ковалко)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голодомор 1932-1933 років в Україні: документи і матеріали / Упоряд. Р. Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007.1128 с.
2. Веселова О. Пам'ять про жертви голоду-геноциду 1932–1933 років в Україні: смертність й ушанування загиблих» (у «Проблеми історії України: факти, судження, пошуки». Міжвідомчий збірник наукових праць, вип. 10)
3. Веселова О. Пам'ятні знаки і пам'ятники жертвам голоду-геноциду 1932–1933 років в Україні: Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць, вип. 13.
4. Кульчицький С. Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид: мовою документів, очима свідків. Київ: Наш час, 2008. 239 с. — К-2 [9(C2)25/K90].
5. Свідчення:
6. «„Я бачила Голодомор 1933-го“»
7. «Голодомор 1932–1933 років: спогади очевидців»
8. «Діти 1933-го року»

В.П. Якимів,

учитель української літератури Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради Черкаської області;

С.В. Линник,

учитель історії Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради Черкаської області;

В.М. Новочуб,

учитель художньої культури Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради Черкаської області

«БОГ СТВОРИВ ЇЇ НА СВІТІ ДЛЯ ДОБРА»

РОЗРОБКА УРОКУ ДУХОВНОГО РОЗКРИЛЛЯ

Мета: дослідити образ жінки у різних напрямках мистецтва; розвивати і удосконалювати здібності учнів, привернути увагу до світу жінки; відпрацювати навички застосовувати знання літератури, історії, мистецтва, прищеплювати почуття прекрасного, формувати вміння сприймати і розуміти його.

Тип уроку: інтегрований урок(українська література, історія, художня культура).

Форма проведення: урок духовного розкриття.

Хід уроку

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

Слово учителя української літератури. Слово про жінку (на тлі мелодії).

Вона... Символ усього найкращого, найдобрішого, найсвятішого. Її прекрасне обличчя, добрі і лагідні руки, найвірніше і найчутливіше серце – в ньому ніколи не згасає любов, воно ніколи не залишається байдужим. В одному арабському прислів'ї мовиться, що Бог створив її на світі, щоб могла заступити Господа там, де його нема. І стільки не було б її років, вона завжди нам потрібна, її ласка, погляд...

Вона... Це слово, яке найчастіше повторює людина у хвилини страждання і горя, хвилини щастя та радості.

Скільки про неї сказано і написано. В усі віки її поклонялись художники, поети, музиканти. Вона була мрією, усмішкою, сумом, вселенською радістю і безмежною тугою.

- Про кого, на вашу думку, йде мова?
- Так, мова йде про матір, жінку.

Сьогодні у нас урок любові і доброти. **Метою нашого уроку є:**

- дослідити та пізнати таємничість, неповторність і чарівність довічної загадки-природи жінки в поезії, живописі;
- вдосконалювати навички виразного читання віршів напам'ять, вміння висловлювати власну думку та сприймати міркування однокласників.

Учитель літератури. Діти, ви отримали завдання і працювали у різних напрямках мистецтва, досліджуючи образ жінки. Запрошую до слова дослідників цієї теми.

Повідомлення 1. Відомий український поет

Тарас Григорович Шевченко оспівує, возвеличує жінку-матір і дитя. Для нього вони святі.

У нашій раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая матір молодая
З своїм дитяточком малим.

Повідомлення 2.З творчістю Андрія Малишка

ми ознайомилися у 7 класі. Багато віршів його стали піснями, але найвідоміша з них «Пісня про рушник», де він звертається до образу матері, яка вишила синові на щастя-долю рушник. Мені вона дуже подобається. Її виконують дуже часто у моїй родині.

І на тім рушничкові
Оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука,
Й твоя материнська любов.

Повідомлення 3.

Як на ті чорнобривці погляну,
Бачу матір стареньку,
Бачу руки твої, моя мамо.
Твою ласку я чую рідненька.
Це відома всім поезія «Чорнобривці», яка зворушує до сліз. Написав її **Микола Сингаївський.**

Вона стала однією з найулюбленіших творів українського народу, слова якої покладено на музику.

Повідомлення 4. А мені найбільше сподобався

вірш «Сива ластівка» **Бориса Олійника, де він** задушевно звертається до матері:

Там, де колись ішла,
Тиха стежка зацвіла
Вечоровою матіолою,
Дивом-казкою світанковою...

Дивом-казкою... - і тріпоче щось в душі, і перед нами постає Мати в найвищому розумінні – це Мати-природа, яка створила життя на Землі.

Повідомлення 5. Один із класиків доби

Відродження **Данте Аліг'єрі** писав про жінку.

В своїх очах вона несе кохання, -
На кого гляне, всі блаженні вмиє;
Як десь іде, за нею всяк спішить,
Тріпоче серце від її вітання.

Повідомлення 6. Перегляд учнівських презентацій на тему «Жінка....Яка вона?»

Запитання

1. Якою ви уявили жінку, прослухавши поезію?

ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Вчитель літератури. Все починається в житті з малої Батьківщини. Сміла і є наша маленька батьківщина. Із сивої давнини, з цікавих легенд постало наше місто, яке названо легендарним ім'ям сміливої дівчини. Нехай ім'ям незвичним, але символом нашого міста є жінка смілива і відважна.

Учитель історії. Про заснування м. Сміли (легенда).

Учитель художньої культури. 30 жовтня 2008 року на центральній площі міста встановлено скульптуру «Дівчина-Сміла» (Вага статуї 1100кг, вага тумби – 2 200кг, висота 240 см, та висота тумби – 165 см, проект розроблено в місті Миколаєві(ТМ «Флора-стиль»). Статуя «Дівчина-Сміла» виготовлена у польському містечку Нова Сої, архітектор - Станіслав Орзешовські, замовник – Вадим Володимирович Решетняк, колишній мер міста, випускник нашої школи.

Учитель літератури. Дівчина Сміла захистила наше місто, а нашу Україну оберігає свята Покрова.

Учитель історії. Божу Матір вважали своєю покровителькою запорізькі козаки. У Запорізькій Січі була церква Святої Покрови, де козаки щороку відзначали свято Покрови. За народним переказом, після зруйнування Січі 1775 року, козаки, які пішли за Дунай, взяли з собою ікону Покрови Пресвятої Богородиці. На ній Діва Марія зображена такою, що простирає свій покров, свій омофор над козаками, над гетьманами, над духовенством, які моляться і з надією звертають до неї свої погляди.

Куди б доля не заносила козаків, завжди з ними була ікона Пресвятої Богородиці. Адже після зруйнування Січі царицею Катериною, козаки понесли з собою лише ікону Пречистої Богородиці.

Учитель художньої культури. **Покрова** - суто українська ікона, що виникла в наших краях ще в княжі часи. Богоматер з покровом, який тримають над нею ангели, або який тримає Вона сама. Часто покров зображали як народний вишитий рушник, а під ним, під захистом Божої Матері, малювали козаків, гетьманів, козацьких полковників.

Такі ікони називали Козацькою Покровою.

Учитель літератури. І здається, ніби це знову, вже вкотре, прийшла до нас Прекрасна Діва Марія і знову розкинула над нами свій небесно-синій омофор-покров, щоб знову захистити нас, змусити замислитись над цінностями життя Жінка-захисниця, покровителька, адже до неї ми звертаємось у молитвах.

О Діво Маріє!

О Діво Маріє, до Тебе ідем

У щирій молитві й покорі.

Накрій омофором українських людей,

Будь з нами у щасті і горі.

О Діво Маріє, пречистая Ти

Свята Богородице наша,

Як срібная зірка довічно світи.

Благаємо, будь з нами завжди.

О Діво Маріє, царице земна,

Заступнице наша небесна.

Почуй наші тихі сердечні слова,

Прости нам провини нечесні.

О Діво Маріє, співаємо знов

Пісні величальні для Тебе.

Складаємо вірно безмежну любов

І зносимо руки до неба.

Учитель літератури. Наші почуття, повагу, вдячність, любов до матері-жінки, до Батьківщини ми передаємо за допомогою слів. Давайте спробуємо відтворити це за допомогою міміки та жестів.

Фізхвилинка під **музичний супровід.**

Учитель літератури. Оберегом України є Богоматір Оранта .

Мозаїка вабить, як блиск діаманта.

В Соборі Софійському тиша німа.

Ген руки здійнявши свої легкома,

Застигла в молитві Марія-Оранта.

Учитель історії (перегляд відео про Собор Святої Софії). Найціннішим духовним скарбом храму є Оранта.

Учитель художньої культури. Божа Матір зображується на іконах по пояс, з піднятими до рівня голови руками. Ця молитовна поза відома ще з давніх часів. Богородиця молилася за все людство і її підняті до неба руки стали символом невпинної, вічної молитви, що несе світові захист і надію. На Русі ікони з таким зображенням Богородиці отримали назву «Незламна стіна». Образ Богородиці Оранти вирізняє з поміж інших ікон Божої Матері. В образах Богородиці Оранти показані риси великої Матері світу. За старовинною традицією зображення Оранти розміщували у вершині вівтаря – головного місця храму.

Учитель літератури. Берегиня (Оберега) — найстаровинніша богиня добра і захисту людини. З часом, Берегиня стає «хатньою» богинею, захищаючи оселю, всю родину, особливо малих дітей, від хвороб, лиха, лютого звіра, смерті. Зображували її (вишивали) на білих рушниках, що вившували над вікнами й дверима і, за увявленнями, мали захищати домівку від чорних сил. Схематичний образ Берегині вишивали на одягові, вирізьблювали на дереві (на віконцях, дверях, ґанках тощо). Невеликі зображення Берегині (глиняні чи мідні обереги) українці носили на грудях. Традиційний малюнок Берегині — символічна постать жінки із застережливо піднятими рукавами

Виступ учениці Цар Ангелінаї (Власний малюнок «Жінки-Берегині»).

У церковній символіці колір золота, як і жовтий колір – символ царської слави, достоїнства, багатства. Цей колір подібний до сонячного блиску. Блакитний колір – символізує небесну чистоту, непорочність, символ вищої енергії. На іконах Божа Матір зображується як правило в покривалі пурпурового кольору, яке надіто поверх темно-синіх або зелених риз. Колір покривала символізує, що Богоматір – Цариця небесна. В старовину пурпурові шати були одягом царів і цариць.

Зелений колір є символом вічного життя та оновлення всієї людської природи.

Червоний колір – символ безмежної, глибокої любові Бога до людей.

Фіолетовий колір – колір глибокої духовності.

Ікона – явище абсолютно унікальне в середньовічній культурі. Символіка зображених предметів, жестів, кольори – це все і є мова ікони. Складно оцінити значення ікон, не знаючи цієї мови.

Учитель літератури. Мадонн зображували багато художників епохи Відродження, але ніхто з них не досягнув такого ідеального образу, як Рафаель Санті, а його «Сікстинська мадонна» вважається перлиною світового живопису.

Учитель історії. Біографія Рафаеля. Рафаель Санті, який ріс без матері та малював близько 100 образів Мадонни.

Вчитель художньої культури (Звучить «Аве Марія» Анни Герман).

«Сікстинська мадонна» зберігається у Дрезденській галереї. Картина була створена на замовлення «чорних монахів» містечка П'яченци і мала висіти над місцем поховання благодійника Рафаеля – Юлія II, через що в рисах святого Сікста проступають родові риси представників сім'ї Роверо, а тіара, яку зняв святий перед Богородицею, прикрашена жолудем – гербовим знаком Юлія II. Поява на картині Богородиці і Варвари теж пояснюється тим, що ці дві святі жінки, як вважалося в народі, здатні полегшити муки помираючих і супроводити їх у рай, якщо ті цього заслуговують. Чому картина має таку назву? Існує кілька версій:

1. На ній зображений святий Сікст;
2. На полотні 6 образів: святий Сікст, свята Варвара, Мадонна з немовлям і 2 янголи;
3. 6 пальців на руці Сікста.

Нечутно ступає по хмарах босими ногами Богоматір, ніжно пригортаючи до грудей свого маленького сина. Марія знає, яка доля чекає її божественного первістка, і тому такі сумні її прекрасні очі й так важко дається їй кожен крок, адже попереду в Ісуса – Голгофа. Але знає вона, що так мусить бути, бо так розлюбив Бог світ, що віддав на муки Свого Сина, аби кожен, хто в нього увірував, не пропав, а мав життя вічне. І тому, тамуючи біль і душевну муку, несе Марія свого сина людям, і ніщо не в змозі спинити материнську ходу: ні час, ні випробування, ні смерть.

Отже, звичайний релігійний сюжет перетворився на гімн людині, яка заради вищого обов'язку іде на зустріч стражданню і смерті.

Учитель літератури. Іван Франко присвятив сонет Сікстинській мадонні.

«СІКСТИНСЬКА МАДОННА»

Хто смів сказати, що не богиня ти?
Де той безбожник, що без серця дрожі
В твоє лице небесне глянуть може,
Неткнутий блиском твої краси?
Так, ти богиня! Мати, райська роже,
О глянь на мене з свої висоти!
Бач, я, що в небесах не міг знайти
Богів, - перед тобою клонюсь тоже.

І час прийде, коли весь світ покине
Богів і духів, лиш тебе, богине,
Чтить буде вічно – тут, на полотні.

Вільям Шекспір присвятив теж сонет Мадонні.
My mistress' eyes are nothing like the sun;
Coral is far more red than her lips' red;
If snow be white; why then her breasts are dun;
If hairs be wires, black wires grow on her head.
I have seen roses damasked, red and white,
But no such roses see I in her cheeks,
And in some perfumes is there more delight
Than in the breath that from my mistress reeks.
I love to hear her speak, yet well I know
That music hath a far more pleasing sound;
I grant I never saw a goddess go -
My mistress when she walks treads on the ground.
And yet, by heaven, I think my love as rare
As any she belied with false compare.

Олександр Блок написав поезію:

Madonna da settignano

Встретив на горном тебя перевале,
Мой прояснившийся взор
Понял тосканские дымные дали
И очертания гор.

Желтый платок твой разубран цветами –
Сонный то маковый цвет.
Смотришь большими, как небо, глазами
Бедному страннику вслед.

Дашь ли запреты забыть вековые
Вечному путнику – мне?

Страстно твердит твоє ім'я, Марія,
Здесь, на чужой стороне?

ПІДСУМОК. (Галявина квітів). Квіти є найпрекраснішим витвором природи. Вони вражають нас найтоншими пахощами, милують найрізноманітнішими кольорами. Вони, як і жінка, створюють піднесений настрій, окрилюють. Немає, мабуть, людини, байдужої до квітів, бо саме вони володіють здатністю розрадити людину, коли їй важко, піднести настрій, втішити... Квіти пробуджують у нас людяність, щирість, сердечність і доброту. Вони є виявом гарного ставлення до того, кому призначені. Тож сьогодні ми створимо галявину квітів, побуваємо у квітковому царстві.

Вчитель художньої культури. Запитання:

Які поети возвеличували образ жінки? (Т.Шевченко, А.малишко, Д.Аліґ'єрі, І.Франко, В.Шекспір)

Хто є Берегинею України з 11 ст.?(Богоматір Оранта)
Коли відзначаємо свято Покрови? (14 жовтня).

Доберіть синоніми до слова жінка (Божа Матір, Богородиця, Мадонна, Діва Марія).

Назвіть художників, які возвеличували образ жінки. (Рафаель Санті, Леонардо да Вінче).

Коли засноване наше місто?

Що означає фреска, мозаїка?

На честь кого малювали козацькі ікони?(На честь Покрови Божої Матері)

Складіть сенкан до слова жінка:

Загадкова, красива.

Вражає, чарує, захоплює.

Та, що найбільше любить життя.

Діва Марія.

Оцінювання відповідей учнів.

Домашнє завдання. Написати твір «Її величність — Жінка!».

О. І. Молодик,

учитель фізики (вчитель-методист) Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛІ)

ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Під час вивчення фізики важлива роль відводиться фізичному експерименту. Навчальний фізичний експеримент у вигляді лабораторних робіт є невід'ємною органічною складовою курсу фізики сучасної школи. Вдале поєднання теоретичного матеріалу і експерименту, як показує практика, дає найкращий педагогічний результат.

Лабораторні роботи в курсі фізики мають велике освітнє значення. У процесі їх виконання учні впевнюються в об'єктивності фізичних законів і отримують уявлення про методи, які застосовують в наукових дослідженнях з фізики. Зокрема, методи сучасної фізики майже не обходяться без комп'ютерних технологій. Виконання лабораторних робіт сприяє глибшому засвоєнню фізичних законів учнями, розвиває навички та вміння роботи з вимірювальними приладами, сприяє свідомому застосуванню наукових знань в житті. Правильно організовані лабораторні заняття активізують думку учнів, привчають їх самостійно шукати відповідь на поставлене експериментальним шляхом питання.

В умовах дистанційного навчання більшість вчителів фізики зіштовхнулися із проблемою виконання програми, бо лабораторні роботи є її обов'язковою невід'ємною складовою. У цій статті хочу поділитися своїми напрацюваннями. Основна ідея полягає у «адаптації» вже існуючих (відомих) лабораторних робіт до «домашніх умов». Зрозуміло, що не з кожною роботою це можливо зробити, але, на мою думку, це велика необхідність, адже лабораторні роботи можуть розв'язати наступні навчальні завдання:

- **ілюстрація** (підтвердження справедливості) законів, що вивчаються, наприклад переконатися в тому, що траєкторія руху тіла, кинутого горизонтально, близька до параболи;
- **оволодіння методами вимірювання фізичних величин**, наприклад визначення прискорення вільного падіння;
- **вивчення зв'язку між фізичними величинами та встановлення закономірності в явищах**, наприклад дослідження дальності польоту кульки від висоти кидання;
- **розвиток навиків і вмінь роботи з вимірювальними приладами**, наприклад секундоміром чи термометром;
- **розвиток конструкторських здібностей і технічної кмітливості**;
- **вивчення будови та принципу дії фізичних пристроїв**;
- **оволодіння комп'ютерними технологіями в прикладних цілях**, наприклад для обробки результатів фізичних експериментів.

Пропоную вашій увазі декілька таких робіт, які можна виконати вдома, без суттєвої втрати «навчальної і наукової» цінності при цьому з досить малою експериментальною похибкою. Лабораторні роботи подаються майже у такому ж вигляді, як і були задані до виконання учням.

Окрім запропонованих текстових інструкцій, учні ще отримували фото чи навіть короткі відео, в яких пропонувались корисні поради по організації проведення експериментів. Організація дистанційного навчання в частині виконання лабораторних робіт здійснювалася за допомогою месенджера Telegram.

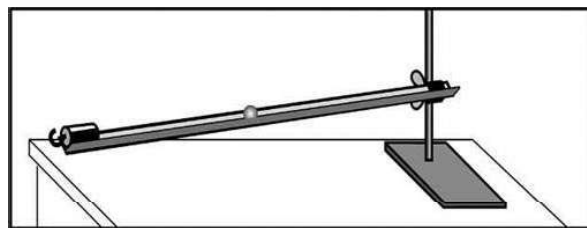
Лабораторна робота 1. ВИЗНАЧЕННЯ ПРИСКОРЕННЯ ТІЛА ПРИ РІВНОПРИСКОРЕНОМУ РУСІ

Мета роботи: обчислити прискорення, з яким скочується тіло по похилій поверхні. Для цього вимірюють довжину переміщення s тіла за відомий час t . Оскільки при рівноприскореному русі без початкової

швидкості $s = \frac{at^2}{2}$, то виміривши s і t , можна знайти

$$a = \frac{2s}{t^2}.$$

прискорення кульки:

Жодні вимірювання не можна зробити абсолютно точно. Їх завжди виконують з певною похибкою, пов'язаною з недосконалістю засобів вимірювання та іншими причинами. Проте і при наявності похибок є кілька способів проведення вірогідних вимірювань. Найпростіший з них - обчислення середнього арифметичного з результатів кількох незалежних вимірювань тієї самої величини, якщо умови досліду не змінюються. Це й пропонується виконати в роботі.

Засоби вимірювання: 1) вимірювальна стрічка (рулетка); 2) секундомір (є у мобільному телефоні).

Прилади та матеріали: 1) кулька (замість кульки підійде все, що може їхати (іграшкова машинка, наприклад) чи котитися (котушка з нитками)); 2) похила рівна поверхня (дошка для прасування чи стіл, який стоїть похило).

Послідовність виконання роботи

1. Організуйте похилу поверхню (можна з одного боку столу під ніжки щось підмотити). Поверхня повинна бути рівною з довжиною близько метра чи більше. Головне, щоб час руху тіла був достатній для вимірювання.

2. Відпустити тіло (одночасно запустити секундомір) з верхнього кінця поверхні і виміряти час руху.

3. Вимірювальною стрічкою визначте довжину переміщення s тіла. Не змінюючи нахилу (умови досліду повинні залишатися незмінними), повторіть дослід п'ять раз, домагаючись щоразу однакового переміщення.

4. За формулою $t_c = \frac{t_1 + t_2 + t_3 + t_4 + t_5}{5}$ знайдіть середній час руху тіла, а потім обчисліть середнє

значення модуля прискорення: $a_c = \frac{2S}{t_c^2}$

5. Результати вимірювань і обчислень запишіть у таблицю:

Номер досліду	S, м	t, с	t _c , с	a _c , м/с ²

6. Оформити результати дослідження та надіслати їх учителю (якщо планується оцінка 10, 11 чи 12 балів, потрібно надати фото- чи відеозвіт і презентація).

Лабораторна робота 2. ВИВЧЕННЯ РУХУ ТІЛА, КИНУТОГО ГОРИЗОНТАЛЬНО

Мета роботи: виміряти початкову швидкість, надану тілу в горизонтальному напрямі під час його руху під дією сили тяжіння.

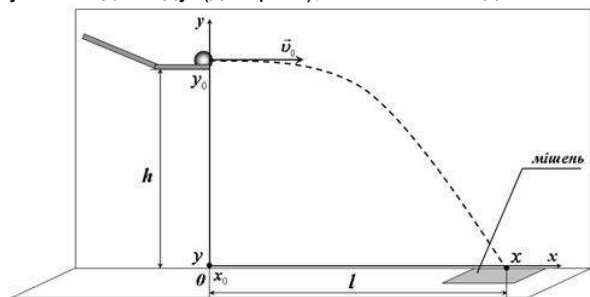
Коли кульку кинути горизонтально, то вона рухається по параболі. За початок координат візьмемо початкове положення кульки. Вісь X спрямуємо горизонтально, а вісь Y - вертикально вниз. Тоді для

будь-якого моменту часу t: $x = v_0 t$, а $y = \frac{gt^2}{2}$. Далекість польоту L - це значення координати x, яке вона матиме, якщо замість t підставити час падіння тіла з

висоти h. Тому можна записати: $L = v_0 t$; $h = \frac{gt^2}{2}$. Звідси легко знайти час падіння t й початкову швидкість u₀:

$$t = \sqrt{\frac{2h}{g}}, \quad v_0 = \frac{L}{t}, \quad \text{або} \quad v_0 = L \sqrt{\frac{g}{2h}}$$

Якщо пустити кульку кілька разів у незмінних умовах досліду (див.рис.), то значення далекості

польоту трохи відрізнятись між собою з різних причин, які неможливо врахувати. У таких випадках за значення вимірюваної величини беруть середнє арифметичне результатів, знайдений у кількох дослідах.

Засоби вимірювання: лінійка з міліметровими поділками (мірна стрічка).

Матеріали: 1) кулька (чи будь-яке тіло, що може котитися: катушка з нитками, циліндр і т.п.); 2) папір; 3) копіювальний папір для фіксації місця падіння тіла (можна просто темний папір); також можна використати лоток з піском; 4) похила площина чи «гірка» з якої запускають тіло.

Послідовність виконання роботи

Знову доведеться адаптувати роботу до домашніх умов. Будуть такі проблеми:

- забезпечити тілу однакову початкову швидкість;
- забезпечити, щоб початкова швидкість була направлена строго горизонтально;
- визначити, де буде падати тіло. Щоб вирішити перші дві проблеми, потрібно зробити «гірку» на невеликій відстані від краю столу, і під час експериментів не

змінювати висоту гірки та відстань до краю столу. Запускати тіло кожного разу з однакової висоти і без початкової швидкості (не підштовхувати).

1. Зробіть пробний запуск. Там, де тіло упаде, потрібно покласти копіювальний папір чи лоток з піском для фіксації місця падіння. Якщо немає копіювального паперу чи піску, тіло можна покрити борошном чи крейдою щоб було чітко видно місце падіння. У такому випадку краще підкласти темний папір.

2. Запустіть тіло і виміряйте висоту h і далекість польоту L. Результати вимірювань запишіть у таблицю.

3. Повторіть дослід п'ять разів, пускаючи кульку з того самого місця, кожного разу вимірюючи h і L.

4. Обчисліть середнє значення початкової

швидкості за формулою: $v_0 = L \sqrt{\frac{g}{2h}}$

5. Змініть висоту падіння кульки h і повторіть дослідження (пункти 2-4). Результати вимірювань запишіть у таблицю.

Номер досліду	h, м	L, м		

Додаткове завдання:

1. За формулами $x = v_0 t$ і $y = \frac{gt^2}{2}$ знайдіть координату x тіла (координату y уже обчислено) через кожні 0,05 с і побудуйте траєкторію руху на аркуші паперу (можна прикріпити аркуш до фанерної дошки):

t, с	0	0,05	0,10	0,15	0,2
x, м	0				
y, м	0	0,012	0,049	0,110	0,190

2. Пустіть тіло і переконайтеся в тому, що її траєкторія близька до побудованої параболі.

Результати дослідження. Оформити результати дослідження та надіслати їх учителю (якщо планується оцінка 10, 11 чи 12 балів потрібно надати фото- чи відео звіт і презентація).

Лабораторна робота 3. ВИЗНАЧЕННЯ ПРИСКОРЕННЯ ВІЛЬНОГО ПАДІННЯ З ДОПОМОГОЮ МАЯТНИКА

Мета роботи: обчислити прискорення вільного падіння за формулою періоду коливань математичного

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g}} \quad (1)$$

маятника: Для цього необхідно виміряти період коливання і довжину підвісу маятника. Тоді за формулою (1) можна обчислити прискорення вільного падіння:

$$g = \frac{4\pi^2 l}{T^2}$$

Засоби вимірювання. 1) секундомір (є у мобільному телефоні); 2) вимірювальна стрічка (рулетка).

Матеріали: 1) кулька з отвором; 2) нитка.

Послідовність виконання роботи

Адаптувати цю роботу до домашніх умов буде найпростіше. Єдина проблема: що підвісити замість кульки з отвором. Підійде будь-яке «маленьке і важеньке» тіло. Я знайшов у себе вдома коробку сірників для порівняння розмірів. УВАГА: сірники для дітей не іграшка. Раджу нитку взяти довжиною близько 1 метра (не пошкодує). Тільки довжину маятника міряють від точки підвісу до центра мас тіла (особливо коли розміри тіла декілька сантиметрів).

Ще одна порада: маятник краще не у руках тримати, а підвісити до чого-небудь.

1. Виготовити математичний маятник (підвісьте тіло до нитки).
2. Виміряйте довжину підвісу вимірною стрічкою.
3. Відхиліть маятник від положення рівноваги на 5-8 см і відпустіть його.
4. Виміряйте час Δt 40 повних коливань (N).
5. Повторіть вимірювання часу Δt (не змінюючи умов досліду) і знайдіть середнє значення Δt_c .
6. Обчисліть середнє значення періоду коливань T_c за середнім значенням Δt_c .
7. Обчисліть середнє значення g_c за формулою:

$$g_c = \frac{4\pi^2 l}{T_c^2}$$

8. Знайдені результати занесіть до таблиці:

Номер досліду	l, м	N	Δt , с	Δt_c , с	T_c , с	g_c ,

9. Порівняйте знайдене значення g_c із зазначенням $g=9,8 \text{ м/с}^2$ і обчисліть похибку вимірювання за

$$\varepsilon_g = \frac{|g_c - g|}{g}$$

формулою:

10. Оформити результати дослідження та надіслати їх учителю (якщо планується оцінка 10, 11 чи 12 балів потрібно надати фото- чи відео звіт і презентація).

Лабораторна робота 4. ВИЗНАЧЕННЯ ККД ЕЛЕКТРИЧНОГО НАГРІВНИКА (на прикладі електрочайника чи іншого приладу)

Мета. Вивчити будову та принцип дії побутового нагрівача. Навчитися визначати ККД електричного нагрівника .

Обладнання. Електрочайник (чи інший побутовий електронагрівач), інструкція до цього приладу, мірний стакан (якщо є), термометр (якщо є), секундомір (є у мобільному).

Послідовність виконання роботи. Нам потрібно виконати практичну роботу. Але до неї потрібно підготуватися заздалегідь. Спочатку з'ясуйте чи є у вашому помешканні електроприлад, з допомогою якого можна нагріти воду до кипіння (електрочайник, електроплита, електрокип'ятильник, мультиварка чи щось подібне). Якщо такого приладу немає, то попросіть у родичів чи сусідів «позичити», або зробіть експеримент «дистанційно» під вашим керівництвом.

Виконати так:

1. Вивчити інструкцію по користуванню електронагрівником (взяти у батьків чи переглянути на офіційному сайті). Визначити потужність приладу.
2. Переконайтеся, що електрочайник пустий.
3. За допомогою мірного стакана відміряйте певний об'єм води (на ваш розсуд, в залежності від можливостей нагрівника). Врахуйте, що 100 мл води мають масу 100 грам (якщо є, то можна використати терези).
4. Визначте початкову температуру води.
5. З дозволу батьків та дотримуючись правил техніки безпеки, включіть електронагрівник.
6. Увімкніть секундомір і визначте час, який пройде до повного кипіння води (будемо вважати, що температура води в цей момент буде 100°C).
7. Вимкнути (якщо це не відбувається автоматично) електронагрівник.
8. Розрахуйте ККД нагрівника по формулі: $\eta = (c \cdot m \cdot \Delta T) : (P \cdot t)$, де $c=4200 \text{ Дж/кг} \cdot ^\circ \text{C}$; m- маса

води, кг; ΔT -зміна температури, $^\circ \text{C}$; P-потужність електронагрівника, Вт; t-час, с ;

9. Якщо досліджується інший приклад (не електрочайник), то потрібно продумати самостійно, як провести цей експеримент лише з відома та дозволу батьків з дотриманням правил користування та техніки безпеки.

10. Запитати у батьків, що вони хочуть (чай чи каву) .

11. Приготуйте напій і спокійно обговоріть з родичами результати експерименту.

12. Повторити експеримент для іншої маси води ще два рази (і пункт 11 також). Знайдені результати занесіть до таблиці:

Номер досліду	T_0 ,	m, кг	ΔT ,	t, с	P, Вт	η , %

13. Оформити результати дослідження та надіслати їх учителю (якщо планується оцінка 10, 11 чи 12 балів потрібно надати фото- чи відео- звіт і презентація).

14. Зробити висновок: 1) як залежить ККД від маси води; 2) батьків треба слухатися; 3) веселитись краще, ніж сумувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство освіти і науки України. Фізика. Астрономія. 10-11 класи. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392
2. Фізика: підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профіль. рівень)/авт.:Т.М. Засєкіна, М.В. Головка. Київ: Педагогічна думка, 2010
3. Фізика: підручник для 9 кл. середн. шк./ авт.:І.К. Кікоїн, А.К. Кікоїн. Київ: Рад. шк., 1990.
4. Буров В.А., Зворыкин Б.С., Покровский А.А., И.М. Румянцев И.М., Демонстрационный эксперимент по физике в старших классах средней школы. -Москва: Просвещение, 1967.
5. Знаменский П.А. Методика преподавания физики. Москва: Учпедгиз, 1954.
6. Марголис А.А., Парфентьева Н.Е., Соколов И.И., Практикум по школьному физическому эксперименту. Москва: Просвещение, 1977.
7. Коршак Є.В., Миргородський Б.Ю., Методика і техніка шкільного фізичного експерименту. Київ: Вища школа, 1981.
8. Бабаєва Н.А. Коробова І.В., Шкільний фізичний експеримент у 7-8 класах. Методичні рекомендації для вчителів. Харків: Видавнича група "Основа", 2006.
9. Бабаєва Н.А. Коробова І.В.Павлова І.П., Шкільний фізичний експеримент у 10 класі. Методичні рекомендації для вчителів. Харків: Видавнича група "Основа", 2006.

Л.А. Галущенко,

шкільний бібліотекар;

О.В. Колісник, О.О. Сільченко,

учителі початкових класів закладу загальної середньої освіти

I – II ступенів № 2 села Балаклея Балаклеївської сільської ради

Черкаської області

ПОДОРОЖ ДО СВІТУ КАЗОК

В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

РОЗРОБКА НЕСТАНДАРТНОГО УРОКУ

З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ДЛЯ УЧНІВ 4-ИХ КЛАСІВ

Мета: формувати гордість за українську літературну спадщину, видатних людей України; розширити знання учнів про життєвий і творчий шлях В.О.Сухомлинського;розвивати вміння давати оцінку вчинкам героїв казок,уміння ухвалювати рішення щодо власної поведінки у різних життєвих ситуаціях; формувати культуру міжособистісних взаємин, любов до природи.

«Людина прекрасна не словами, а добрими ділами». **Народна мудрість**

Обладнання: портрет В. О. Сухомлинського, картка з написом епіграфу уроку, плакат «Я бачу світ довкола» дерево, стікери-сердечка та яблучка, схема до гри «Розумний квадрат», ілюстрації до казок, книги В. О. Сухомлинського, дитячі малюнки до казок, роздатковий матеріал: картки з оповіданнями В. Сухомлинського.

Оформлення класної кімнати: розташування парт, оформлення дошки, розміщення схем та плакатів, організація виставки збірок казок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ. ВІТАННЯ.

Вправа «Рука дружби».

Учитель. Дорогі діти, ви веселі і товариські, привітатись один з одним вам допоможе рука дружби. *(Учні стають всі в коло. Вчитель демонструє 3 картки жовтого, голубого, червоного кольорів. Повідомляє, що піднята вгору, наприклад, жовта картка - рука означає, що треба привітатись, потиснувши один одному руки, голуба - обійнятись, червона – притиснутись один до одного спинками. Вчитель підіймає поперемінно кожен картку-сигнал-руку і діти виконують відповідні рухи. По закінченні сідають на місця.)*

Учитель. Сьогодні у нас подорож. Вирушимо ми на повітряній кульці, яка називається «Добро твого серця». Але кулька не може піднятись без палива. Її паливо – це Добро твого серця. Тож об'єднаємо наші добрі серця і вирушимо в подорож. *(Діти приклеюють свої стікери-сердечка зверху на «купол» кульки, на заготовку-плакат із зображенням повітряної кулі з надписом назви на «корзині» кульки.)*

Учитель. Таким чином, кулька наповнюється добром ваших сердець і починає рух, а ми – подорож. Сьогодні наша подорож до світу казок і присвячена видатному українському письменнику, вченому, вчителю – Василю Олександровичу Сухомлинському. Чи знайоме вам це ім'я? Звичайно, знайоме, адже на уроках літературного та позакласного читання ми читали його твори. Отже, вперед.

Вправа «Я бачу світ довкола». (Робота в парах).

Учитель. Наша кулька підіймається, і що ми бачимо довкола? Зараз ми намалюємо світ, який бачимо.

(Картку, де надрукований вірш, вчитель заздалегідь розрізає на частинки-рядочки. Учні по черзі виходять парами і один з пари читає на картках-розрізах рядочки вірша, а другий учень з пари малює на плакаті те, про що читає товариш у вірші). Намалюю світ довкола: Ось моя велика школа, Ось дерева, ось квітки, Ось над деревом хмарки, Світить сонечко щасливе. Світ довкола – справжнє диво! нехай у цьому світі Завжди мама ясно світить, Тато, братик і сестра, Діти з нашого двора. *(Розгляд колективно утвореного малюнка).*

Учитель. – Чому малюнок вийшов красивим? *(Бо працювали разом, дружно і весело).*

Учитель. А що ви ще могли побачити довкола з висоти кульки? *(Діти словами «домальовують» все, що вони могли «побачити» у своєму щасливому світі.)*

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА **Учитель.** Наша подорож продовжується:

Перегляд відео « Життя і творчість видатного письменника, вченого, вчителя – В. О. Сухомлинського».

Розповідь шкільного бібліотекаря « Цікаві факти з життя В. О. Сухомлинського» ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА

Ми ознайомимось з життєвим шляхом Василя Олександровича Сухомлинського. Гадаю вам, діти, буде це цікаво, адже Василь Олександрович дуже любив дітей, і саме тому став педагогом. Він 35 років працював у школі і мав звання заслужений вчитель України.

Народився Василь Олександрович Сухомлинський, майже сто років тому, 28 вересня 1918 року в селі Василівка Онуфріївського району Кіровоградської області у небагатій селянській родині. Батько його, Олександр Омелянович, працював теслярем і столярем спочатку по найму, а потім у колгоспі.

Мати, Оксана Овдіївна, також працювала в колгоспі і займалась домашнім господарством. Разом з чоловіком вони виховали, крім Василя, ще трьох дітей — Івана, Сергія та Меланію, які теж стали вчителями. Саме мама помітила у Василя покликання до професії вчителя і дуже хотіла, щоб він працював у школі.

Бібліотекар. Діти, а скажіть будь ласка, чи розповідають вам ваші мами казки?

У сім'ї Сухомлинських, особливо, зимовими, довгими вечорами, мама часто розповідала своїм дітям казки. Можливо, тому і Василь Олександрович любив писати казки та оповідання. Любив і повагу до своєї мами Василь Олександрович

проявляє сам і своїх учнів вчи гарно ставитися до мам, любити і поважати їх.

Особливий вплив на маленького Василька мав **дід Омелян**. У нього була велика бібліотека (на той час, рідко в кого в селі була бібліотека) і всі свої книжки дід віддав внукові Василеві. Василь Олександрович часто згадував дідові слова: „Хто дітей любить, той добрий чоловік”.

Василь навчався у сільській школі – семирічці і був одним із кращих учнів. Після закінчення школи став студентом Кременчуцького педінституту факультету мови та літератури.

Після закінчення інституту працював в Онуфріївській середній школі учителем української словесності і завідувачем навчальної частини школи (тобто завучем). Коли почалася війна, Сухомлинського було призвано до війська.

На фронті він був двічі поранений, довго лікувався в госпіталях. Поранення в руку було настільки тяжким, що хірурги хотіли її ампутувати. Але він не дав цього зробити, усе твердив: „Ні. Я вчитель!”. І це, мабуть, врятувало руку.

Після війни, за проханням В.О. Сухомлинського, його призначають директором Павлівської середньої школи. 23 роки він керував цим навчальним закладом до кінця свого життя. Саме ці роки у Павлівші стали найпліднішими у науковій та літературній діяльності. Він писав книги, статті. Для дітей він створив більше півтори тисячі художніх мініатюр (невеликих за обсягом творів) – казок, оповідань, легенд, притч, новел.

Цікавий і маловідомий факт. Книга Василя Олександровича „Серце віддаю дітям”, яка вийшла 25 мовами і витримала майже 50 видань, вперше побачила світ у Німеччині. В Україні Сухомлинський не міг її опублікувати – рукопис отримував негативні рецензії у видавництвах.

Велике значення мають праці В.О. Сухомлинського, які вийшли окремими виданнями вже після смерті талановитого педагога.

2 вересня 1970 року серце Василя Олександровича Сухомлинського перестало битися. Йому судилося народитися і померти у вересні, і це символічно, адже вересень – це початок нового навчального року.

На початку кожного навчального року, традиційно, учні та вчителі Павлівської школи відвідують могилу видатного вчителя - земляка, якого поховано біля школи.

До 85-річчя В.О. Сухомлинського Національним банком України була випущена **монета** загальним тиражем 30000 штук, яка ввійшла в серію „Видатні особистості України” і знаходиться в обігу з вересня 2003 року.

З нагоди відзначення 90-ї річниці від дня народження В.О. Сухомлинського у вересні 2008 року в Києві, було відкрито **пам'ятник** видатному українському педагогові.

Читання і обговорення творів В. О. Сухомлинського.

Робота в групах. Учні об'єднуються в 4 групи за вибором карток-малюнків. Вчитель пропонує кожному учневі вибрати картку зі скарбнички. На картках зображені казкові герої з 4 мультфільмів: Фіксики, Чіп і Дейл, Леопольд і Мишенята, Вінні Пух. В залежності від обраної картки утворюються групи.

Учитель. Як ви гадаєте, чому на картках саме ці герої? (відповіді учнів).

Учитель. Так, їх об'єднує дружба, взаємодопомога, підтримка. Саме ці слова і допоможуть вашим групам виконати завдання. Кожна група працює над запропонованим текстом В. Сухомлинського.

(Діти читають оповідання, відбувається спільне обговорення понять єдності, дружби, довіри, вірності, любові, які мають бути обов'язковими в сім'ї).

1 група. «Горбатенька дівчинка»

Другий клас розв'язує задачу. Тридцять п'ять учнів схилилися над зошитами. Коли це у двері хтось тихо постукає.

— Будь ласка, відчини двері й подивись, хто там стукає,— мовить учитель.

Чорноокий хлопчик, що сидів за першою партою, живенько відчинив двері. До класу зайшов директор школи з маленькою дівчинкою. Тридцять п'ять пар очей впалися в незнайому дівчинку. Вона була горбатенька.

Учитель затамував подих і повернувся обличчям до класу. Він дивився у вічі пустотливих школярів і мовчки благає: хай не побачить дівчинка у ваших очах ні подиву, ні насмішки. У їхніх очах була тільки цікавість. Вони дивилися на незнайому дівчинку й лагідно всміхалися.

Учитель полеглише перевів дух.

— Цю дівчинку кличуть Олею,— каже директор. — Вона здалеку приїхала до нас. Хто поступиться їй місцем на першій парті? Бачте, яка вона маленька? Усі шість хлопчиків і дівчаток, що сиділи за передніми партами, піднесли руки.

— Я... Тепер учитель був спокійний: клас витримав іспит.

2 група. «Образливе слово»

Одного разу Син розсердився і згарячу сказав матері образливе, грубе слово. Заплакала мати. Схаменувся Син, жаль стало йому Матері. Ночей не спить — мучить його совість, адже він образив Матір.

Йшли роки. Син-школяр став дорослою людиною. Настав час їхати йому в далекий край. Поклонився Син Матері низько до землі й говорив:

— Прости мені, Мамо, за образливе слово.

— Прощаю, — сказала Мати й зітхнула.

— Забудьте, Мамо, що я сказав вам образливе слово.

Задумалась Мати, геть посмутніла. На її очах з'явилися сльози. Каже вона синові:

— Хочу забути, Сину, а не можу. Рана від колючки загоїться й сліду не залишиться. А рана від слова заживає, проте слід глибокий зостається.

3 група. «Чого це дідусь такий добрий сьогодні?»

Поліз Андрійко на шовковицю: привабили чорні ягоди. Навтішався вволю, а тут дощ пішов. Пересидів Андрійко дощ. Хотів злазити додолу, аж дивиться — сидить під шовковицею дідусь Петро. Вийшов після дощу в сад — у білій сорочці і голова біла як молоко. — Чому це ти сидиш на дереві, виучку? — Боюся краплі на вас струсити, дідусю... — З л а з ь , А н д р і й к у . . . Дідусь відійшов, Андрійко й зліз із шовковиці. Дідусь пригорнув і поцілував Андрійка. "Чому це дідусь такий добрий сьогодні?" — подумав онук.

4 група. «Сьома дочка»

Було в матері сім дочок. Ось поїхала мати в гості до сина, а син жив далеко-далеко. Повернулася додому аж через місяць. Коли мати ввійшла до хати, дочки одна за одною стали говорити, як вони знудьгувалися за матір'ю. — Я скучала за тобою, немов маківка за сонячним промінням, — сказала перша дочка. — Я ждала тебе, як суха земля где краплину дощу, — промовила друга дочка.

— Я плакала за тобою, як маленьке пташеня плаче за пташкою, — сказала третя.
— Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, — щебетала четверта.
— Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, — промовила п'ята.
— Я виглядала тебе, як вишневий садок виглядає соловейка, — сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона роззула матусю й принесла їй води у ночвах — помити ноги.

Інтер'ю «Розмова з автором». (Діти озвучують запитання, які б вони хотіли задати Василю Сухомлинському при зустрічі).

Гра « Розумний квадрат».

Учитель. Діти, ми читали твори В. О. Сухомлинського «Акація підказала», «Павучок – Повзунець і мурашка», «Як починається осінь», «А де ж подівся той хлопчик?», «Лелеки прилетіли», «Кошеня за паузою», «Важлива звістка» та «Розгубився». Вам необхідно дати відповіді «так» чи «ні» на запитання до цих творів, щоб розшифрувати «розумний квадрат» та прочитати вислів.

	А	Б	В	Г
1	ЧИТ	АЧ	АН	НЯ
2	КОМ	-	ОСЬ	ЦЕ
3	ВІКО	КР	НЦЕ	УГ
4	У	СВ	ВЧА	ІТ

(Зазначаються записи у віконцях, що мають відповіді **Так**)

A.1 Перед дощем на квітках жовтої акації багато бджіл. (Так)

A.2 Павучок-Повзунець та Мурашка живуть на ставку. (Ні - тільки Павучок-Повзунець).

A.3 Осінь – це старша дочка Діда Мороза. (Так).

A.4 Бояться осені пташки. (Так).

Б.1 Молодшу дочку Діда Мороза звати Зима. (Ні. Весна).

Б.2 Дідусь розповідав Петрикові про себе. (Так).

Б.3 Лелеки не відлітають на зиму у теплі краї. (Ні).

Б.4 Бабуся каже: „Де живе лелека - там щастя живе“. (Так).

В.1 Лелеки живуть парами. (Так).

В.2 Марія Миколаївна не дозволила Зіні залишити у класі кошеня. (Ні).

В.3 Дівчинка почервоніла, засоромилась. (Так).

В.4 Влітку Сашко щодня приходив до бабусі. (Ні. Взимку по льоду).

Г.1 Бабуся сиділа біля вікна і ждала онука. (Так).

Г.2 Бабуся дочекалася онука ввечері. (Так).

Г.3 Хлопчик допоміг сліпому дідусеві. (Ні).

Г.4 Хлопчиком стало дуже жаль дідуса. (Так). Учні зачитують отримане речення: *Читання – віконце у світ.*

Учитель. Як ви розумієте цей вислів? (Відповіді учнів).

Творча вправа « Художня галерея » . (Учні презентують свої малюнки до казок В.О. Сухомлинського).

Конкурс « Створи свою казку ». Робота в групах.

Учні об'єднуються в 4 групи за картками, на яких зображено 4 пори року. Картки витягують 4 учні – по одному представнику від кожної групи. Пропонуються 5 карток, їх має бути на 1 більше, ніж кількість груп, щоб у всіх був вибір. Картки - «Море», «Ліс», «Небо», «Луки», «Річка». Завдання - Придумати казку (усно) за картою – малюнком і вибраними за власним бажанням казковими героями.

(Діти самі вибирають казкових героїв - дійових осіб до малюнка, складають казки, потім їх розповідають).

Творча вправа «Які твої друзі».

Учитель. У багатьох своїх творах Василь Олександрович вчить вас дружити на прикладі героїв з твору.

(Учні підбирають слова, які характеризують їхніх друзів на кожну літеру слова дружба)

Д - дружні, добрі, ділові Р - розумні, радісні, різні- уважні, успішні Ж - життєрадісні Б - бадьорі А - активні, артистичні

Гра «Якщо добрий ти».

(Діти стають в коло, посередині стоїть стільчик. На нього сідає той «добрий» учень, який дає відповідь на питання вчителя: Якщо добрий ти, то якби ти вчинив... Пропонуються на розгляд різні життєві ситуації і діти надають свої варіанти відповіді, якби вони вчинили.

Наприклад:

- Якщо добрий ти, то якби ти вчинив у випадку, коли твій однокласник їсть яблуко і хочеться тобі; коли ти бачиш, що ображають дівчинку; коли однокласник узав твою лінійку...

Читання твору В. О. Сухомлинського « Яблуку в осінньому саду»

Пізньої осені маленькі близнятка Оля й Ніна гуляли в яблуневому саду. Був тихий сонячний день. Майже все листя з яблунь опало і шурхотіло під ногами. Тільки де-не-де на деревах залишилося пожовкле листячко.

Дівчатка підійшли до великої яблуні. Поруч з жовтим листком вони побачили на гілці велике рожеве яблуко. Оля й Ніна аж скрикнули від радості.— Як воно тут збереглося? — з подивом запитала Оля.— Зараз ми його зірвемо, — сказала Ніна і зірвала яблуко. Кожній хотілося потримати його в руках. Олі хотілося, щоб яблуко дісталось їй, але вона соромилась висловити це бажання, а тому сказала сестрі:— Хай тобі буде яблуко, Ніно...Ніні хотілося, щоб яблуко дісталось їй, але вона соромилась зізнатися в цьому. Ніна сказала:— Хай тобі буде яблуко, Олю...Яблуко переходило з рук в руки, дівчатка не могли дійти згоди. Та ось їм обом сяйнула одна і та ж думка: вони прибігли до мамі радісні, схвильовані...

Вправа «Передбачення». Учитель не зачитує кінцівку твору, учні самі пропонують, передбачають думку дівчаток. (дитячі варіанти – передбачення кінцівки)

(Далі вчитель зачитує закінчення твору):*Віддали їй яблуко.В маминих очах сяяла радість.Мама розрізала яблуко й дала дівчаткам по половинці.*

Запитання: Чи правильно вчинили дівчатка?От і ми сьогодні з вами будемо ділитися зі своїми друзями.

Практична вправа. Одне яблуко ділиться між двома дітьми. Яблука отримують всі учні. (Розгляд ситуації, якщо дітей непарна кількість і залишається одна половинка яблука).

Учитель. Як бути, що робити? (дитячі варіанти вирішення проблеми).

III. ПІДСУМОК УРОКУ І РЕФЛЕКСІЯ.

Учитель. Наша подорож до світу казок Василя Олександровича Сухомлинського закінчилася, ми побачили світ, сповнений добра, любові. Що вам найбільше сподобалося і запам'яталося під час нашої подорожі. Чим би ви хотіли поділитися зі своїми друзями, батьками. Про що ви хотіли б дізнатися більше на наступних уроках?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В.О. Чиста криниця: Казки, оповідання, етюди: Для сімейного читання: Веселка, 1993.-287с.:іл.. – (Шк. б-ка)
2. Відео « Життя і творчість видатного письменника, вченого, вчителя - В. О. Сухомлинського ». URL.:<https://www.youtube.com/watch?v=kcnJUuK2yFc>
3. Сухомлинський В.О. URL.: <https://www.google.com/search>
4. Твори Василя Сухомлинського в електронній бібліотеці. URL.:<https://mala.storinka.org> <https://mala.storinka.org>
5. Ліпей О. Учитель, герой і поет.... URL.: http://librarychl.kr.ua/pro_bib/nah_vud_ychitel.php

Методика. Довід

Педагогічний вісник, №4, 2020

А.М. Смірнова,

учитель музичного мистецтва Черкаського колегіуму «Берегиня»
Черкаської міської ради

**ДЛЯ КОЖНОГО ЗВІРА І ПТАХА У
КАЗКИ СВОЇ ГОЛОСИ****РОЗРОБКА УРОКУ З МИСТЕЦТВА ДЛЯ 2 КЛАСУ**

Мета: особистісний розвиток здобувача освіти і збагачення його емоційно-естетичного досвіду під час сприймання та інтерпретацій творів мистецтва у творчо-практичній діяльності, а також формування ціннісних орієнтацій, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самоутвердженні на засадах компетентісного підходу.

Формування ключових компетентностей:

Спілкування державною мовою: засобами мови популяризувати Україну, її мистецтво вміння вчитися:

- організувати своє робоче місце;
- правильно використовувати робочий час.

Здоров'язбережувальна компетентність:

- доброзичливе спілкування;

- дбайливе ставлення до свого голосового апарату;

- дотримання співацької позиції.

Загальнокультурна компетентність:

- формування полікультурної компетентності дітей засобами мистецтва на основі загальнолюдських життєвих цінностей;

- розвиток художньо-естетичних компетентностей учнів у процесі опанування мистецькими цінностями;

- творчо – діяльнісні компетентності;

формування предметної мистецької компетентності та стимулювання готовності дитини до участі у різних формах особистісної та соціокультурної діяльності.

Формування ключових мистецьких компетентностей:

- (предметних ,художньо-естетичних, творчо - діяльнісних, інтерпретаційних)
- здатність до інтерпретації творів мистецтва
- вокально-хорові
- метроритмічні
- застосування фахової термінології

Провідна педагогічна ідея: основою художньо-естетичного процесу опанування учнями мистецькими музичними цінностями є активне зацікавлене музичне сприймання.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: нотний матеріал, музичні інструменти, мультимедійні засоби, відео матеріал, фонограми, підручник «Мистецтво» 2 клас Л.Масол, наочний матеріал (на дошці ілюстрації з зображенням музичних інструментів: скрипка, альт, віолончель, контрабас; портрет С. Прокоф'єва) альбоми, кольорові олівці, квіти з картону, шумові інструменти, набір паперових літер.

План уроку**1. Організаційна частина:**

- повідомлення теми уроку;
- привітання - поспівка «Доброго дня!».

2. Слухання музики:

- вступна бесіда;
- прослуховування фрагментів симфонічної казки Сергія Прокоф'єва «Петрик і Вовк»;
- уявляємо, фантазуємо.

3. Фізкультхвилинка «У світі тварин»

- рухи під музику.

4. Ритмічні вправи:

- розвиваємо метроритмічні почуття;
- створюємо ритмічні супроводи.

5. Вокально-хорова робота:

- робота над піснею ««Киця – Киця» музика і вірші І. Білика;
- повторення пісні Сонечко» муз. О. Албула, «Кап – кап - кап» Н. Май.

6. Музична скринька: міркуємо, запам'ятовуємо**7. Підбиття підсумків.****Хід уроку**

1. Організаційна частина. Діти заходять в кабінет музичного мистецтва, розсаджуються по своїх місцях, дістають із папок для уроку підручник, альбом, кольорові олівці, паперові квітки, вирізані з картону або листівки для виконання вокальний вправ, шумові інструменти для метроритмічних вправ. Всі речі діти кладуть на краєчок хорового станка так, щоб можна було покласти руки на стіл. Коли всі підготувалися до уроку учитель може розпочинати урок.

Учитель. Діти, сьогодні ми разом з книжковими персонажами Ляскою та Барвиком відправляємось мандрувати країною Мистецтв по сторінках казкової музичної історії про хороброго хлопчика Петю та сердитого Вовка. Ми дізнаємось про музичні інструменти, голосами яких розмовляють казкові герої. Тема нашого уроку «Для кожного звіра і птаха у казки свої голоси».

Спочатку, як завжди, розпочинаємо наш урок з поспівки – привітання. Учитель дає настройку на музичному інструменті (мажорна тональність). Перед тим, як заспівати, ми уважно послухаємо, як рухаються звуки нашої поспівочки і покажемо її рух рукою. Діти ставлять горизонтально руку перед собою і піднімають її вище або нижче залежно від того, як рухаються музичні звуки.

Для виконання вокальної вправи учні приготували яскраві кольорові квіти з картону, або вирізані з листівок.

Учитель. Уявляємо, що наша квітка має приємний аромат, вдихаємо аромат нашої квітки і співаємо (вправа «Квіточка»).

Перші вправи учні виконують с закритим ротом.

Учитель. Уявимо, що в ротику маленька цукерочка, утворюємо в ротику кругленький простір для того, щоб роз'єднати зубки дати можливість нашому звуку торкнутись наших губок.

Після співу з закритим ротиком учні співають привітання – поспівку «Доброго дня!». Використовуючи вправу «Квіточка», діти разом дихають на початку привітання і співають за диригентським жестом вчителя. Діти завжди виконують цю вправу з задоволенням, та отримують від вчителя похвалу.

2. Слухання музики: вступна бесіда.

Учитель. Дітки, давайте пригадаємо, як називають людину, яка створює музику?

Учні. Композитор.

Учитель. Ми з вами сьогодні звертаємось до музики, яку написав композитор Сергій Прокоф'єв. Сергій Прокоф'єв дуже любив казки і одного разу

вирішив створити свою казку, незвичайну - музичну. У казковій історії розповідається про хороброго хлопчика Петю та сердитого Вовка. У казці можна почути голоси багатьох музичних інструментів, тому автор назвав її симфонічною.

Казкова історія розпочинається з появи головного героя. Звучить мелодія Петрика, цю мелодію ми будемо називати темою Петрика. Коли в казці буде з'являтися цей персонаж, завжди буде звучати його тема. Хлопчик виходить на галявину. Як ви думаєте, що він побачив навколо себе? Уявляємо, фантазуємо.

Слухання музичного фрагменту: звучить тема Петрика.

Після прослуховування діти підносять руку, та по черзі висловлюють свої думки.

Учитель. В альбомах ми намалюємо те, що ми уявили. (Декілька раз звучить тема Петрика поки діти малюють в альбомах)

Учитель. Тему головного героя виконують струно – смичкові інструменти. Музичні інструменти, які мають струни, називають струнними. Струни мають скрипка, альт, віолончель, контрабас. Грають на інструментах за допомогою смичка – палички, яка смикає струни. Скрипка, альт, віолончель, контрабас відносяться до групи струно – смичкових інструментів. Ми чули як вони звучать.

Учитель звертає увагу дітей на дошку, на якій розміщений наочний матеріал із зображенням музичних інструментів, і на фортепіано ілюструє висоту звучання скрипки, альту, віолончелі та контрабаса. На високий регістр звучання скрипки учні піднімають руки вгору, альт – руки опускають нижче, віолончель – ще нижче, контрабас – низький регістр руки опускають вниз. З'ясовують, що скрипка має високий голос. Діти повторюють правило про високі звуки. Учні показують високі звуки вгору. На слова «високі звуки» учні підносять руки вгору.

ПРАВИЛО: музичні звуки, які схожі на голос пташечки (учитель імітує на інструменті пташине цвіріння) – називають високими звуками.

З'ясовують, що контрабас має низький голос. Повторюють правило про низькі звуки.

Учні. Музичні звуки, які схожі на голос ведмедика – називаються низькими звуками (на слова «низькі звуки» діти руки опускають вниз).

На слова «голос ведмедика» учитель грає на фортепіано у низькому регістрі, створюючи образ ведмедика.

Учитель. Повертаємось до казки. Ми уявили, що був сонячний день. Петрик насолоджувався красою літа. Раптом хлопчик побачив свою подругу Пташку. Уявляємо, фантазуємо.

Слухання музичного фрагменту: тема Пташки
Після прослуховування учитель задає запитання:

Учитель. Яку Пташку уявили?

Учні. Веселу та радісну

Учитель. Маленьку, чи велику?

Чому маленьку?

Учні. Тому, що звучали високі звуки.

Діти з'ясовують, пташка швидко літала або гралася.

Учитель. Чому думаємо, що Пташечка гралася?

Діти. Мелодія була швидка, складалась з коротких звуків.

Учні повторюють правило про музичні звуки.

Учні. Музичні звуки бувають: довгі і короткі.

При цьому показують довгі і короткі звуки руками. «Довгі звуки» – руки широко розводять, на «короткі звуки» – руки вузько.

Робота з підручником сторінка 36. Учні розглядають та обговорюють книжкові репродукції. Знаходять зображення Петрика та різні за розміром струнно-смичкові інструменти. З'ясовують, що скрипка маленька за розміром має високий звук, контрабас великий за розміром – низький звук.

Учитель. Хлопчик Петрик був доброю дитиною, він любив тварин і мав багато друзів про яких поговоримо на наступному уроці. Учні уважно слухали музику та гарно працювали, тому потрібно трішечки відпочити.

3. Фізкультхвилинка. Фізкультхвилинка проводиться під звуки мажорної музики у виконанні вчителя.

Учитель. Наш відпочинок називається «У світі тварин».

Діти встають біля своїх робочих місць.

Учитель.

1. Ми уявляємо, що наші ручки – це крильця маленької пташечки. Показуємо, як працюють наші крильця (учні виконують вправу).

2. Показуємо, як працюють вушка у зайчика. (Діти руки піднімають над головою, імітуючи рухи вух зайця).

3. Витягуємо ручки вперед і показуємо, як працює дзьобик чаплі.

4. Настрій цуценятка можна визначити по хвостіку. Нагодували песика, він веселий і хвостик веселий. Уявили себе цуценятком і показали, як весело працює його хвостик.

5. Уявляємо себе жабками. Наші ручки – це лапки жабки. Згинаємо і розгинаємо ручки і ніжки. І співаємо, як маленькі жабки. (Вчитель грає мажорну мелодію в високому діапазоні. Діти квакають тоненькими голосами.) Тепер співаємо, як великі та товсті жабки (вчитель опускає мелодію в іншу тональність, діти співають нижче).

Учитель. Всі були молодці.

Учні сідають на місця.

4. Ритмічні вправи

Учитель. В підручнику на сторінці 37 ми бачимо відбиток лап. Хто може залишити такі сліди?

Учні. Киця і кошенятко.

За допомогою шумових інструментів діти виконують ритм ходи кішки. Кроки у неї широкі. Учні повільно стукають, імітуючи кроки кішки.

Учитель. Один крок кішечки – це два кроки кошенятки.

Учні швидко стукають, імітуючи кроки кошенятки.

Учитель. Хлопчики вистукують кроки кішечки, дівчатка вистукують кроки кошенятки.

4. Вокально-хорова робота

Учитель. Ми будемо працювати над новою піснею.

Вчитель ілюструє пісню «Киця – Киця» нотний додаток с. 108.

Учитель.

- Про що розповідається в пісні?

- Сподобалась пісня, чи ні?

- Чим сподобалась?

- Як треба виконувати пісню?

Враховуючи труднощі пісні: складний ритмічний малюнок, який починається затактом; шістнадцяті та восьмі ноти, заліговані восьмі ноти впливають на чергування сильної та слабкої долі, тому треба приділити значної уваги ритму твору.

Учитель. Спробуємо шумовими інструментами простукати ритм пісні.

Вправа потребує кількарізного повторення. Коли учні відносно запам'ятали ритм, можна переходити до роботи над звуковисотністю.

Інтонування пониженого VI ступеня в мажорній тональності, хроматизм соль бекар – соль дієз створюють певні труднощі для другокласників. Учні виконують перший куплет закритим ротиком. Інтонують мелодію, яку вчитель грає на інструменті. На початку разом дихають, використовуючи вправу «Квіточка». Повторюють декілька раз, щоб краще розібратись з нотним текстом. Спочатку дівчатка, за ними хлопчики, потім всі разом.

Коли діти зрозуміли ритм та звуковисотність, можна переходити до роботи над текстом заспіву першого куплету. Можна дітям читати по два рядочки, та повторювати без використання тексту, або вчитель читає – діти повторюють.

*У маленькій, у хатинці
На тепленькій кожушинці
Хтось дрімає, хтось муркоче
Спозаранку спати хоче.
Увесь вечір, цілу нічку
Не зімкнула вона вічки,
Все шукала вона мишку
Натрудилась вона трішки.*

Незначні складності інтонування в кінці приспіву полягають у розспіву ванні двох музичних звуків на один голосний звук.

ПРИСПІВ: Киць – киць – киць киця,
Киця , кицюня
Мур – мур – мур – мурка
Мурка манюня.
Киць – киць – киць киця,
Киця , кицюня
Мур – мур – мур – мурка
Мурка манюня.

Учитель. Діти старанно працювали над новою піснею, на наступному уроці ми будемо працювати над другим куплетом пісні «Киця – Кицюня». Повторимо пісні вивчені на минулих уроках ліричну пісню «Сонечко» та веселу пісню про дощик «Кап – кап – кап». Дотримуємось правильного дихання , співацької позиції виконуємо плавно, наспівно , виразно пісню про сонечко . Пісню про дощик виконуємо легко з плесканням ритму в приспіві на слова «кап – кап». Можна провести конкурс на краще виконання пісень, конкурс на кращого соліста, або дует.

5. Музична скринька

Учитель. Книжкові персонажі Лясолька та Барвик разом з дітками знайомились з симфонічною казкою «Петрик і Вовк» і слухали звучання голосів музичних інструментів. Для визначення голосів

музичних інструментів ми будемо використовувати слово «тембр». Тембр – це забарвлення звуку.

Висновок. Кожна людина має свій тембр голосу. Лясолька знає тембр голосу Барвика і ніколи не сплутає його з ніяким іншим голосом. Кожна дитина знає голосів своїх батьків, і ніколи не сплутає тембр голосу тата з тембром голосу мами. Кожний музичний інструмент має свій тембр голосу. На уроці учні почули тембр скрипки, альту, віолончелі, контрабаса.

Музична скринька

Робота в групах. З набору паперових літер учні складають нові слова , які використовувались на уроці

- скрипка
- альт
- віолончель
- контрабас
- тембр

6. Підбиття підсумків:

- визначити переможців у конкурсі «Кращий слухач музики», «Кращий співак»

Учні. Я уважно слухаю музику!

Я гарно співаю!

Я старанно працюю!

Я МОЛОДЕЦЬ! (на слова «я молодець» кожен учень своїми ручками обіймає себе)

Учитель. Учні на уроці працювали дуже гарно.

Урок завершено. До побачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масол Л.М. та ін.. Мистецтво. Інтегрований курс для 2 класу закладів загальної середньої освіти: підручник. Київ: Генеза, 2019. 112с.
2. Прокоф'єв С. Петрик і Вовк. WALT DISNEY (1946). Peter And The Wolf. URL: <https://m.youtube.com/watch> .
3. Прокоф'єв С. Петрик і Вовк. 2006. URL: <https://m.youtube.com/watch> .
4. Савченко О. Я. Типова освітня програма. 3-4 клас. Мовно-літературна освітня галузь. Інформаційний збірник для освітян. Київ: Педагогічна преса, 2019. Листопад. С. 22.

В.С. Кудін,

завідувачка лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У концепції НУШ передбачено виховання на загальнолюдських цінностях та патріотизмі. Тому педагоги освітніх закладів області привчають учнів до відповідальності, поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, екологічної культури, доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї. Зорієнтовують свою роботу на позитивний результат: щоб школа змогла стати простором довіри і ціннісних дискусій, середовищем, в якому усі будуть вчитися, не нав'язувати свої принципи іншим, не примушувати, а бути прикладом, надихати і допомагати один одному у цьому непростому процесі. Бо коли колектив педагогів і учнів є єдиномисльцями, вони стають неабиякою рушійною силою, яка допомагає йти вперед і досягати успіху.

Впроваджуючи Програму «Нової української школи у поступі до цінностей» у свою виховну діяльність, заклади

освіти Черкаської області переслідували важливу мету – СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ.

Дослідно-експериментальна робота на базі комунального закладу «Золотоніська санаторна школа Черкаської обласної ради» (директор В.І. Чамата) з проведення експерименту Всеукраїнського рівня щодо реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» повністю відповідала загальній меті проекту і завданням концептуально-діагностичного етапу:

Загальна мета проекту: підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища Нової української школи та допомоги закладам загальної середньої освіти в організації виховного процесу на основі інтеграції виховних зусиль суспільства, зокрема громади, а також до виховання базових загальнолюдських цінностей, соціальних цінностей суспільства і малих груп,

соціально-значущих якостей особистості, її компетентності і готовності до вияву громадянської позиції і патріотизму.

Для досягнення мети проекту у школі створено творчу ініціативну групу педагогів-дослідників для участі в організації та проведенні експерименту Всеукраїнського рівня з реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у педагогічну практику».

Протягом року в школі проведені такі виховні заходи національно-патріотичного виховання: літературно-музичний вечір «**З когорта незламних**», **виховні години «Живи Україно! Живи для краси і сили, і слави, і волі**», «Пам'ять полум'яних літ», «Чорнобиль б'є на сполох». Змагання-квест «**Шляхами славетних козаків**» та спортивне свято «Козацькому роду нема переводу», вечір пам'яті «**Ми пам'ятаємо тебе, Афганістан**», година національної пам'яті «**В єдності наша сила: день Соборності України**». Учні старших класів провели літературний вечір «**Рідний край хочати - в поезії прославляти**», виховну годину «**Маленька та хороша моя Золотоноша**», конкурс патріотичної пісні «**Героям, слава!**», операція «**Ветеран живе поруч**». Пройшла акція до Міжнародного дня Миру «**Парасольки миру**», відбувся загальношкольний захід «**Діти єднають Україну**», лінійка-реквієм «**Збудуймо пам'яті негаснучий собор**» (до Дня пам'яті жертв голодомору).

Під час дистанційного навчання класні керівники та вихователі провели ряд челенджів «**Передай мак пам'яті - вшануй загиблих на війні**», «Героїчні сторінки моєї родини», «Пам'ятаємо. Перемагаємо», виставку малюнків «75 річниця Перемоги у Другій світовій війні присвячується», «Діти за мир».

У школі створювалися умови для залучення в експерименті учнів I, II і III ступенів школи. **Сьогодні у 65 % школярів є сформовані основні навички критичного мислення:** гнучкість мислення; зосередженість, аналіз та запам'ятовування інформації; визначення ключових аспектів, що містяться у явному або прихованому вигляді нової інформації; порівняння та спостереження (виявлення рис подібності й відмінностей об'єктів); генерування ідей, розробки виважених рішень; ефективне комбінювання знань; терпимість до невизначеності та багато варіативності; відкритість для інших ідей, терпимість до інших точок зору, відмінних від власних; уміння будувати прогнози, логічність висновків; активне сприйняття інформації.

У 70 % школярів початкової школи сформовані основні навички креативного мислення: уміння експериментувати і використовувати наявні знання у нетрадиційних для них сферах застосування; здатність формувати нові паттерни, оперувати складними поняттями; гнучкість, оригінальність мислення, уникнення шаблонів у прийнятті рішень; орієнтованість не лише на організацію та переробку знань, а на їх створення; уміння змінювати структуру зовнішньої інформації та внутрішніх уявлень за допомогою формування аналогій і поєднання концептуальних прогалин; орієнтація на переформулювання поставленого завдання; пошук нестандартних рішень, нових можливостей; формування гіпотез, їх перевірка і модифікація; застосування конкурентно здатних підходів; орієнтація на створення нових або удосконалення наявних процесів, продуктів, послуг.

У 65 % учнів молодших класів сформовані основні навички піклувального мислення: урахування інтересів та почуттів інших людей; орієнтація на діалог у спілкуванні; орієнтація на самоосвіту, саморозвиток; здатність до поповнення та генерації знань; уміння оцінювати, наскільки власні дії є корисними для суспільства і держави.

Метою роботи **Смілянського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора» Смілянської міської ради Черкаської області (директор О.О. Дзевульська)** щодо виконання завдань програми концептуально-діагностичного етапу всеукраїнського експерименту з

реалізації програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» є створення у закладі освіти оптимальних умов для реалізації компетентнісного потенціалу виховання та розробки технологій практичної реалізації Програми "Нова українська школа у поступі до цінностей".

У відповідності до мети педагогічним колективом визначено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови реалізації Програми "Нова українська школа у поступі до цінностей" в освітньому процесі НВК, які спираються на теоретико-методологічну основу, науково-педагогічні принципи, технологію створення психолого-педагогічних умов самореалізації учнів освітнього закладу та умови моделювання освітнього середовища, що сприяють реалізації компетентнісного потенціалу виховання.

Розроблено модель освітнього процесу у закладі освіти, яка базується на особистісно орієнтованому підході, педагогіці життєтворчості та системі цінностей (комплекс ціннісних ставлень). Вона включає в себе комплекс смисложиттєвих орієнтацій відносно пізнання сутності особистості як суб'єкта життєдіяльності, своєї життєстверджувальної функції, міжособистісної взаємодії з іншими людьми, діяльності в усіх її видах і формах. Система реалізації Програми "Нова українська школа у поступі до цінностей" передбачала забезпечення естетики навчального середовища, діяльнісного підходу в освітньому процесі, вчинкового виховання, єдиного емоційно – чуттєвого діапазону оточуючого середовища, інтеграції сучасних освітніх технологій для формування життєвої компетентності випускників та їх соціалізації, сприяння узгодженості ціннісних орієнтацій учнів, педагогів, батьків, громади, становлення культури, демократизму особистості, як суб'єкта громадянського суспільства.

Мейнстрімом створення виховного середовища, організації освітнього процесу гімназії, забезпечення компетентнісного підходу у змісті освіти, розвитку особистості учня стала ідея «**ЗВЗ - Знаю. Вмію. Застосовую**».

Складовою організаційної культури є система заохочень і стимулювання учасників освітнього процесу. Кожен тиждень розпочинається підняттям Державного прапора і виконанням Гімну України. Право підняти прапор надається гімназістам, які протягом тижня досягли найвагоміших успіхів у різних сферах діяльності в школі, соціумі. Інформація з привітанням або подякою щодня розміщується на стенді «Обличчя тижня», запроваджено такі форми заохочення: «**Обличчя із щоденника**», «**Vivat, олімпійці**», «**Зіркова алея**», «**Дві зірки**», «**Парад гімназійних зірок**», **День подяки, сімейні ради, «Учень року», «Вчитель року»**.

У гімназії існують узгоджені вимоги щодо організації освітнього процесу, передбачається свобода для вибору способу діяльності і її форм в класній, позакласній та домашній роботі, компетентнісний підхід, робота учнів – консультантів, вміння взаємодіяти в парах, в команді. Компетентнісний підхід уможливорює усебічний розвиток дитини. Гімназія має особливості в організації освітнього процесу: інтеграція тем, предметів, інтерактивна методика, використання Internet, ІКТ на всіх уроках, форми фіксації програмового матеріалу на уроках за вибором учнів, домашні завдання, інформаційні хвилини про видатних особистостей та відкриття, використання музичних символів уроку.

Учні старших класів проводять вікторини, консультації для молодших, навчаючи спілкуватися. Практикуються випереджальні завдання, реалізовується культурно-освітній проект «**Занурення в епоху**». Англійська, німецька мови вкраплюються в урочну діяльність. Повідомлення, презентації, діалоги іноземними мовами мають місце на уроках різних предметів. Здобувачі освіти є учасниками міжнародних проектів E-Twinning, Pen Pals, проводять Skype спілкування, учасники мовного табору «Go Camp», культурно - освітнього проекту «Європейські канікули».

Математична компетентність формується через інтеграцію уроків природничо-математичного циклу з художньою культурою («**Золотий переріз**», квести з історії, географії, формується логіка і послідовність викладу пояснень учнями на уроках різних циклів «**Математика і цифри у віршах**».) Компетентності самостійних досліджень у школі і вдома реалізуються через проведення акцій збереження природи, квестів, роботу екокласу, діяльність у середовищі, участь у проєктах «Освіта для сталого розвитку», розробці рекомендацій для молодших учнів щодо добових біоритмів людини, вміння сортувати відходи (участь індивідуальна і колективна), створення енергозберігаючого середовища.

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає участь здобувачів освіти у проєктах «**Твій безпечний інтернет**», «**Безпека в інтернеті**», роботу в парах і групах з метою розвитку вміння протистояти небезпеці у соціальних мережах.

Уміння вчитися впродовж життя – це участь в роботі Інституту учнівського консультування. «**ІН – студія**» сприяє розвитку вміння презентувати себе, активну участь на уроках психології, розробку власної освітньої траєкторії, звіти про її виконання. Прогноз навчальних досягнень учень робить сам на початку навчального року, а в кінці року порівнює з фактичними успіхами у навчанні. Практикується взаємоперевірка виконаних завдань, свята класу «**Я - особистість**».

Ініціативності і підприємливості сприяють викладання предметів та курсів за вибором «**Фінансова грамотність**», «**Економіка**», батьківські уроки, співпраця з банківськими установами, презентації успіхів учнів, діє Гімназійна дитяча організація «**Сенаторець**» (орган учнівського самоврядування).

Компетентнісний потенціал виховання реалізовується у різних формах, а саме : «**Дні пам'яті випускників, які загинули, захищаючи Батьківщину**», «**День пам'яті В.Т.Сенатора**», чий ім'я носить школа. У День пам'яті Є. Войцеховського, добровольця, учасника АТО, який загинув на Сході України у місті Щастя, вшановуємо героя проєктом «Добра справа». Гімназисти за власною ініціативою створили відеофільм, провели зустрічі з футболу, написали твори, вірші.

Гімназисти, переможці Всеукраїнського конкурсу проєктів «**Відкривай Україну**» - за грант Британської ради обласнували ігровий майданчик для дитячого відділення Смілянської міської лікарні ім. Семашка та встановили гойдалки на подвір'ї міської дитячої поліклініки (за кошти зібрані на благодійному ярмарку та спонсорську допомогу підприємця Вовченка Р.М.) У межах реалізації проєкту «Добра справа» придбані книги для дитячої бібліотеки (за зібрану макулатуру) та шкільної бібліотеки, здійснюється системна допомога волонтерам (щомісяця відправляємо листи, малюнки, продукти, обереги, для воїнів ООС, висадили дерева пам'яті).

Щороку на день Святого Миколая учні дарують виготовлені своїми руками подарунки дітям з особливими потребами у ДНЗ№17 м. Сміли, виступають з концертами у будинку престарілих, виготовили за проєктом «Щаслива лапа» будиночки та лежачки для тварин із притулку бездомних тварин.

Творче об'єднання «**ІДЕЯ**» щороку є переможцем міжнародних конкурсів юних журналістів, де представляє фільми «Я козацького роду», «Принцеса», «Історія школи», відеорепортажі та інші журналістські роботи. Юнкори випускають шкільну газету «Дзвоник», щотижневу радіопередачу «Гімназійна перерва». Педагогічним колективом за участю батьків та учнів щороку видається «Гімназійний часопис».

На виконання завдань концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи методичною та соціально-психологічною службою НВК розроблено **цикл тренінгів** з підготовки педагогічних працівників закладу освіти до реалізації Програми «**Нова українська школа** у поступі до цінностей».

На виконання завдань програми організаційно-підготовчого етапу всеукраїнського експерименту з реалізації програми «**Нова українська школа** у поступі до цінностей» **Черкаська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №28 ім. Т.Г.Шевченка** пріоритетним напрямком експериментальної роботи обрала - **формування соціальної та громадянської компетентності педагога, компетентності вчитися упродовж усього життя, лідерських якостей та патріотизму учнів.**

З метою забезпечення методичного супроводу щодо підвищення професійної компетентності педагогів налагоджено співпрацю та консультативну взаємодію з лабораторією виховної роботи Черкаського КНЗ «**ЧОІПОПП ЧОР**».

Система виховної роботи закладу передбачає, що Реалізація Концепції відбувається через діяльність Дитячої громадської організації «**ЮНІКС**» та учнівського самоврядування «**Моноліт**». Діти беруть участь у конференціях, лідерських зборах, є представниками Національної дитячої ради при Уповноваженому Президента з прав дитини. Вже 7 років посліпль учні школи очолюють Лігу старшокласників Черкаської області. За цей час успішно реалізовані проєкти шкільного, міського, обласного та всеукраїнського рівнів. Заслугує на увагу проведення обласного військово-патріотичного вишколу джур шкільних роїв «**Козацький стан**». Це 5-ти денне замське таборування під час канікул з харчуванням та навчально-тренувальною програмою. Це була мрія наших джур, яку вони довгі роки не могли реалізувати за браком фінансування. У вишколі взяв участь молодший склад рою «**Ратиборець**» . Упродовж 6 років рій «Ратиборець» є переможцем міського етапу Всеукраїнської гри «**Соклі**» («Джура»). Робота з роєм триває на постійній основі упродовж року. Вже вдруге учасники рою «Ратиборець» взяли участь у вшануванні героїчних подій та героїв Холодноярської Республіки. Учень 10-А класу Борислав Цимбалюк отримав високу нагороду - Подяку обласної державної адміністрації за активну громадянську позицію та перемогу у Всеукраїнському конкурсі «**Лідер-2019**» у рамках Всеукраїнського форуму «Відповідальне лідерство-шлях до успіху». А ще Борислав у складі групи з іншими черкашанами, які її прославляють у різних галузях (медицина, спорт, видавнича справа, інноваційний бізнес та ін.), та з очільником області Романом Боднаром став учасником відео сюжету з Новорічними привітанням для громадян. У ході зустрічі Борислав розповів про досягнення Ліги старшокласників Черкащини та вручив книгу-оповідь «**Шикувалися воїни світла**» керівнику ОДА.

Вже п'ятий рік посліпль напередодні Новорічних свят у приміщенні Черкаського міського палацу молоді проходить фестиваль дитячої творчості за участі вокальних та хореографічних шкільних колективів. Захід, за традицією, відбувається за підтримки благодійника Мкртчяна Араїка Рафіковича. Цього року учасниками фестивалю стали учні 8-ї навчальних закладів (ЗОШ № 8, 26, 30, 32, СШ № 20, 27, 28 та ФІМЛІ). Майже **700** школярів долучилися до святкування. Вони підготували музичні вітання, а меценат - солодкі подарунки кожному та грошові премії маленьким артистам.

Упродовж 3-х тижнів у школі тривала благодійна акція зі збору лікарських засобів для 28-ї механізованої бригади ім. **Лицарів зимового походу**, яка дислокується під Мар'їнкою. В одному з підрозділів бригади медичною сестрою служить Катерина Вергай, донька нашого загиблого випускника-героя **Віталія Вергая**. Попередні роки дівчина, як волонтер, часто відвозила на схід зібрані у школі засоби гігієни, продукти, теплі речі тощо, а тепер і вона потребує нашої підтримки. Було придбано ліків на зібрані кошти на суму **4682,00 грн.** (про що наявні усі чеки), а також зібрано ліків орієнтовно **на 2500грн.** Ліки збирали у відповідності до списку Катерини. Усе придбане і зібране лідери школи перебрали, склали за найменуваннями в окремі коробки та пакети, уклали загальний список, вказавши кількість кожного виду ліків. До

зібраного доклали теплі плетені шкарпетки, які виготовляє небайдужа мешканка мікрорайону Ніколаєнко Т.П. (саме для цієї благородної справи минулої зими в школі збиралася нитка для плетіння) і постійно долучається до наших акцій. Наша менші школярки приготували святкові малюнки та поробки для військовослужбовців. А усе разом волонтери Центру допомоги армії (ЦДА) під керівництвом волонтера Сергія Золотаренка переслали на схід через "Нову пошту", доклавши маскувальні сітки та смаколики (чай, каву, солодоші, лимони).

У новорічно-різдвяному фестивалі "**Черкаси різдвяні**" беруть участь учні, учителі та батьки нашої школи, долучившись до традиційної святкової ходи колядників "Черкаси колядують" та спільного виконання колядки на Соборній площі міста. Надзвичайно щедрими на різноманітні заходи були останні дні зимових канікул. Керівник гуртка "**Творча майстерня**" Анісімова Наталія Вікторівна провела майстер-клас "**Різдвяна зірка**" у рамках фестивалю "**Щедрий вечір, добрий вечір, мати - Україно**". Учасниками майстер-класу стали діти і дорослі.

Майже **150 учнів 7-10 класів** долучилися до акції "**Прапор єднання**", запропоновану джурами школи. Під час акції учні проголосили гасло "Україна - єдина, соборна і незалежна держава", підтверджуючи цим свою волю і прагнення бачити Україну вільною і соборною назавжди!

Представники школи брали участь в імітаційній дипломатичній молодіжній грі «**Модель ООН: Черкаси-2020**». «Модель ООН» – це ділова гра, яка моделює засідання комітетів системи ООН, а її учасники виступають в ролі дипломатів, відтворюючи роботу Організації з дотриманням реальних правил процедури. Ця гра вже стала традиційним заходом та проводиться за ініціативи учнівської міжпарламентської асамблеї м. Черкас. Основна частина гри відбувалася у приміщенні Черкаської спеціалізованої школи №17.

У школі шанують традиції древніх предків: відзначають свято **Колодія** гучно, весело та смачно. Головні страви на Колодія – вареники та млинці, а ще – пірижки, різні солодоші та напої. Частують усі, хто завітав на свято та шкільну ярмарку.

Святковим концертом вітали жінок Південно-Західного мікрорайону міста Черкаси зі святом весни і квітів - Міжнародним жіночим днем творчі колективи шкіл №8, 20, 27, 28, 30, 32. Захід відбувався у Черкаському міському палаці молоді та зібрав близько 400 осіб. У концертній програмі брала участь зразкова хореографічна студія «ДАР» школи (керівник Колчева Л.Г.). Головним меценатом заходу став Мкртчян Арійк Рафікович, який подарував усім жінкам, присутнім на святі, квіти, що гармонійно доповнили святковий настрій.

Щороку в березні традиційно відзначаються **Шевченківські дні**. 9 травня, в День Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, вшановується пам'ять усіх загиблих. Пам'ять про колосальні жертви, про тисячі зруйнованих міст і десятки тисяч спалених сіл не повинна згаснути ніколи – насамперед задля неповторення цієї жахливої катастрофи. З кожним роком живих свідків тієї страшної війни стає все менше. Наймолодшим учасникам бойових дій – вже майже дев'яносто. Лідери учнівського самоврядування ДГО "ЮНІКС" взяли участь у акції до Дня Перемоги та відзняли відео. Усім хто віддав своє життя за Перемогу та ветеранам присвячується! Ми вдячні **ВАМ!!! «#75 перемога»**.

Стартував фото-челенж «**Україна моя вишиванка**» до Дня української вишиванки. В соціальних мережах розміщуються фото чи родинне фото у вишиванках з використанням хештегу «#Черкаси СШ28. Вишиванка», а також фото-челенж до Міжнародного дня сім'ї з використанням хештегу «#Черкаси СШ28. Моя родина». Учителі школи, не зважаючи на карантин, одягнули вишиванки та підтримали традиції святкового дня. Була проведена онлайн-зустріч у засутунку ЗООМ "**Вишиванка - оберег моєї родини**".

Колектив школи "**Флекс**" зразкової хореографічної студії "Дар" (керівник Колчева Любов Геннадіївна) вибороли **III місце** у Міжнародному багатожанровому фестивалі-конкурсі "**Самоцвіти – Країна безмежних можливостей**" у номінації "Народна хореографія".

Цьогорічний конкурс "**Сім'я року**" відбувся онлайн. Незважаючи на карантинні заходи, керівники школи вирішили не зраджувати шкільним традиціям та запросили найактивніші сім'ї школи долучитися до участі у конкурсі. Зголосилися позмагатися 15 сімей. Конкурс проходив у два етапи. Під час першого - сім'ї-учасниці мали представити свою родину, презентувати якусь сімейну родзинку та взяти участь у "інтелектуальних іграх" онлайн. Другий етап вимагав креативного підходу до виконання завдання - створення тридцятисекундного відеоролика "Наша спільна сімейна справа". За результатами двох етапів та кількістю набраних балів у всіх конкурсах і відбулося визначення переможців та номінантів. Сертифікатами за участь у конкурсі "Сім'я року -2020" відзначили відразу п'ять учнів школи.

Обласна почесна відзнака «**Відмінник Захисту Вітчизни**» вручається учням 10-11 класів закладів загальної середньої освіти та учням закладів професійно-технічної освіти, які за період навчання досягли найкращих результатів у вивченні предмета „Захист Вітчизни“, за результатами семестрового, річного оцінювання та виконання програмових нормативів на 12 балів. Учні школи отримали таку нагороду.

До Дня фізичної культури та спорту учні школи підтримали Всеукраїнський челендж "**Здорова нація - сильна країна!**" - 25 присідань на підтримку воїнів, що захищають суверенітет нашої держави на Сході України! А ще під час свята відбулося нагородження переможців Світової Першості з пішохідного туризму. Група туристів школи під керівництвом тренера Сечка Сергія Володимировича здолали пішохідний гірський маршрут 2-ї категорії складності територією Південних Карпат (хребет Феєраш, Румунія).

Пріоритетом виховання у **Канівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 4 Канівської міської ради Черкаської області** є розвиток духовно зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, що направлене на отримання допомоги в життєвому самовизначенні та цілісній самореалізації. Для досягнення цієї мети, школа реалізує свої короткотермінові і довготривалі виховні проекти, а також бере активну участь у Всеукраїнських проектах, зокрема одним з основних є впровадження Програми «**Нова українська школа** у поступі до цінностей».

Через кожні півроку школа аналізує свою роботу і досягнення, що відбуваються в учнівському середовищі зокрема, і в шкільній родині загалом. А також окреслюється сфери виховної діяльності, де потрібно допрацювати, змінивши форми, методи, прийоми, а також підходи до формування сучасної особистості в цілому.

Опираючись на матеріали книги академіка І. Д. Беха «**Особистість на шляху до духовних цінностей**», педагоги зрозуміли у якому напрямку рухатись, на що звернути першочергову увагу і в якій послідовності планувати свою роботу для досягнення поставленої виховної цілі.

Акцент у виховній роботі педагогі перенесли на засвоєння учнями народних традицій, сутності українських обрядів, народних свят, легенд, переказів, звичаїв, казок та ін. Для цього впроваджували виховні проекти: «**Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо**», «**Я і моя родина**», «**Моя маленька батьківщина**». Проводили тематичні виховні години, бесіди за темами: «Славетні українці», «**Козацькому роду немає переводу**», використовували у своїй роботі такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра «**Кішки-Мишки**», гру-бесіду «**Подаруй посмішку**», мандрівку «**Вулицями рідного міста**», віртуальну екскурсію на берег Дніпра, оформлення віртуального альбому «**Класна родина**», уявну подорож «**Визначні місця рідного краю**», інтернет-конкурси,

тематичні виставки малюнків на сайті школи, виставки фото «Наші улюбленці», переключки повідомлень, хвилини з мистецтвом «Доторкнись до прекрасного», годину милування «Пейзажі рідної землі», ведення літопису класного колективу, догляд за рослинами і домашніми тваринами.

Цікавою формою роботи став проєкт «**Зустріч весни**». У рамках проєкту у школі були організовані: святкова лінійка «Весну зустрічаємо, зиму проводжаємо», прикрасили школу віртуальними весняними композиціями з квітів, пташок, провели благодійний ярмарок, конкурс «Найкращий клас року».

У школі є **козацький 7 клас**, який в кінці року передав свою форму, традиції та настанови учням 5- А класу, які продовжуватимуть вивчати та пропагувати козацтво в межах нашої школи і всього міста через систему тематичних заходів і проєктів.

Особливу увагу приділено екологічному та трудовому вихованню учнів. Протягом звітного періоду учні 1-11 класів брали участь у акціях «Шкільне подвір'я» та «Будиночок для птаха», «Привітай зі святом людей поважного віку».

З метою забезпечення вільного, творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей, оволодіння додатковими знаннями, вміннями та навичками організації дозвілля вихованців в школі організовано роботу спортивних секцій та хореографічного гуртка.

Любов до рідної природи – один із проявів любові до Батьківщини, і виховання його багато в чому залежить від вчителя, тому що саме він знайомить дітей з поетичним образом Батьківщини під час проведення заходів: «**Улюблений куточок природи**», «**Моє рідне місто**», «**Вулиця мого дитинства**» та ін.

Варто зауважувати також на волонтерській діяльності педагогів, учнів, батьків як такої, що сприяє встановленню соціальних зв'язків, набуттю дітьми шанобливого й відповідального ставлення, формуванню соціально значущої ініціативності, прагнення пожертвувати в ім'я України вільним часом, здійснити альтруїстичний вчинок.

Педагогічний колектив Моринського навчально-виховного комплексу імені Тараса Григоровича Шевченка, впроваджуючи Програму «Нової української школи у поступі до цінностей» у свою виховну роботу, використовував найрізноманітніші форми та методи виховного процесу.

Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа формує ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Вживаючи такі поняття як «освіта» та «освітній процес» ми розуміємо перш за все навчання, виховання і розвиток дитини. Тому саме виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні, такі як гідність, повага до себе та до інших, чесність, турбота, справедливість, повага до життя та соціально-політичної відповідальність, патріотизм, демократію, повагу до Законів держави, рідної мови і культури, свободу, шанобливого ставлення до довкілля.

У формуванні виховного середовища брав участь увесь колектив школи. У освітньому закладі була створена атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті. І саме вчитель ставав прикладом для дитини.

Зокрема традиційними в нашій школі є класні години та бесіди про державні символи: прапор, герб, гімн України, народні обереги. У вересні традиційно класи змагаються на кращу класну кімнату, оновлюючи куточки державної символіки. Вже три роки поспіль у школі проходять Першовесневні квести, які залучають до гри і дітей, і батьків, і педагогів. Цього року він пройшов у стислому

форматі, з дотриманням умов безпеки, але дітям було не менш цікаво та весело. Щорічно в нас стала акція «**Ми- за мир!**», яка включає в собі різні заходи: малюнок на асфальті, ігри на свіжому повітрі, вікторину, репортаж «Мир для мене це...». Діти люблять родинне свято «Братики-сестрички», яке ми проводимо в рамках тижня сім'ї.

В умовах карантинного навчання вчителі широко використовували різні розвивально-інтелектуальні ігри на свіжому повітрі, ігри на групову взаємодію, рольові ігри, ігри-мандрівки. Щороку учні четвертого класу стають учасниками **прийому в козачата**. Це дійство включає в себе ознайомлення з традиціями козацької України, законів козацької республіки, спортивні козацькі забави; виховує любов і повагу до своєї Батьківщини, творчу самостійність і відповідальність, уміння самоорганізовуватись, вміння працювати командою, сприяє розвитку творчої особистості, формує почуття колективізму, відповідальності за спільну справу. Практикують у своїй роботі класоводи 1-4 класів виставки малюнків найрізноманітніших тематик. Вихованці 2-4 класів є дуже активними учасниками профільного гуртка з гончарства, який функціонує в нашому освітньому закладі, де малята вправно опановують це ремесло.

День вишиванки, День української хустки, фольклорні дні та Андріївські вечорниці у нашій школі стали традиційними й улюбленими. Формат проведення найрізноманітніший. **Літературно-музичні композиції**, з нагоди вшанування земляка, генія українського народу, поета - пророка Т.Г.Шевченка, залучає до дійства не тільки наших вихованців, а й учасників Будинку культури та жителів села. Учні нашого навчального закладу є постійними учасниками урочистостей на садибі Кобзаря в його день народження - 9 березня, декламуючи твори Тараса Шевченка.

Щороку команда «Моринські соколята» бере участь у районному етапі військово-патріотичної гри «Джура». Минулого року зайняла II призове місце. Плануючи свою виховну роботу, кожен класний керівник враховує вікову аудиторію, індивідуальні інтереси та потреби учнів.

У 2020 році класні керівники та заступник з ВР у 8 та 9 класах апробували Програму «**Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція**». Цей курс дав змогу учням пізнати себе та бути собою, з повагою ставитись до інших, сприяв усвідомленню підлітками особистих цінностей як основи життєвого самовизначення, дав можливість визначити цінність людського життя через призму неповторності кожної людини.

Життя внесло свої корективи в освітній процес, а тому виховний план на 2020/2021 навчальний рік зазнав багато змін. Поруч з традиційними виховними методами і формами роботи ми запланували **онлайн-подорожі «Природні дива України»** та мандрівки світом. Онлайн-челеджі та акції «**Скажи вірусу-НІ!**», «Усмішка врятує світ», «Все буде добре», «На карантині з користю», онлайн- спілкування «Як не піддатися загальній паніці», «Перебування в соцмережах під час карантину: фейки та перевірка фактів». У форматі онлайн тепер ми проводимо і спілкування з батьками.

У старшій школі освітнього закладу здійснюється профільне навчання. Вивчаються основи бджільництва, квітникарство, ландшафтний дизайн. Діє гурток гончарної справи. Головною метою такого напрямку є виявлення та розвиток здібностей кожного учня, формування соціально зрілої, творчо розвинутої особистості, освіченої і працюючої молоді, відповідальної за свої дії і готової після закінчення навчання присвятити своє життя й працю на благо України.

Вже розпочали свою роботу команди з робототехніки «Dragons», яка готується до нових фестивалів і конкурсів, та маленькі дракончики - «**Dragons junior**».

Нова українська школа – це можливість побудувати освітній процес по-новому, додати щось цікаве та змістовне, змінити навіть погляди на навчання та виховання дітей.

Л. Д. Дядик,

завідувачка відділу краєзнавства Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка

ВИДАТНИЙ КРАЄЗНАВЕЦЬ І ПЕДАГОГ ЧЕРКАЩИНИ

*«Пізнати все на землі і під землею,
У книгах, в папках, в знахідках віків.
Він кожен вік прощупував душею,
Він кожен спогад серцем розумів...
Він так спішив до пошуків щоденних,
Завжди у кожній знахідці горів,
Наш запальний народний академік,
Наш велет добрих справ і щирих слів!..»*

М. Борщ «Велет»¹

28 жовтня - 100 років від дня народження краєзнавця, педагога, громадського діяча М. Ф. Пономаренка (28.10.1920–01.01.2010)

Михайло Федорович Пономаренко – археолог, історик, мовознавець, літературознавець, поет і перекладач, фольклорист, етнограф... А ще – «народний академік» і патріарх українського краєзнавства, як називали його золотонісці і відомі вчені. Напевно, жоден із краєзнавців Черкащини так глибоко і всебічно не досліджував історію, археологію, топоніміку, народознавство краю, як це робив Михайло Пономаренко у своїх численних публікаціях з краєзнавства у пресі, наукових журналах, окремих працях. Його досягнення у багатьох галузях дозволили б захистити не одну дисертацію.

Народився М. Ф. Пономаренко 28 жовтня 1920 року у с. Підставки Золотоніського району в селянській родині. Батько був вчителем у школі, а мати – домогосподарка. Захопився краєзнавством Михайло ще в шкільні роки під впливом свого батька, Федора Степановича, який був з роду священиків, здобув духовну освіту, але присвятив своє життя шкільному вихованню підростаючого покоління. Своїх обох синів виховував патріотами і дбав, щоб вони здобули належну освіту.

Після закінчення Горобіївської неповної середньої школи Михайло Федорович вирішив здобути учительський фах у тодішньому Золотоніському педагогічному технікумі. Михайло був гордістю навчального закладу, опорою викладачів, тож йому єдиному по закінченню навчання було запропоновано стати викладачем цього технікуму. Та, на жаль, перші і доволі успішні педагогічні кроки виявилися досить короткими. Незадовго до початку Другої світової війни юнак був призваний до армії. Становленню Пономаренка – педагога сприяло й навчання у Махачкалінському піхотному училищі, де поряд з військовими дисциплінами курсанти вивчали й педагогічні. З огляду на мужність і військовий досвід, Михайлу Федоровичу довірили командування взводом розвідки. Відзначився він і як помічник командира мотострілецького батальйону. Був поранений і контужений, із фронту повернувся з двома орденами та багатьма медалями.

Після війни у 1946 році М. Ф. Пономаренко продовжив навчання і здобув дві вищі освіти – закінчив факультет української мови і літератури Черкаського педагогічного інституту та факультет французької мови Київського педагогічного інституту іноземних мов (1954 р.). Для своєї педагогічної праці він обрав Золотоніську середню школу № 4, де викладав іноземні мови (французьку, німецьку та іспанську) в 1947–1977

рр. Крім того працював учителем історії у Золотоніській середній школі № 3. В усіх школах, де працював М. Ф. Пономаренко, він керував краєзнавчою роботою. У Золотоніській школі № 4 організував гурток «Глобус» (1946), товариства «Слідопит» та музейну кімнату (1947), на базі якої згодом було створено музей. Зібрав бібліотеку, що ледь уміщувалася у трьох кімнатах його власноруч збудованої оселі.

У трудовій книжці Михайла Пономаренка всього два записи (довоєнні не зберігся). Перший фіксує понад 35-річний період учительської праці, а другою найважливішою справою життя був музей – справжня скарбниця людської пам'яті. В 1960 році Михайло Федорович Пономаренко став засновником, першим директором, екскурсоводом і науковим співробітником Золотоніського районного музею, спочатку на громадських засадах. «З 1947 року я почав збирання книжкових та архівних матеріалів про лівобережну Черкащину», – розповідав М. Пономаренко, особисто зібравши для музею понад 5 тисяч експонатів. Пристрасний краєзнавець доклав чимало зусиль, щоб у районному центрі відкрили краєзнавчий музей. Він встановив зв'язки з відповідними республіканськими і союзними установами, з архівів яких надходили фотокопії документів. Працював у бібліотеках, музеях, архівах Москви, Ленінграда, Києва, Черкас. У 1950-х рр. він почав виступати з краєзнавчими матеріалами у пресі, став ініціатором об'єднання краєзнавців Золотоніщини та очолив його.

Упродовж 25 років Михайло Федорович організовував туристичні походи школярів рідним краєм. Одного разу Пономаренко разом з учнями під час археологічної експедиції відкрив багатощарове поселення доби неоліту, черняхівської культури і Київської Русі в урочищі Остві, біля с. Чехівка Чорнобаївського району. І такі випадки були непоодинокі. Він очолював експедиції «Черкаси», «Сміла», «Золотоноша», «Звенигородка» та інші. Брав участь у встановленні дати заснування міста Черкаси. На основі дослідження далекої минувшини свого краю М. Пономаренком та його учнями було складено археологічну карту лівобережної Черкащини.

Михайло Федорович умів читати знахідки і, приглядаючись до них, емоційно розповідати про далеке минуле. Взявши в руки уламок посуду, краєзнавець розповідав так: «Він тонкий, має сірий колір, вінця прями, а орнамент хвилястий». І після сказаного робив висновок: «Безперечно, цей предмет відноситься до Київської Русі». Так він міг розповідати про кожну знахідку з 300 розкопаних ним пам'яток археології. Немало часу відводив директор музею топоніміці, вважаючи, що назви міст, сіл, річок, гір

допомагають топонімістам вивчати спосіб життя древніх народів, дізнаватись, до якої мовної групи вони належали. М. Ф. Пономаренко знайшов автора відомої української пісні «Чорнії брови, карії очі», ним виявився К. Думитрашко. Також краєзнавець вивчив рукописи вченого-земляка М. Максимовича, дослідив перебування М. Коцюбинського на Черкащині.

За 18 років роботи в музеї Михайло Федорович поповнив його багатьма експонатами, нині їх нараховується понад 13 тисяч. Музей отримав статус державного краєзнавчого. Зараз на експозиційній площі в 131 квадратний метр розміщено п'ять залів, в яких відвідувачі зможуть побачити природу рідного краю, давнє минуле і сучасне, культуру і побут, бойову і трудову славу краю. А 2010 року Золотоніському державному краєзнавчому музею присвоєно ім'я Михайла Федоровича Пономаренка.

М. Ф. Пономаренко був членом правління Всеукраїнської спілки краєзнавців і редакційної ради журналу «Краєзнавство Черкащини», одним із ініціаторів створення Черкаської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців. Брав активну участь у республіканських та обласних конференціях, виступав на них з цікавими доповідями та повідомленнями. Михайло Федорович є автором понад 3000 публікацій в УРЕ, УЛЕ, «Шевченківському словнику», журналах «Мовознавство», «Археологія», «Пам'ятки України», в республіканській та місцевій пресі, став одним з укладачів хрестоматії з історії Черкащини. Зокрема, учасник створення та член редколегії серії «Історія міст і сіл України. Черкаська область», автор науково-популярних краєзнавчих видань «Золотоноша», «Золотоніщина», «Золотоніський краєзнавчий музей», «Шевченко і Черкащина», «Краєзнавці Черкащини : біобібліографічний словник», співавтор книги «Подорож Златокраєм». У 2001 р. вийшла книга М. Ф. Пономаренка «Золотоніщина в осадах», де можна дізнатись історію міст і сіл, хуторів, селищ Золотоніщини.

Свої краєзнавчі студії він поєднував з участю у політичному житті країни. Характер мав волелюбний, бунтарський, власним прикладом закликаючи оточуючих до дії. Тож, ні для кого не було дивиною, що з початком національного відродження Михайло Федорович став у перші ряди його речників, оборонців і захисників. Без страху, відкрито виголошуючи полум'яні промови на мітингах, очолив Народний Рух в районі, був засновником блоку «Демократична Золотоніщина», першим підняв синьо-жовтий прапор над Золотоношею. За такі дії в ті роки він був відсторонений від педагогічної роботи. У 1990-91 роках редагував місцеву рухівську газету «Воля».

Знали Михайла Федоровича і як перекладача, ним перекладено багато творів з 12 мов. Зокрема : з французької «До себе» К. Маро, з німецької «Ліричне інтермеццо» Г. Гейне, з російської «Звезда» Є. Баратинського та інші. М. Ф. Пономаренко був талановитою, творчою особистістю.

Він віршував із дитинства, але дебютував у районній газеті лише 1957 року, потім друкувався в обласних і всеукраїнських виданнях, став членом клубу незалежних українських письменників «Оратанія», членом редколегії журналу «Апостроф». Видав п'ять поетичних збірок. Його поезія глибоко лірична, водночас кличе разом осягати і осмислювати сенс людського буття, пробуджує і плекає любов до рідного краю.

Тонуть у водах заплави,
Зір променисті вогні...
Місто моє золотаве,
Ти найдорожче мені!
Квітом, де вишні зелені,
Кожен куточок пропах...
Грала Ужвій тут на сцені,

Звідси у світ ішов Бах.
Гарно у нас, гоже,
Юність в труді ожива...
Золотоношо,
Зоре моя Дніпрова!

М. Пономаренко «Золотоноша»²

Більше для Золотоноші, ніж Михайло Пономаренко, не зробив ніхто. Багато можуть розповідати про нього сучасники. Як тільки не називали його: «народний академік», «Видатний Учитель», «літописець» і навіть жартома «ходячою енциклопедією». Та найкраще про заслуги цієї людини розказують його звання: «Заслужений учитель України» (1975), «Почесний краєзнавець України» (1995), лауреат Всеукраїнської премії імені В. Б. Антоновича (1995) та перший лауреат Черкаської обласної літературно-краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича (1994). У 2008 р. – член авторського колективу книги «Подорож Златокраєм. Нарис з історії та сьогодення Золотоніського району» став лауреатом премії вдруге.

Його невтомне серце, серце людини високого громадянського обов'язку перестало битися 1 січня 2010 року. Невблаганна доля поставила останню крапку на його життєвій дорозі довжиною майже в 90 років. Нелегкою була та терниста дорога, адже Михайло Федорович Пономаренко завжди був першопрохідцем. Сьогодні Золотоніською районною державною адміністрацією засновано районну краєзнавчу премію імені Михайла Пономаренка. А у квітні 2012 року на міському цвинтарі Золотоноші краєзнавцю постав пам'ятник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борщ М. Велет : патріарху черкаського краєзнавства, народному академіку Михайлу Федоровичу Пономаренку присвячую. / Борщ М. І. З вершин славетних черкащан : краєзнавчі нариси, вірші, поеми. Черкаси, 2013. С. 309.
2. Пономаренко М. Золотоноша. Пономаренко М. Ф. Росава : вірші / Михайло Пономаренко. Черкаси, 1995. С. 61.
3. Неспокій серця : зб. статей і матеріалів [присвячених життю і діяльності краєзнавця М. Ф. Пономаренка] / упоряд. Т. А. Клименко, В. М. Мельниченко. Черкаси : Вертикаль, 2005. 104 с.
4. Деев М. М. Краєзнавча та просвітницька діяльність Михайла Федоровича Пономаренка. *Юний краєзнавець Черкащини*. Черкаси, 2014. Чис. 10/11. С. 100–107.
5. Борщ, М. І. Перший директор Золотоніського музею (1920-2010) / Борщ М. І. З вершин славетних черкащан. Черкаси, 2013. С. 303.
6. Хоменко В. Народний академік / Хоменко В. Силуети. Київ, 2016. С. 14–18.
7. Чиж А. Просвітитель національної свідомості / А. Чиж // Залізнякаві читання : матеріали Третьої наук.-краєзн. конф. Черкаси, 2011. С. 126–129.
8. Удовиченко, І. Ю. М. Ф. Пономаренко та його пам'яткоохоронна діяльність / Черкащина в контексті історії України : матеріали Третьої наук.-краєзн. конф. Черкащини. Черкаси, 2008. С. 371–378.
9. Дробний, І. Будитель / Дробний І. За пагорбами літ. Черкаси, 2006. С. 481–486.
10. Трохименко, В. Патріарх українського краєзнавства, народний академік / Трохименко В. Бо ти на землі – людина. Черкаси, 2006. С. 365–373.
11. Подвижник краєзнавства : Михайло Пономаренко : біобібліогр. покажч. До 85-ліття з дня народження / упоряд. Л. Т. Демченко. Черкаси : ОУНБ, 2005. 36 с.– (Черкащини славетні імена).

В. О. Кисіль,

учитель початкових класів Черкаської спеціалізованої школи №20
Черкаської міської ради

«ТОЙ, ЩО ТВОРИТЬ ДОБРО, ТВОРИТЬ САМЕ ЖИТТЯ»

РОЗРОБКА УРОКУ ДОБРОТИ У 2 КЛАСІ

Мета: продовжувати знайомити учнів з творчістю Василя Сухомлинського; розвивати в дітях уміння аналізувати наслідки вчинків людей; виховувати такі риси характеру, як доброта, гуманність, людяність, активну життєву позицію, дбайливе ставлення до природи.

Хід уроку

*Сказав мудрець: «Живи, добро звершай!
Ти нагород за це не вимагай.
Лише в добро і вищу правду віра
Людина відрізняється від мавпи і від звіра.
Хай оживає істина стара:
Людина починається з добра.*

Л. Забашта

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми уроку

1. Бесіда

Учитель.

- Діти, сьогодні в нас незвичайний урок – УРОК ДОБРОТИ.

- Як ви розумієте, що таке доброта?

- А як, на вашу думку, називають людей, які роблять добрі вчинки?

- Чи варто чекати нагороду за добрий вчинок?

- Послухайте, як сказав відомий педагог Шалва Амонашвілі про доброту:

«Незалежно від того, чекають від тебе добра чи не чекають – Твори добро.

Незалежно від того, помітять твоє добро чи не помітять – Твори добро.

Незалежно від того, приймають твоє добро чи відкидають – Твори добро.

Незалежно від того, чим будуть платити тобі за добро: добром чи злом – Твори добро.

Твори добро і ні в кого не питай дозволу, бо ніхто не може бути володарем твого добра».

Я впевнена, що всі ви дуже добрі діти. На сьогоднішньому уроці ми будемо аналізувати ситуації, в які часто потрапляєте ви і ваші друзі, разом шукати правильний вихід з них, навчимося проявляти доброту, милосердя, співчуття і дбайливість.

III. Робота над темою уроку.

1. Складання прислів'їв.

Учитель. Завжди доброту і добрі вчинки люди пам'ятали, шанували. Про таку рису характеру складено чимало народних приказок і прислів'їв. Давайте з'єднаємо частини і прочитаємо прислів'я.

(запис на дошці)

*Добре ім'я - добре й буде.

*Добре роби - добрих людей.

*Світ не без найкраще багатство.

Учитель. Головними словами нашого уроку теж є вислів, але він закритий на ключ. (На дошці кожне слово теми уроку «Той, що творить добро, творить саме ЖИТТЯ» закриті листком з малюнком ключа.)

- Спробуймо його відчинити!

2. Слухання вірша, обговорення змісту.

Учитель. Послухайте, будь ласка, вірш.

Учениця 1.

*Тільки в дім заходить мати
Тільки в дім заходить мати,
Дві дочки спішать стрічати:
– Здрастуй, мамочко, матусю, –
Метушиться донька Люся.
– З тебе я жакет зніму,
Сядь за стіл. Я вмію
Дать тобі обід. Візьму
И миттю розігрію.
Тапочки надінь: а ось
І халат з квітками.
Працювати весь день прийшлося –
Відпочинь же, мамо!*

Учениця 2.

*Друга донька в мамі Рая,
Лащиться, її прохає:
– Мамо, казку розкажи,
Розмалюй картинку!
Мамо, стрічку зав'яжи!
Дай-но мандаринку!
Ой, стемніло вже давно...
Мамо, ходім у кіно.
Мама й каже: ти дивись,
Ви ж обидві – рідні,
А які ж бо різні!*

Учитель.

Хто з дочок вам більше сподобався?

Яка за характером Люся? А Рая? На кого ви схожі? Як ви ставитеся до своїх мам? Яке оповідання В. Сухомлинського дуже схоже за змістом до змісту вірша? («Сьома дочка»)

Я впевнена, що кожен з вас ставиться до мам з добротою, ласкою, піклується про неї. (На дошці вчитель прикріплює намальовану фігуру мамі).

А до кого з рідних, окрім мамі ви проявили доброту? (на дошці діти можуть прикріпити намальовані фігурки бабусі, тата, сестрички, діти розповідають про те, як вони проявляють доброту у ставленні до своїх рідних).

Молодці, ось і відкрилися на дошці перші слова (вчитель відкриває слова «Той, що...»)

IV. Фізкультхвилинка

До високої тополі -
(діти піднімають руки вгору)
Добрим будь!
(діти розводять руки в сторони)
До трави у чистім полі –
(діти нахилиються)
Добрим будь!
(діти розводять руки в сторони)
До голодної пташини –
(діти махають руками)
Добрим будь!
(діти розводять руки в сторони)
До малої комашини –
(діти присідають)
Добрим будь!
(діти розводять руки в сторони)

3. Інсценізація.

Автор. Поверталися якимось зі школи Маринка з Сашком. Надворі слизько, ледве на ногах можна втриматися. Ось, із-за рогу, назустріч їм іде старенька бабуся, несе важку сумку. Послизнулася, впала, впустила сумку. Розсипалися на тротуарі всі покупки.

Сашко. Маринко, потримай портфеля! Я бабусі допоможу!

(хлопчик допомагає старенькій підвестися, збирає сумку, а Маринка стоїть скривившись).

Маринка. Це твоя бабуся?

Сашко. Ні, Маринко, моя бабуся живе в селі, я не знаю цієї жінки.

Маринка. Дивний ти якийсь...

Вчитель. Діти, а як би ви вчинили в подібній ситуації? Чи справді вчинок Сашка дивний?

- Найкращим підтвердженням слів Ш.Амонашвілі про те, що добро треба творити навіть тоді, коли його від вас і не чекають стане оповідання В.Сухомлинського.

Протоптали стежку

Уночі була хурделиця. Намело кучугури снігу. Рано-вранці у школу йшло троє дітей - Юрко, Михайлик і Ніна. Всюди коло хат з'явилися люди. Відкидали лопатами сніг, прокладали доріжки.

Ось хатина бабусі Марії. Вона живе одна-однісінька. Зупинились діти біля бабусиною двору. Нікого не видно.

- Як же бабуся до криниці вийде? Снігу ж скільки, - сказав Юрко.

- Давайте протопчемо стежку від хати до криниці! - порадив Михайлик.

Діти увійшли на бабусине подвір'я. Йшли по глибокому снігу. Від воріт до хати йти було дуже важко. А від хати до воріт - трохи легше. Пройшли раз, два, три рази. Протоптали стежку від воріт до хати і від хати до криниці.

Спітнілі, стомлені, радісні діти йшли до школи. Вони думали: ось бабуся Марія вийшла з хати. Побачила стежку. Радіє...

В.Сухомлинський

Учитель.

По відношенню до кого були добрими діти?

Діти приходять до висновку, що потрібно проявляти доброту і в ставленні до сторонніх людей. (На дошці вчитель прикріплює фігурку бабусі).

Перед нами відкрилися ще два слова. (Відкриваються слова «творить добро...»).

4. Слухання віршів, обговорення змісту.

Вірна прикмета

- Скажи мені, Миколо,

Твій брат прийшов зі школи?

- Аежеж.

- А точно знаєш? -

Сусідка знов питає.

- Прийшов, бо наша кішка

Сховалася під ліжку

Б. Слюсар

Яблунька

Зі мною разом яблунька

росте вже шостий рік,

гілля своє розкинула

в один і другий бік.

Я доглядаю яблуньку,

і в неї — подивись —

рожевими букетами

гіллячки одяглись.

А восени, запрошую,

приходьте всі до нас,

антонівкою жовтою

я почастую вас.

Г. Демченко

Учитель. Чи можна сказати, що брат Миколки любить тварин? Чому? Чи схожі брат Миколки і герой вірша «Яблунька» у своєму ставленні до природи? З кого варто брати приклад?

- Пригадайте головну героїню оповідання В.Сухомлинського «Покиньте кошеня». Що можна сказати про Наталочку?

Діти приходять до висновку, що добрими слід бути до тварин і до рослин, бо вони живі і відчувають біль. Діти розповідають про життєві ситуації, в яких вони врятували рослини, допомогли тваринам.

(На дошці вчитель та діти прикріплюють малюнки тварин, птахів, рослин)

Відкрилися ще два слова (вчитель відкриває слова «творить саме...»)

Перегляд презентації із зображенням тварин, рослин, дітей, людей різного віку, людей з обмеженими фізичними можливостями.

Перегляньте, будь ласка, фото і скажіть, хто, на вашу думку, потребує у ставленні до себе уваги, розуміння, співчуття, доброти, крім рідних, близьких вам людей, тварин та рослин.

Обговорення

Діти говорять про те, що нашого чуйного ставлення і доброти потребують люди з особливими потребами, люди-інваліди, люди з фізичними вадами.

Учитель. Ав'якому оповіданні В.Сухомлинського піднімалася ця тема?

(В.Сухомлинський «Горбатенька дівчинка»).

- Діти, ви сьогодні гарно працювали, ви розповіли про свої добрі справи, добрі вчинки, про доброту яку ви проявили до рідних, близьких, сторонніх людей, до рослин і тварин. А як можна назвати все це?

Вчитель підводить дітей до думки, що все, що нас оточує. Це світ, в якому ми живемо, або це наше ЖИТТЯ.

А цей світ тримається завдяки нашому доброму відношенню, завдяки нашій доброті.

- Як ви думаєте, яке останнє слово нам відкриється? (Вчитель відкриває слово і клас читає хором вислів «Той, що творить добро, творить саме ЖИТТЯ»).

IV. Підсумок уроку.

Вчитель. Діти, я впевнена, що ви не тільки на словах будете проявляти доброту у ставленні до рідних, близьких, сторонніх людей, до природи, а й на ділі. Пам'ятайте, що все в світі починається з добра. Пригадайте, хто по відношенню до вас проявив доброту. (Діти виходять до дошки і пишуть імена людей, що проявили, проявляють у ставленні до них свою доброту).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабовал Т.І., Рябова С.І. Я і Україна. Громадянська освіта. 3 клас: Пос. для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006.112 с.
2. Веснянка: Зб. творів для самостійного читання в першому класі / Упор.: Н.Ф.Скрипченко, М.С.Вашуленко. Київ: Рад. шк, 1981.160 с.
3. Сухомлинський В.А. Казки Школи під Голубим Небом: Казки, притчі, оповідання/ Упоряд. О.В.Сухомлинська. Київ:Рад. шк., 1991.191с.; іл.

О. Д. Грицай,

директор;

Н. М. Прісич,

учитель художньої культури, «вчитель-методист» Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

СОНЯЧНА ДОРОГА ПАМ'ЯТІ

ВЕЧІР-СПОМИН, ПРИСВЯЧЕНИЙ ТВОРЧОСТІ А. О. САВЧЕНКА

Мета:

- ознайомити учнів школи з творчістю місцевого поета, письменника, художника, вчителя, лауреата премії ім. Народного вчителя О.А. Захаренка **Анатолія Олексійовича Савченка**;

- навчити учнів успадковувати духовні надбання нашого народу, власного регіону;

- виховувати любов до рідної землі, українського народу, шанобливо ставитися до його культури та літератури.

Обладнання: мультимедійна дошка, ноутбук, звукові колонки, мікрофон, виставка книг Савченка А.О., його художніх робіт.

Звучить музика М. Таривердієва «Спомин»

Ведучий 1. Доброго дня, дорогі наші гості!

Сьогодні ми зібралися в цій затишній залі, щоб згадати дорогу людину, талановитого вчителя, майстра пера і пензля Анатолія Олексійовича Савченка. Людей, що мають безпосереднє відношення до витонченої форми словесності, – поезії, менше 1%, а тих, хто створює цю поезію, і того менше.

Є куточок землі –

України всієї окраса.

Той куточок землі

На колишній садибі Тараса.

Тут ошатний музей

Задивився у далеч осінню.

Тут на чистий папір

Я слова щиросердні посию.

Хай зійдуть та цвітуть

Мої думи, мов квіти останні.

Я їх в серці плекав,

Щоб зродились вони на світланні.

Щоб між люди пішли,

Як колись – там Тарасові мислі.

І хоч їм не дійти

До його геніальної висі,

Та надія живе:

В чиесь серце впадуть мої зерна

І один іще хтось

На дорогу любові поверне.

Завіта в цей куток,

Що всієї країни окраса,

І вклониться землі

На колишній садибі Тараса.

Ведучий 2. Хто в нашій школі не знає цих слів?!

А написав їх наш земляк, поет, письменник, художник, вчитель Анатолій Савченко, чие життя знаменне його творчістю. Художній світ, створений поетом - це великий і щедрий дар рідній Україні, своєму народові. Ввійдемо ж у нього, в цей світ, поринемо у плетиво пережитих ним років, переймемось піснями його любові.

Звучить пісня «Золота заметіль» слова А. Савченка музика Вадима Прищепова виконує

Наталія Прищепова, акомпанує автор музики Вадим Прищепов

На нашому заході присутні поважні гості, серед яких Савченко Марія Петрівна – дружина поета; Аксьонов Андрій з дружиною Іриною та дочкою Кірою – внук поета.

Ведучий 1. «Ота стежина в нашім краї» почалася в Звенигородці серед своєрідної природи, де поєдналися горбисті краєвиди з дзвінкохвилим Тікичем. «Я з-понад Тікича, що зуть Гнилим одвіку».

Дитинство, школа, Тікич і кіно –

Усе як є відбилося на серці.

Минуле наше (як болить воно),

В душі, як грім, вряди-годи озветься.

Ведучий 2. Повертаючись думками у своє дитинство, поет пише: «Рідко в кого її не було – сільської чи міської хати з садком, з яблунею на причілку, з бузком, що росянитими суцвіттями пнеться зранку в сонячні вікна, з дворичем, у якому знайома кожна споришинка і квітка. Довкола святині мого дитинства все було, але моя хата виставлялась перед Богом кількома особливими ознаками: по-перше, хати була тільки половина, іншу її частину відірвало бомбою, що впала зовсім близько; по-друге, отой скалічений війною обрубок колишньої дідівської будівлі стояв на скелях, тобто на узвишші, вузька стежка стрімголов злітала від хати до Тікича...»

Звучить пісня «Солдатський трикутник» слова Анатолія Савченка, музика Олександра Лапського

Ведучий 1. Минатимуть літа, відпливатиме у безвість берег дитинства, але до останньої життєвої межі поставатиме в пам'яті двір і хата – твій материк золотих дитячих днів, твій оберіг любові...»

Ведучий 2. Його дитинство було нужденне, але освітлене родинною злагодою і материнською ласкою, наукою шляхетних вчителів. Маючи тонку і вразливу душу, вірне, спостережливе око, природний талант, майбутній поет свідомо і підсвідомо вбирав у себе звичаї народу, перлини його поетичної творчості, його духовне багатство, лад рідної мови, щоб потім на цьому родючому ґрунті виростити свою оригінальну, самобутню, чарівну поезію. З дитячих літ захоплюється малюванням, у шкільні роки починає віршувати.

Ведучий 1. Тут він закінчив середню школу, звідси пішов до армії. Повернувшись в 1958 році, став студентом Черкаського державного педінституту. З 1964 року, разом з дружиною Марією Петрівною оселився в с. Шевченкове. Спочатку працював учителем російської та англійської мови в місцевій середній школі, а згодом - її директором (1980-1996). Шевченківська земля, багата на таланти, полонила і надихнула поета на творчість.

Спогад про перший вірш

У жовтім листі пруття:
Кленочки як на святі.
Та осінь незабутня –
Роки восьмидесяті...
Я вперше чую рими –
З-під серця виринають.
Рядки неповторимі
З небес хмарки спускають.

А сад розсипав роси
На молоді тривоги.
Мій перший вірш про осінь
Тоді злетів від Бога.

Звучить п'єса «Чарівний ліс» виконує ансамбль домристів «Акварелі», керівник О. Марчук, концертмейстер Л. Демченко

Ведучий 2. Для поета головне – щоб його твори друкувалися, щоб їх читали. І Анатолію Олексійовичу є чим пишатися. У 1984 році районна газета «Шевченків край» вперше широко представила поета своїм читачам. Відтоді побачили світ понад 140 газетних видруків. Це окремі вірші, тематичні добірки, ліричні нариси, публіцистичні статті, роздуми, поспівати... Поет виробив свій власний стиль.

І завирувало, зашумувало довкола нього життя найсуттєвішою своєю ознакою – людським інтересом до митця.

Учень.**МОЛОДОМУ СУЧАСНИКОВІ**

Я все прощу: багатство і красу,
І звичне щастя, й мить пустої слави.
Та не забудь у тому правди суть,
Щоби зневажить, що рече лукавий.
Прощу і сумніви, і буднів суєту,
І навіть гордощі, й до успіху пориви.
Та пам'ятай, що землю цю святую
Тобі здіймають на молодечі крила.

Прощу тобі і задрість, і плітки,
І слабодухість, і легку дорогу.
Та знов благаю: кризь усі роки
Неси в собі високу тайну Бога.

Багатство, слава, щастя, суєта –
То все минуще, як туман чи вітер.
Ти лиш байдужим в суєті не стань
До України, що одна на світі.

Ведучий 1. Будучи небайдужим до творчих здібностей молодого покоління, Анатолій Олексійович з великим задоволенням почав працювати в нашій рідній школі вчителем театральної справи, зокрема основ літературної творчості. У жовтні 2005 року він створив і очолив літературну студію «Голос», учні якої неодноразово перемагали у різних конкурсах, зокрема «Тарасовими шляхами», «Україно, ти для мене диво» та інших. У 2011 році черкаське видавництво «Брама Україна» видало книгу віршів членів літстудії «Голос» «Позичу я у сонця ласки». У збірці читаємо вірші Оксани Горбунової, Наталії Грицай, Альони Гудзенко, Ірини Кацевич, Софії Статечної, Анни Невмітої та Анатолія Савченка – керівника літстудії. Талановитий педагог був спеціалістом вищої категорії, відмінником народної освіти України, лауреатом премії імені О. А. Захаренка, членом обласної спілки письменників України.

Учень.

З ліричної стежинки в житті,
Допоки ходжу, не зверну.
То ж буду писати і жити,
Допоки віка й талану.

Ведучий 2. Проживши все життя на батьківщині геніального Тараса Шевченка, Анатолій Олексійович не міг не опинитися під його впливом. Національний

заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка» видав сотні буклетів, плакатів, листівок, вхідних квитків з епіграфами поета (*слайд*). Буклет 1999 року – один із кращих, у ньому вперше видрукувано чотирирядкові вірші про Будище, Моринці, Шевченкове.

Учень.

Народ в піснях, як древо в листі.
Він все на світі оспівав.
Здивуйтесь золотому змісту
І найпростішим тим словам,
В яких життя – глибоке й дивне –
Відбилось як в ставку хмарки...

Ведучий 1. Анатолій Олексійович часто згадував:

«Мені й сьогодні, через кілька десятків літ чується той єдиний в світі голос – голос моєї матері, яка, маючи таку гірку долю, все ж часто співала. Від неї я почув «Ой, чий то кінь стоїть», «По садочку ходжу», «В кінці греблі шумлять верби», «Цвіте терен», «Через річеньку, через болото», «На городі верба рясна», «Горіла сосна, палала» - тобто все, що дихало, промінилось, розквітало любов'ю. І коли по радіо чуєш щось із материних пісень, невимовна скорбота огортає мене – і я хочу до матері, хочу притулитись до її пахнучих землею рук і промовити: «Ма, починай уже...».

Звучить пісня «Ой, чий то кінь стоїть»

Ведучий 2. У 2004 році Черкаське видавництво «Брама Україна» випустило збірку віршів «*Стежинкою в стиглому житті*». В ній 100 віршів та 12 художніх робіт Анатолія Олексійовича (*слайд*).

У 2005 році київське видавництво випустило своєрідну книжку митця, в ній вірші про Шевченків край. У 2005-2006 роках відбулося кілька презентацій літературної та художньої творчості Анатолія Олексійовича, особливо запам'яталася йому презентація, яка пройшла у літературно-меморіальному музеї Тараса Шевченка 4 травня 2006 року. Тоді ж телестудія «Рось» двічі демонструвала репортаж про цей захід під рубрикою «На зоряних стежках». Обласне радіо подало свою версію про ту ж подію у програмі «Українська вітальня».

Ведучий 1. Вдалим для поета був 2006 рік, адже згодом у видавництві «Брама» видрукувалась друга збірка поезій «*Нічого такого*» та книга ліричних нарисів «*Понад Тікичем*». У збірці «Нічого такого» автор оспівує красу Шевченкового краю, розкриває філософію присутності Бога в творчих діяннях людини, звертається до чотирирядкового вірша як засобу поетичного відображення певної життєвої ситуації. А от книга «Понад Тікичем» хоч і не є даниною краєзнавству, але увібрала в себе ліричні нариси про дитинство літератора, про заповітні куточки Звенигородщини. Почуттєву сторону нарисів посилюють вірші, вплетені в канву прозової розповіді.

Учениця.**ЗАЛЮБЛЕНИЙ В КРАСУ**

Усе на світі оспівати можна:
Дощі між літа, небо поміж дня.
Не гнівайтесь на те, що я художник.
Що в будні образ думку доганяє.
На старість іншим я уже не стану.
У всьому бачити заховану красу –
Я тим живу відверто й безнастанно.
І на долонях божий світ несучу.

Думок і образів в душі високі стоси.
Мені травинка – радість і рідня.
Не гнівайтесь на те, що в тиху осінь
Мій погляд в небі птаха доганя.

У цім житті я іншим вже не буду,
Бо з юних літ залюблений в красу.
На свято щастя через сірі будні
Свою любов я трепетно несучу.

Ведучий 2. Багато прихильників цілющого слова Анатолія Олексійовича були його друзями.

Запрошуємо до слова Бойко М.О. та Ткаченко Г.В.

Учень.

Свої думки відкрию нині всім:
Над таємницею немає смислу скніти.
У неї все, як цвіт бузку, тендітне:
Слова і образи, чуття і рими всі.

Ці слова присвячені звенигородській поетесі Людмилі Солончук. Тож запрошуємо Вас до слова, пані Людмиле.

Виступає Л.Солончук.

Учень.

Сопілка грає
В наш час таке почути чи не диво:
Сопілка грає десь біля ставка.
Над вербами весняно-молодими
Туман кудлаті пасма розтуля.
Туман пливе. Мелодію ховає,
Та серце крає дальній сопілкар.
Сопілка грає! Як сопілка грає!
Печаль її знайома і близька.

Звучить «Одинокий пастух» у виконанні Берегового Івана

Ведучий 1. Пелюстки книги, сторінки життя, зав'язь і суцвіття людських доль переплелися в біографії-щоденнику Анатолія Олексійовича під назвою «Хто довкола або білі пелюстки глоду». Шлях творчої людини виплекався в історії Шевченкового краю і України та виплеснувся на стиглі пелюстки паперу. Автор по-осінньому щедро ділиться плодами свого непересічного таланту.

Ведучий 2. У новій книзі Анатолія Савченка «На неокраєнім крилі» (2008 р.) велично сяє незрадлива любов і шана автора до українського слова, культури рідного народу. Книга проілюстрована світлинами Шевченкових місць, які і нині випромінюють неосяжний творчий магнетизм. Це книга про українське слово, як говорив сам автор.

Учень.

Спитав мене зненацька давній друг:
Чому цей край болить тобі щоднини?
Я відповів, немов зронив пелюстку з рук:
Бо він в мені частинка України.

Ведучий 1. Такими рядками починається наступна книга Анатолія Олексійовича «І слово диха на долоні», яка побачила світ у 2010 році. І тут автор оспівує красу рідного краю через призму пір року, вперше роздруковує розділ посьвят, подає вірші останніх років.

Ведучий 2. Своім онукам Вероніці та Андрію, правнучці Кірі, поет присвячує книгу «Душа на осонні», яка була надрукована у 2013 році. Тут автор звертається до форми чотирирядкового вірша, а це означає, що кожен такий вірш лаконічно окреслює певну ситуацію в людських стосунках, особливу миттєвість у природних явищах, яскравий зблиск думки в душі поета.

Учень.

Я строфи ці складав у літі і в зимі.
Щоразу їх звиряв із совістю і сумом.
Тож, любий читачу, прийми набуток мій,
Прийми немов свої мої набуті думи.

Ведучий 1. У 2014 році Анатолій Олексійович видає останню свою збірку «Прозора тиша акварельних барв», яку присвячує 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 30-річчю роботи автора з рідним словом. У поетичному творі Господній

світ милий і благодатний тоді, коли він прозорий і тихий. Після бурхливих суспільно-політичних піднесень, після болісних переживань людської душі довкола безладу морально-етичних проблем шукаємо перепочинку, прихистку у ангела тиші, отримуємо духовну рівновагу у неповторній красі і прозорості цього світу. Здається, на це і покликана поезія.

Запрошуємо до слова Анну Невмиту, яка видала збірку власних віршів

«За кордоном моєї душі», дякуючи своєму учителю

Учень.

Летіла пісня в високості,
Між хмар мелодію плела.
Стомившись, опустилась в гості
До цього милого села.
Її за стіл гукнули люди –
І пісня посміхнулась їм.
І звеселився в сонці будень,
Налитий щастям до країв.

Звучить пісня «Тополинний вальс» слова Анатолія Савченка музика Олександра Лапського у виконанні Анатолія Різника

Ведучий 2. Тематика його творів глобальна.

Йому боліло все: спалений вітряк, спопелівша Шевченкова хата, нещирість, підлість, брехня, байдуже ставлення до рідної мови. Через поезію Анатолій Олексійович намагався закохати читача в красу життя, природи, рідної мови, своєї Батьківщини, повернути його на шлях добра, любові, небайдужості.

Я б'ю на сполох, порятуйте мову –
І від манкрутів, і від депутатів.
Ми є народ, поки Шевченка слово
Для нас і біль, і оберіг, і свято.

Ведучий 1. Одні люди зникають з життя тому, що їх просто руйнують хвороби, другі ж згорають, як бійці в атаках, падають спалені на тяжких безнастанних вогнях своєї праці і творчості. Таким мені уявляється Анатолій Олексійович Савченко...

Людина полум'яного темпераменту, творчого шаленства, він пішов від нас у нове життя, полишивши нам золоті розсипи своїх поезій, нев'янучу красу своїх пісень. Ці золоті розсипи є сонячною дорогою пам'яті великому поетові, який любив Україну, любив свій народ і поділяв його радості і скорботу.

Учень.

Душа спинилась перед миттю тиші.
Ні жодний нерв тривоги не торкне.
На дні ества своє шепочуть вірші
І ждуть як час спочинку промине.

Звучить пісня «Україні» слова Анатолія Савченка, музика Вадима Прищепи, виконують Вадим та Наталія Прищепови.

Ведуча. Ми щиро вдячні всім присутнім, вам, діти, за те, що так уважно слухали нас, а також нашим гостям, які відгукнулися на наше запрошення. Всім, хто допомагав нам у проведенні цього заходу. Ми завершили свій захід, але пам'ять про Анатолія Олексійовича буде завжди жити в наших серцях. До побачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савченко А.О. Прозора тиша акварельних фарб. Черкаси: Брама, 2014. 46 с.;
2. Савченко А.О. Душа на осонні. Черкаси: Брама, 2013. 70 с.;
3. Савченко А.О. Понад Тікичем. Черкаси: Брама, 2006 р. 38 с.

Н.О.Лузан,

учитель української мови та літератури, вчитель вищої категорії, вчитель-методист Смілянського НВК «Ліцей-загальноосвітня школа I-III ступенів «Лідер» Смілянської міської ради Черкаської області

РІЗДВЯНЕ СВЯТО ЩЕДРЕ І ВЕСЕЛЕ ФОЛЬКЛОРНО-ПІСЕННА КОМПОЗИЦІЯ ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ТА СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: розширити коло знань про звичаї, обряди українського народу, розвивати творчі здібності учнів, пізнати минуле свого народу, зберегти набуток для наступних поколінь, відчувати мову, культуру, етнос народу, прилучити учнів до українських звичаїв, обрядів, традицій, щоб бути гідними представниками своєї нації

Перебіг свята

Сцена. Завіса опущена. Із-за куліс виходять двоє ведучих.

Ведуча. Різдво та Новий рік люди завжди зустрічають з радістю, урочисто, очікуючи кращого майбутнього. Різдво та Новий рік—родинні свята, на які, за народними повір'ями, до господи прилітають й душі пращурів.

Ведучий. До цих свят жінки білили хати, прибирали їх святковими рушниками, килимами, паперовими витинанками, розмальовували печі... На покуті перед іконами вішали паперових пташок, павучків із соломи.

Ведуча. А чоловіки в передріздвяний тиждень молили борошно, рубали дрова, прибирали коло худоби й коло хати, прокладали в снігу широкі стежки для колядників.

Ведучий. З давніх-давен наші предки словом і ділом створювали в ці дні атмосферу багатства, щастя, миру, спокою у своєму домі.

Ведуча. Ще вдосвіта господиня бралася до праці. Перша магічна дія—добування нового вогню. Жінка доставала з покуті кремінь і кресало, які останні 12 днів лежали під образами. Перехрестившись тричі і ставши обличчям до схід сонця, викресувала «новий вогонь», яким розпалювала в печі дванадцять полін... А потім, пов'язавшись чистою хусткою, засукавши рукави, заходжувалася готувати 12 вечірніх страв...

Ведучі виходять. Відкривається завіса. На сцені—інтер'єр сільської хати. Стіл, піч, покуть. Біля печі порасться жінка. Старша дочка з молодшою виготовляють прикраси—павучки, горішки для дідуха. У хату заходить син Іванко.

Іванко. Мамо, чи скоро будемо снідати?

Мати. Потерпи, синочку. Сьогодні такий день, що й не снідають, і без обіду обходяться. А зійде на небі перша зоря, тоді сядемо вечеряти. Іди, допоможи сестричкам.

Наталя (старша дочка, до молодшої). Світланко, давай хутчій прикраси робити, бо треба й мамі допомогти.

Світлана (молодша, після паузи). Наталочко, Іванку, гляньте, якого я павучка зробила!

Входить господар, уносить сніп жита—дідуха. Переступаючи поріг, скидає шапку.

Батько. Дай, Боже, здоров'я!

Мати. Помагай, Боже! А що несеш?

Батько. Злато, щоб увесь рік ми жили багато. (Зупиняється посеред хати, хреститься і, звертаючись до родини, вітає). Віншую вас із щастям, здоров'ям, з цим Святим вечором; щоб у щасті, здоров'ї їх одбути та других дочекатися, поки нам пан Біг назначить вік!

У цей час господиня, діти, залишивши роботу, слухають. Батько, повіншувавши, піднімає дідуха високо над столом, ставить на покуті під іконою.

Батько. Піду за соломою та сіном (виходить).

Мати. А давайте-но, діточки, дідуха прикрашати.

Діти з матір'ю беруться прикрашати. Входить батько, вносить по в'язці соломи та сіна.

Батько. Ану, синку, допоможи мені.

Підходить Іванко, батько віддає йому в'язочку сіна, а солону розтрушує по долівці.

Батько. А тепер сіно поділимо на дві нерівні частини. Меншу покладемо на покутній бік столу (кладе), а з більшої зробимо копичку під столом (робить копичку під столом). Зверху на копичку покладемо черепок із жевріючим вогником, де куриться ладан. А збоку коло сіна, під столом—леміш від плуга, сокиру.

Мати. Наталочко, а принеси-но зі стодоли бабу (снопок із пшеничних колосків), і її треба прибрати.

Наталя вносить бабу, діти прикрашають її.

Мати (приказує). Дідуха на покуть, а бабу в куток—до Нового року.

Батько. Пора, мати, йти «в обхід», треба подвір'я обійти, все господарство обкурити ладаном, щоб лихе око не нашкодило нам.

Мати. Ти, Наталочко, подивися за меншими, а ми з батьком підемо відганяти нечисту силу від господи. Візьму маку, освяченого на Маковея (14 серпня), хліба святчного з медом, щоб і худібці дати. Ходімо, г'аздо, бо вже скоро й зоря покажеться (виходять).

Наталя. Світланко, а давай-но стрічку, я тобі в косу вплету.

Наталя причепурює сестру, а Іванко, заглядаючи в казанок, промовляє.

Іванко. Ох, і пахне смачно! І коли зоря вже зійде, щоб кутю їсти? Наталю, а ми сьогодні і м'ясо їстимо, і холодець?..

Наталя. Та ні, Іванку, сьогодні, на Святю вечерю, готують пісні страви. Їх має бути 12: кута (пшениця з медом, маком, горішками), гриби, борщ з «вушками»...

Іванко (перебиваючи). З чим, з чим? З чиїми вушками?

Наталя. Та це такі вареники з грибами, які ліплять у виді вушок. Коли будемо вечеряти—побачиш. (Продовжує). На столі повинна бути капуста, оселедці, риба, вареники, узвар. Кажуть, що чим більше на столі їжі—тим багатшою буде сім'я в новому році.

Входять батьки, стають осторонь, прислухаючись.

Іванко. Наталю, а чому кутю варять тільки з пшениці?

Мати (вступаючи в розмову). А тому, мої дітки, що саме пшеничка врятувала маленького Ісуса, коли Ірод наказав убити його. Ось послухайте, яку

легенду я вам розповім: « Було це за царя Ірода. І почув він, що народилося Дитя Боже, яке принесе спасіння людям. Злякався Ірод і наказав убивати всіх хлопчиків до двох років. Ангели сповістили це Матері Ісуса—Марії, і вона, щоб урятувати своє Дитя, переховувалася. Одного разу, коли слуги Ірода переслідували їх, вона вибігла на поле і побачила, що чоловік оре ниву. Мати Божа сказала: «Чоловіче добрий, помагай Біг. Ти ореш нивку, зараз і засієш, а незабаром і пшеницю жатимеш», -та й пішла далі. І сталося диво. Не встигла вона і кілька кроків ступити, як зійшла пшениця, заколосилася. Взяв чоловік серп і почав жати. А коли слуги Ірода під'їхали до нього, то спитали:

- Гей, чоловіче! Чи не бачив ти тут жінки з немовлям?

- Бачив, -каже чоловік.

- А давно?

- Було це тоді, коли я поле орав.

Слуги подумали: « Не догнати нам Матері Божої», - і повернули назад».

Батько. Пора й до вечері готуватись.

Мати. А й справді, час так швидко збіг, що вже надворі смеркає. Ану, донечки, допоможіть мені.

Мати накриває стіл святковою скатертиною (дівчата допомагають), кладе на чотири кути столу по голівці часнику, приказуючи.

Мати. Часник кладемо, щоб злу силу відігнати. Поклади Світланочко, на покутньому кінці столу хлібину, сіль, постав свічку (це повинна зробити дитина до семи років, «невинна душа»).

Батько. Не забудьте покласти і хрестик із соломі, щоб відігнати злих духів від куті.

Господиня з двох невеличких соломинок робить хрестик і кладе на стіл.

Мати. А тепер пора й кутю нести на покуть (набирає куті в миску). А чи готові нести кутю на покуть?

Батько і діти. Готові!

Попереду стає мати з кутею, потім— батько з узваром, далі—діти.

Мати. Несу кутю на покуть.}

Батько. А узвар на базар.} Тричі.

Діти. Кво, кво, кво.}

Коли мати поставить кутю на сіно, то всі каркнуть (щоб ворони курчат не брали). Після цього мати «поскубе» всіх за чуби, за коси (щоб курчата були чубаті).

Мати. Допоможи мені, донечко, розставити всі страви.

Донька допомагає, а менші діти, лаяючи під столом, мекають, бекають, гел'ючуть...

Батько (заховавшись за хлібом і пирогами). Діти, а чи видно мене?

Діти. Не видно.

Батько. Дай, боже, щоб ви мене так цілий рік за хлібом не бачили і щоб достаток не покидав нашу хату.

Мати. Гайда, дітки, перевдягатись, та й вечеряти будемо.

Діти вибігають.

Батько. Наберу я в миску всіх страв, візьму мед, воду, хліб, горіхи, яблука та й піду Мороза на вечерю кликати.

Входять святково вбрані діти. Усе, що набрав, господар бере в ліву руку, а в праву—ціпок.

Батько. Ходімо, синку, зі мною Мороза кликати на вечерю, а ти, жінко, замкни двері на засув, погаси світло і тихо сидіть у хаті.

Батько й син виходять на подвір'я.

Батько (вдивляючись у далечинь, тричі гукає басом). Морозе, Морозе, йди до нас кутю їсти. (Після третього разу сердито, погрожуючи ціпком, примовляє). А як не йдеш до нас сьогодні, то не йди

й на жито-пшеницю, усяку пашницю. Іди краще на моря, на ліси, на круті гори і нам шкоди не роби! Іди й ти на кутю, сірий вовче, а як не йдеш, то не бери у нас ні телят, ні ягнят, ані малих поросят! (Тричі).

Так само господар просить бурі та злі вітри.

Батько. Чорні бурі та злі вітри, приходьте до нас на Святу вечерю! А коли не прийдете на страви ситі, на все велике добро, на яке ми вас просимо, то не приходьте до нас і влітку та не робіть нам шкоди на ярині та житі.

Після цих запросин батько з сином повертаються до хати, не оглядаючись, зачиняють за собою двері. Господиня вмикає світло.

Батько. Ну що ж, дорогі мої, пора сідати вечеряти. Зоря вже з'явилася на небі, сповістила про народження Сина Божого.

Батько бере миску з кутею, ставить її на шматок полотна, запалює свічку і ліпить її до миски. Усе це він бере обома руками і обходить тричі, «за сонцем» навколо столу. Потім ставить миску на стіл, а сам стає на коліна перед іконою і молиться. Разом з ним моляться еголос мати і діти.

Усі. Просимо тебе, Боже, щоб і тих душ до вечері допустив, що ми про них не знаємо. А вони, бідні душі, гірко в пеклі пробувають і цього Святого вечора чекають.

Перехрестившись тричі, всі повторюють за батьком молитву «за себе».

Усі. Господи, захисти худібку нашу від звіра, а мене грішного (кожен називає своє ім'я) від віри поганої та від безвір'я—на росах, на водах та на тяжких переходах. Дякуємо Богові Святому, що поміг нам дочекатися у мирі і спокої цих Божих свят. Та поможи, Боже, їх у радості відбутися та других дочекатися. Амінь. (Тричі хрестяться).

Після молитви господар знову бере в руки миску з кутею і передає її господині.

Батько. Ми всі, з усього щирого серця і з Божої волі, кличемо праведні душі на Святу вечерю, даємо їм усе, що маємо, щоб вони на тім світі вечеряли, як ми тут.

Господиня бере з рук миску, ставить на стіл.

Мати. Перш ніж сісти, не забудьте здмухнути з лави, щоб на душу померлого пращуря не сісти.

Усі здмухують, сідають.

Батько (набираючи першу ложку і підкидуючи кутю до стелі, приказує). Щоб так ягнята стрибали, як ця пшениця скаче—від землі до стелі! (Другу ложку підкидає). Щоб телята брикали так, як це зерно стрибає—від землі до стелі! (Третю підкидає). Щоб бджоли роїлися!

Сім'я починає вечеряти.

Ведуча. Починають вечеряти з куті. Після куті дорослі частуються горілкою, настояну на різному корінні, наливками і приказують: «Дай же, Боже, здоров'я нам усім! Дай же, Боже, щасливо цю кутю провести та й другої дочекатися в щасті та здоров'ї!»

Перший п'є батько (коли нема діда), тоді—мати, далі—по старшинству. Як почастуються, починають їсти капуста, квасолю, рибу, вареники...

Ведучий. Кожна подробиця під час вечері має своє значення.

Ведуча. Якщо тинь на стіні подібна до скирти—буде врожай на хліб, до копиці—сіна буде багато, до дерева—садовина вродить.

Ведучий. Якщо хлопець під час вечері захоче води напиться, батько йому пити не дасть і скаже: «Не пий, сину, води за Святою вечерю, ти козачого роду. Як виростеш—у похід підеш слави добувати, а в походах усяке буває, буває так, що спрага мучить. Отож знай: витримаєш

спрагу за Святою вечерею—ніякі походи будуть не страшні!»

Ведуча. Якщо син під час вечері чхне—батько дарує йому лоша, бо це знак, що козаком буде. Якщо ж чхне дівчина, бо батько дарує теля—«на щастя».

Ведучий. Гість на Святій вечері приносить щастя в дім.

Ведуча. Обов'язково перед Святим вечором треба помиритися з ворогами, щоб у новому році було мирно в хаті, і поза хатою.

Ведучий. Повечерявши, ставлять на столі миску, а в миску кладуть ложки. Зверху ложок кладуть книша (паляницю). На покуті ставлять для померлих душ у мисочці кутю, в чарочці—узвар.

Ведуча. Мати з батьком після вечері посилають дітей привітати із Святим вечором близьких родичів: бабу, діда, тіток, дядьків, хрещених батьків.

Ведучий. Лампадка не гаситься, аж доки свята не одійдуть. Стелитися в цей вечір не годиться: лягають, де хто може.

Ведуча. Довго не спали, бо треба збиратися до церкви. Коли відправа у церкві закінчувалася, люди розходилися по домівках. Тріщав мороз, рипів сніг під ногами. І то тут, то там чулося: «Христос рождається!»

Ведучий. Славимо його!

Входить гурт колядників, співаючи.

Ой сива та зозулечка.

Приспів:

Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на здоров'я!

(Приспів повторюється після кожного рядка.)

Усі сади та і облітала,

А в одному та і не побувала.

А в тім саду три тереми:

У першому—красне сонце,

У другому—ясен місяць,

А в третьому—дрібні зірки.

Ясен місяць—пан господар,

Красне сонце—жона його,

Дрібні зірки—його дітки.

Ведуча. Прийшовши з церкви додому, всі сідають за стіл і найперше п'ють ту юшку з узвару, що «померлі не допили». Це для того, щоб побачитися на тім світі. Потім їдять інші страви, приготовлені до свят.

Ведучий. Довго за столом не сиділи, бо потрібно було йти колядувати чи зустрічати колядників.

Входить дівочий гурт з ліхтарем, що має вигляд місяця чи зірки. Ліхтар дівчата несуть на палиці, щоб здалека було видно. До хати заходять не одразу, співають надворі, під вікном:

Ой чи є, чи нема

Пан господар вдома?

Щедрий вечір, добрий вечір,

Пан господар вдома?

Ой нема, ой нема,

Та й поїхав до млина.

Щедрий вечір, добрий вечір,

а й поїхав до млина.

Та й муки спетлювать,

Меду-пива купувать.

Щедрий вечір, добрий вечір,

Меду-пива купувать.

Щедрівників частувать.

Щедрий вечір, добрий вечір,

Щедрівників частувать.

Дівчина.

А за цими словами в дзвіночки дзвоним,

В дзвіночки дзвоним, а всім ся клоним,

Щастям, здоров'ям, ще й віком довгим,
Ще й віком довгим, прибутком добрим,
Й самі собою, і з дружиною,

І з усім чадом, і з святим Ладом,

Святим Божеством, Божим Рождеством!

Входить господар, вносить коляду (винагороду за колядування), дякує дівчатам. Колядники забирають коляду і йдуть далі.

Ведуча. У день Різдва Христового міщани, дяки, школярі та церковні співаки збиралися і разом ходили по хатах (як своєрідний театр-вертеп).

Ведучий. Дійовими особами вертепу є: Пастушки, Ірод-цар, Воїни, Ангел, Хлопчик, Козаки, Жид, Чорт.

Входять учасники вертепу, колядують:

Нова радість стала, яка не бувала:

Над вертепом звізда ясна світу засіяла,

Де Христос родився, з Діви воплотився,

Як чоловік, пеленами убого повився.

Пастушки з ягнятком перед тим Дитятком

На колінця припадають, Царя-Бога прославляють.

Славим, тебе, Царю, небесний владарю,

Даруй літа щасливії цього дому господарю.

Цьому дому господарю і його родині,

Даруй волю, щастя й долю нашій неньці

Україні!

Дитячий вертеп

1-й пастушок.

Добрий вечір, господарю!

Мир у вашу хату.

Будьте добрі нас прийняти,

Бог вам дасть заплату.

2-й пастушок.

Слава Богу! Мир цій хаті,

Перестаньте сумувати.

Ми іздалеку прийшли

І новину принесли.

3-й пастушок.

Ми були у тій хатині,

Де Ісус лежить на сні.

Ясним світлом і теплом

Сповнене усе кругом.

Пресвятая Мати-Діва

Свого сина сповиває,

В ясла бідні укладає

І тихесенько співає.

А із пісні б'є тривога—

Була тяжкою дорога!

А якою буде далі—

Чи у муках і печалі,

Чи легкою і ясною?

«Святий Боже, будь зі мною»,—

Так Марія примовляє,

Святі сльози утирає.

Утіша старенький Йосиф,

Милосердя в Бога просить.

4-й пастушок.

Стільки там людей зібралось!

Славлять диво те, що сталось.

І багаті, і убогі, і каліки, і здорові

Вірять, що святою силу

Мале тіло воплотило!

1-й пастушок.

Чую гамір на вулиці!

Браття, Ірод-цар явився.

З вояками! Ховаймося.

Ховаються, входить Ірод з воїнами.

Ірод. Які новини в моєму царстві?

1-й вояк.

Новина, царю, в царстві є—

На твоє ім'я посягнули.

Родився новий цар, і чули,

Що Богом послане Дитя
Вже покорило всі серця.

Ірод.

Я-цар юдейський! Не дозволю
Комусь чужому мати волю
Чи моє ім'я називати
Нешанобливо, без покори.
Ніхто і ніколи! Я тут цар!
Я цього світу володар!
І свою владу не порушу,
Усіх зігну, усіх примушу
Мені коритись! Ти сказав,
Дитя святеє народилось?
А може, це тобі приснилось?

1-й вояк.

Та ніби ні!

Ірод.

Тоді до зброї! Весь мій край,
Кожен куточок обшукайте!
Хлоп'ят маленьких приведіть
І голови їм постинайте!
Хай не здригається ваш меч,
Щоб не схвалосся дитя,
Бо не видати й вам життя!
Вояки виходять. З'являються два козаки.

1-й козак (до Ірода).

Ісус—не князь, а вічний Бог,
Той, хто панує без тривоги,
І ти боїшся того Бога,
Тому лиха твоя тривога,
І люд невинний ти караєш,
Невинну кров ти проливаєш!

2-й козак.

Тож за свої страшні злочинства
Ти згинеш, Іроде, навик,
Бо справедливий Чоловік—
Хто у вертепі народився,
З Марії-Диви воплотився!

Ірод.

Що ви задумали?

1-й козак.

Страшися, Іроде, страшися,
Бо ми всі разом, чуєш, разом
Тебе караємо мечем,
Якого ти гострив Дитині Божій.

Разом.

Тож згинь навик!

*Підступають до Ірода, хапають його
виводять. Входять пастушки.*

1-й пастушок.

Гляньте, браття, світло є!
Як у вікна сильно б'є!

2-й пастушок.

Тож до хати запросімо,
Хай освітить нам весь дім!
З'являється ангел із зіркою.

Ангел.

Хай цей дім добром панує!
Хто тут світла потребує?

3-й пастушок.

Всім, всім, всім нам гірко,
Засвіти нам, ясна зірко!

1-й козак.

Нас освітить світло Боже—
І всі біди переможе!

2-й козак.

Пізній час, пора рушати,
Треба лиш повіншувати!

1-й козак.

В день Різдва Христового
Ми прийшли в ваш дім,
Щоб добра і злагоди
Побажати всім,
Щоб від нас вам, люди,

Додалось тепла,
Бо в цей день Марія Сина родила!
І зійшла зірниця Божого Дитяти,
І про це ми хочем усім розказати.

2-й козак.

Українцям нашим побажати волі,
Щоб скосили дружно бур'яни у полі,
А потім зорали і заволочили
І добротне зерно в землю положили.
Хай нашої єдності вороги лякаються,
А ми кажем дружно:
«Наш Христос рождається».

Виходять, співаючи «Нова радість стала».

Ведуча. Святкували Різдво три дні. Щодня
колядували, прославляючи Ісуса Христа, звеличуючи
господарів, бажали всім щастя-здоров'я.

Ведучий. За тиждень по коляді напередодні
старого Нового року—Щедрий вечір. Це—залишок
стародавнього дохристиянського звичаю, а за
християнським календарем—день Меланії. У
народній традиції обидва свята об'єдналися і тепер
маємо Щедрий вечір, або свято Меланки.

Ведуча. Після Щедрої вечері водили «козу».
Водити починали, як добре смеркне.

*Інтер'єр хати. Сім'я вечеряє—Щедра вечеря.
Під вікном зібрався гурт хлопчиків з «козою».*

Голос під вікном (Козовод). Дядьку, пустіть
козу до хати, бо змерзла!

Господар. Немає де тій козі розгулятися—тісно
в хаті!

Голос. Та впустіть, бо дуже змерзла! (і так до
трьох разів: Козовод проситься, а дядько відмовляє.)

Господар. Та я вже пустив би, але... що дячина
скаже?

Козовод. Будьте ласкаві, дядино, впустіть, бо
й козенята померзнуть.

Господиня. Навіщо ви нам здалися? Уже пізно,
діти спати збираються, налякаєте їх.

Козовод. Та пустіть, дядино, бо коза замерзає.
Коза. Ме-е-е!

Господиня. Я хату побілила, а ви мені пустку
зробите!

Коза. Ме-е-е!

Господиня. Та йдіть уже, йдіть. Тільки гарно
співайте!

*Першим іде Козовод і веде Козу, за ними Кіт,
а за Котом усі щедрувальники. Увійшли, покидали
шапки, сказали «Добрий вечір»—не разом, а хто
коли зайшов.*

Козовод.

Нуте, панове, нуте мурове,
Так і стійте у ряду—
Я Козу веду!

*Коза і Кіт тупають у такт пісні—
витанцьовують. А діти смікають—то Козу за
хвоста, то Кота за вуса, сміючись.*

Щедрувальники.

Го-го-го, коза, го-го, сірая,
Ох розходися, розвеселися
По цьому дому, по веселому.
Де Коза ходить, там жито родить,
Де не буває—там вилягає.
Де Коза туп-туп, там жита сім куп.
А в нашій сільці всі хлопці стрільці.
Встрелив Козу в правеє ушко,
Коза упала, нежива стала.

*Коза падає і вдає, що мертва. Кіт її обнюхує,
крутячи вусом. Хор щедрувальників співає далі.*

Щедрувальники. Треба Козиці три шматки
сала.

Кіт. Няв, няв...сала, щоб Коза встала.

Щедрувальники.

Ой устань, Козо,
Та й струсися!

По цьому дому,
По господарю
Ізвеселися!
Коза схоплюється і починає танцювати.

Щедрувальники.

Ой слухай, Козо,
Де труби гудуть,
Там млинці печуть,
То і нам дадуть!
Коза йде до печі, піднімає голову й нюхає.

Щедрувальники.

Хазяїн іде, пожиток несе:
Перший пожиток—мірочка гречки на варенички,
Другий пожиток—мірочка жита,
щоб Коза була сита,
Третій пожиток—решето вівса, зверху ковбаса,
Та й щедрівка вся!

А з цієї мови
Будьте здорові!
Будьте здорові, з празником!

Козовод (до Кози). Кланяйся хазяїну й хазяїці!
Коза кланяється господареві, господині та усім дітям—по черзі. Господар дає щедрувальникам пиріг.

Кіт. Няв, няв... сала, щоб Коза брикала!

Козовод. Дайте, дядино, сала, бо Кіт здохне!

Господиня. Нема сала, миша вкрала!

Кіт усе някає, товчється навколо господині, аж поки та дасть йому шматок сала.

Господиня. Сало—Котові в торбу, пиріг—у мішок Козоводові, а гроші—в скриньку Скарбникові.

Щедрувальники (виходячи з хати).
Прощайте! Дай, Боже, того року діждати!

Тільки вийшли щедрувальники з Козою—з іншого боку під вікном щедрують дівчата.

Дівчата.

Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на весь вечір!
Наша Меланка з Дністра була,
З Дністра воду брала й носила.
З Дністра воду брала й носила,
На камені ноги мила,
Тонкий фартух замочила.
Повій, вітре буйнесенький,
Висуши фартух тонесенький.

Приспів:

Наша Меланка як чотири дуби,
Пустіть до хати—гуляти буде!
Наша Меланка замерзла в ніжки,
Пустіть до хати погрітись трішки!

1-ша дівчина.

Щастя, здоров'я на Новий рік,
Хай вам буде краще, як торік.

2-га дівчина. Дядино, впустить поворожити!

Донька господині. Мамо, будьте добрі, впустить.

Мати. Та хай заходять.

Дівчата входять до хати, вітаються. Потім врожать.

Господиня. Дівчатонька, наворожилися? Тепер підіть «Меланку» поводить, а мені пора дітей вкладати спати, бо синочку завтра вранці треба буде йти посівати.

Дівчата виходять, прощаючись. Завіса.

Ведучий. На щастя, на здоров'я, на Новий рік!
Роди, Боже, жито-пшеницю і всяку пашницю.

Ведуча. Будьте здорові з празником, з Новим роком!

Ведучі йдуть зі сцени.

Піднімається завіса. Знову інтер'єр селянської хати. На ліжку спить хлопчик Іванко. Входить батько й мати.

Батько. Вставай, синку, годі спати, пора йти посівати.

Мати. Уже й баба тебе чекає.

(Баба—снопок пшениці, який вносили на свят-вечір). Хлопчик зіскакує на долівку, мати подає йому бабу і, допомагаючи знімати з неї квіти, стрічки, розказує.

Мати. Це ж, синочку, перше твоє посівання. Дай, Боже, щоб рука в тебе була щаслива, щоб людям на Новий рік щастя-здоров'я насіяв.

Іванко, взявши сніпок і розстеливши його на підлозі, обмолочує, потім збирає зерно і готується йти посівати.

Батько. Спочатку вдома посівай, а потім і до людей підеш.

Іванко (посіваючи).

Сію, сію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю.

Щоб родило із землі,
Щоби хліб був на столі.

І в коморі, і в стодолі
Щоб всього було доволі,
І не знали щоб розпуки

Ваші діти і онуки.
Дай же, Боже, в добрий час,
Щоб добро було у вас.

Батько. Спасибі тобі, синку, що ти нас обсилав щастям. На ось тобі грош та будь завжди хорош.

Іванко. Спасибі! (Одягається і виходить з хати).

Світланка. Матусю, і я хочу посівати.

Мати. Ні, донечко, посівають хлопчики, бо, за народним віруванням, дівчата в цей день не ходять по хатах. Але на Голодну кутю підеш з дівчатами щедрувати.

Знадвору чути дитячі голоси. Це посівальники (хлопчики 7-12 років). Вони заходять до хати, скидають шапки й відразу ж з порога:

1-й посівальник.

Сію жито і пшеницю,
Хай зародить вам пашниця!

З Новим роком йду до хати,
Що вам маю побажати?

Зичу сили і гаразду,
Щоб прогнали всю біду!

Зичу урожаю в полі,
Статку в хаті і в стодолі,
Не журби, але забави,
Не упадку, але слави—

Зичу щиро в цій годині
Українській всій родині!

2-й посівальник.

Сію жито і пшеницю,
Щоб дав Бог густу пашницю,
Зичу вам на Новий рік,
Щоб щасливим був ваш вік,
Щоб з роси вам і з води
Пішли статки й гаразди,
Щоб вас Бог в опіці мав
І біду всю відвертав!

Будьте щасні ви і діти,
Будьте гожі, мов ті квіти!

Усі разом. З Новим роком, з новим щастям!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. О. Воропай. Звичаї нашого народу.- Київ. Видав. «Оберіг», 1991 р. с. 63-154.
2. С. Килимник. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні.- Київ. Видав. «Обереги», 1994 р. с. 11-114.
4. М. Дмитренко. Українська фольклористика другої половини XIX століття.- Київ, 2004 р. с. 10-18.
5. К. Сосенко. Різдво-Коляда і Щедрий вечір.- Київ, 1994 р. с. 24-32.

Ж. А. Яковлева,

вихователь комунального закладу «Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради»

ТРАДИЦІЇ СВЯТКУВАННЯ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 1-4 КЛАСІВ

Мета: виховувати в дітей товарищів, повагу до однокласників; вчити вітати друзів з Днем народження, бути ввічливими, вміти відгукуватись на людську радість і сум, переживати з друзями радощі і печалі; розвивати у них творчість, емоційну чутливість, увагу, активність, естетичний смак; формувати дитячий колектив, відповідальне та уважне ставлення до навколишніх; пробуджувати в дітей почуття дружби, доброти, намагання робити приємне один одному, жити в мирі і злагоді.

Обладнання: надпис «День іменинника», різнокольорові кульки, квіти, плакати (поздоровлення від учнів), мішок з предметами, тощо. На імпровізованій сцені - невеличка ширма с декорацією печі.

Учасники свята:

Ведуча;
Гном;
Бабуся;
Колобок;
Вовк;
Ведмідь;
Зайчик;
Лисичка;

Іменинники та гості.

Хід заходу

Ведуча. Дорогі діти та гості! Сьогодні у нас так урочисто, святково. Зал гарно прибрано. І діти наші красиві, веселі. Чому? (Відповіді дітей)

Так, правильно. У нас сьогодні справжнє свято.

Ми зібралися тут, щоб

привітати наших іменинників.

Що таке День народження?

Без сумніву я відповім:

День подарунків, пирогів,

День посмішок і квітів!

А де ж вони, наші іменинники? Давайте поаплодуємо їм та запросимо на свято. Ага, не йдуть. Давайте голосніше поплещемо в долоні.

(у супроводі музики діти заходять в зал та сідають на стільчики)

Ведуча звертає увагу на іменинників, які вони сьогодні чепурні, гарно вдягнені.

Давайте їх, діти, привітаємо піснею «З Днем народження Вас!»

З Днем народження Вас,

З Днем народження Вас,

З Днем народження вітаєм,

З Днем народження Вас!

Щастя Вам три мішки,

Щастя Вам три мішки,

І здоров'я повні торби,

Щастя Вам три мішки!

З Днем народження Вас,

З Днем народження Вас,

З Днем народження вітаєм,

З Днем народження Вас!

А зараз послухайте вірші-привітання іменинникам. (діти виходять на сцену)

1 учень.

В нашій залі ясне свято,

Плеться музика та сміх:

Тут ми будемо вітати

Іменинників своїх.

2 учень.

З Днем народження вітаєм!

Щастя й радості бажаєм,

Хай настрої ваш буде казковим,

Життя цікавим та чудовим.

3 учень.

Вам побажаєм в щасті жити,

Гарно вчитись і дружити.

У здоров'ї, в мирі жити,

І батьків своїх любити!

4 учень.

В цей святковий день

Бажаєм квітів і пісень!

Від друзів гарних привітань

Та здійснення усіх ваших бажань!

В супроводі музики заходить Гном.

Ведуча. До нас у гості привітати іменинників завітав Гном.

Гном. Добрий день! Любі діти, вітаю вас з Днем народження. Цей день ви довго чекали, цілий рік. Хочу побажати вам всього найкращого: здоров'я, успіхів в навчанні, гарних друзів, здійснення ваших бажань. А зараз я хочу вам роздати подарунки та «Свідоцтва про народження».

(гном роздає подарунки та жартівливі «Свідоцтва про народження»)

Гном. Давайте тепер трохи повеселимося. Спочатку розділимося на дві команди: іменинники і по два-три неіменинника в кожній команді. І виберемо журі.

- Щоб ми не сумнівалися в вашій справедливості, шановне журі, попрошу вимовити клятву. Повторюйте за мною: «Ми, обране журі, перед обличчям

всіх присутніх в залі клянемося судити чесно та справедливо, розуміти жарти та не підсуджувати. Якщо ми порушимо цю клятву, то нехай нас покарає сувора рука вболівальника. Клянемося! Клянемося! Клянемося!»

Конкурс для неіменинників

Перед тим, як йти на день народження, потрібно приготувати подарунок та скласти гарне та незвичайне привітання (для листівки). Як приємно в цей день почути чудові слова привітання. Давайте згадаємо їх.

Далі кожна команда по черзі називає по одному слову побажань. Виграє та команда, яка остання назве побажання.

Конкурс «Перукарі»

Пригадаємо, що роблять гості та господарі перед святом? Приміряють вбрання, причісуються. Завдання: зробити зачіску одному з учасників команди. Виграє та команда, у якої зачіска вийшла краще.

Конкурс «Знайди подарунок»

Діти з кожної команди по черзі засовують руку в мішок з предметами і на дотик визначають, що то за річ. Якщо дитина вгадала, то вона забирає собі подарунок. Виграє та команда, яка більше назбирає подарунків.

Конкурс «Потанцюємо»

Запрошуються по одному учаснику від команди. Вони повинні виконати танець на листку газети: 1) танок маленьких каченят; 2) гопак; 3) циганочка. Хто краще станцює?

Гном. З усіма моїми конкурсами ви гарно впоралися.

(Чути стук в двері. Заходить Бабуся. В руках вона тримає запрошення).

Бабуся. Добрий день, мої любі! (звертаючись до ведучої): Ось, отримала запрошення на День народження до дітей, а що робити - не знаю.

Підкажи мій друг, як бути,

Дітям що подарувати?

Може, солодке варення,

Або різні соління,

Або меду глечик,

Або маковий пиріг?

Ведуча. Подаруй їм, Бабуся, Колобка.

Бабуся. Та де ж його взяти?

Ведуча. Спекти.

Бабуся. Із чого?

Ведуча. Із борошна.

Бабуся. І то справді! По засіках помету, по коморі наскребу. Наберу борошенця - білого, пшеничного.

(уходить за ширму)

Ведуча. А ми, діти, зараз Бабусі допоможемо. Запросимо цілу бригаду кухарів.

(На сцену виходять поварята та виконують танець, рухи якого імітують приготування тіста)

Танець «Веселі поварята»

Ведуча коментує танець: Наллємо молочка, насипемо борошна, замісимо тісто. Бабуся повернеться, тісто готове.

(З-за ширми виходить Бабуся)

Бабуся. Ось, борошно вже несу, тісто я місиль почну.

(Бачить готове тісто, дивується): Що за дива? Вже й тісто готове. Зараз скатаю колобка, на лопату покладу, в піч його посаджу.

(Показуючи жестами, кладе колобка на лопату, несе його в піч, промовляючи):

Нехай рум'яняться боки,

Відпочину піду трохи.

Виходить один з іменинників, звертається до гостей:

Іменинник.

День народження — чудове свято,

Друзі всі до нас прийдуть.

Залишилося багато

Справ важливих нам зробити:

Підлогу помити, скатертину постелити

Та й стіл накрити ...

Ведуча. А зараз жартівливе змагання іменинників: хто швидше накриє святковий стіл, розставить тарілки, розкладе столові прилади. (Беруть участь дві команди іменинників).

Змагання проходить під музику. Гості-вболівальники підбадьорюють команди.

Після закінчення змагання на сцену знову виходить Бабуся.

Бабуся. Ароматом здоби потягнуло з печі. Подивлюся я туди. (заглядає) Колобок трохи не згорів, вчасно я його витягла. Покладу його на тарілку, нехай охолоне.

(уходить з колобком за ширму)

Колобок. (З-за ширми): Ой! Ой!

Колобок. Хто це там?

Колобок. (виходить з-за ширми, підходить до ведучої):

Це я, Колобок.

Ведуча. Діти, а Колобок-таки живий.

Колобок.

Я, Колобок, по засіку метений,

Я із борошна спечений.

по стежинці покочуся,

в гості дуже я кваплюся.

З-за ширми назустріч Колобку виходить Вовк.

Вовк.

Здоров був, здоров був, Колобок!

Ти куди поспішаєш, дружок?

Колобок.

Нині в школу я кочуся,

На День народження кваплюся,

Всі діти чекають гостей,

Ходімо зі мною мерщій.

Вовк. У мене подарунка немає.

Колобок. Так нарви квітів букет!

Ведуча. Допоможемо, діти, Вовчику набрати букет самих різних квітів. Зіграємо в гру «Букет квітів». (2 команди)

На дошці два аркуша паперу. Перший учасник з кожної команди повинен приклеїти на аркуш вазу для квітів і повернутися назад, наступний учасник прикріплює квітку повертається назад і передає право приклеювати квітку іншому. Виграє команда, яка створить букет першою і букет буде кращим.

Ведуча. Ось це так букет! Скільки багато різних квітів. Молодці, діти!

З-за ширми виходить Ведмідь, підходить до Колобка.

Ведмідь.

Здоров був, здоров був, Колобок!
Ти куди поспішаєш, дружок?

Колобок.

Нині в школу я кочуся,
На День народження кваплюся,
Там діти чекають гостей,
Ходімо зі мною мерщій.
Ведмідь. У мене подарунка немає.

Колобок. А ти їм медку подаруй, солоденького, запашного!

Ведмідь уходить за ширму, виходить назад з бочонком меду.

З-за ширми вискакує Зайчик.

Зайчик.

Здоров був, здоров був, Колобок!
Ти куди поспішаєш, дружок?
Колобок.

Нині в школу я кочуся,
На День народження кваплюся,
Там діти чекають гостей,
Ходімо зі мною мерщій.

Зайчик.

Обов'язково піду,
Барабан з собою візьму.
Ось такий у мене барабан,
Він гримить, як ураган.
Голосно-голосно барабаню я,
Будуть пам'ятати про зайченя.
Ведуча та Зайчик проводять конкурс

Конкурс «Хто швидше дійде доверху» (по два учасника з команди). Тримати вертикально гімнастичну палку за нижній кінець. Потрібно перехоплювати по черзі одною та другою рукою, ставлячи кулак до кулака. Перемагає той, хто швидше дійде доверху. По сигналу діти починають змагання.

Після конкурсу на сцену виходить Лисичка.

Лисичка.

Здоровенькі, мої друзі,
Бачу, поспішаєте ви, любі.

Колобок.

Взявшись за руки біжимо,
На День народження поспішимо.

Лисичка.

А Лисичку - рудий хвостик,
Ви візьмете з собою в гості?
Заспіваю там я, ще й станцюю.
Гостю, де знайти таку?
Танець Лисички.

Ведуча. Діти, скільки гостей! Ми вам раді, проходьте!

Колобок (звертаючись до іменинників): А мене ви не з'їсте?

Ведуча. Ні, Колобок, не з'їдять. Адже ти для дітей бажаний гість.

Колобок. Тоді, діти, давайте подаруємо іменинникам пісню! Нумо, діти, в коло, заспіваємо іменинникам.

Як на День народження
Та спекли пиріг з малини,
Ось такий високий,
Ось такий широкий,
І красивий такий,
Та ще дуже смачний.
Як на День народження
Почали дітей вітати,
Пирогами частувати,
Ще й бажали виростати...

Ведуча.

Ось і кухар на поріг-
На столі смачний пиріг.
Він, як сонечко на блюді,
Всі його ділити будем.
Всіх запрошуємо до святкового столу.
В кінці свята журі визначає переможців та команди отримають призи.
(Усі пригощаються цукерками, печивом, ділять пиріг)

Ведуча.

Свято вже скінчилось.
Тому прошу: долоні не ховайте,
Не пожалійте оплесків своїх,
І ще раз, на останок, привітайте
Прекрасних Іменинників своїх.
До нових зустрічей!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шуль Я.М. Робоча книга вихователя групи продовженого дня. Тернопіль: Астон, 2004. 320с.
2. Присяжна В.М. Подарунок для іменинника Розкажіть онуку. -1998. - №11-12.-12с.
3. День іменинника в школі / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/den-imeninnika-v-skoli-172541.html>
4. Дитячі пісні на день народження українською мовою / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kozakorium.com/dytyachi-pisni-na-den-narodzhennya-ukrayinskoju-movoyu/>
5. Використані власні поетичні розробки

ТВОРИ. РУХАЙСЯ. ГРАЙ

08 жовтня 2020 року на базі навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» відбувся обласний семінар з робототехніки **«ТВОРИ. РУХАЙСЯ. ГРАЙ»**.

Із вітальним словом до учасників заходу звернулася ректор інституту **Наталія Чепурна**, яка зазначила, «Більшість прогресивних шкіл України сьогодні вибирають для учнів стратегію STEAM-навчання. Робототехніка в освіті – це ключовий напрям, який забезпечує розвиток навичок проектування, побудови та експлуатації роботів та готує учнівську молодь до технологічних інновацій у суспільстві. У процесі навчання діти взаємодіють з роботами і механічними системами, не відчувають страху перед незнайомими конструкціями, а вчать їх керувати».

Юлія Зоря, завідувачка центру STEM-освіти, у своєму виступі акцентувала увагу на ключових особливостях використання у закладах загальної середньої освіти освітньої лінійки LEGO – [LEGO Mindstorms Education EV3](#), LEGO Mindstorms NXT 1.0, LEGO Mindstorms NXT 2.0 та LEGO Mindstorms EV3.

Герман Демидов, керівник програм FIRST в Україні, та **Євген Качкар**, методист центру STEM-освіти, у телемові окреслили основні правила сезону FLL та FLLjr у 2020/2021 та організаційно-методичні аспекти проведення змагань у період пандемії. Тема сезону 2020-2021 – «Твори. Рухайся. Грай» присвячена мотивації до активних дій, перетворенню звичайних місць та речей на ігрові майданчики та елементи веселої гри.

Богдан Безпоясний, методист навчально-тренінгового центру STEM-освіти КНЗ «Черкаський ОІПОПП ЧОР» у своїй презентації продемонстрував особливості використання платформ «virtual robotics toolkit» та «lego digital designer» для підготовки до змагань з робототехніки.

Сьогодні конструювання роботів з використанням TETRIX® PRIME – це інноваційний підхід у системах побудови роботів, який використовується для того, щоб навчити різним складовим STEM-освіти (наука, технологія, інженерія і математика). Саме цей напрям в освіті на семінарі презентували представники організації **«2d:3d – STEM та робототехніка – сучасне обладнання для закладів освіти»**.

Серед основних питань були окреслені такі:

- Tetrix + Lego: плюси сумісності та легкість переходу.
- World Skills: «Мобільна робототехніка»: правила та особливості.
- Можливості обладнання від NI на прикладі MyRio MyRio.
- Можливості поєднання Tetrix+MyRio+Vernier (ЦВКК).

Приємно відзначити, що учнівська команда Черкаської спеціалізованої школи №28 уже використовує набори TETRIX® PRIME в освітньому процесі та бере участь у змаганнях World Skills. Досвід використання даного конструктора та його можливості учні представили до уваги учасників семінару.

ТВОРИ. РУХАЙСЯ. ГРАЙ

